

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜREL VE YAPISAL BAKIMDAN
ARDAHAN İLİ ÂŞIKLIK GELENEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN   **HAZIRLAYAN**
Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ   **Doğukan DURSUN**

MALATYA 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL VE YAPISAL BAKIMDAN ARDAHAN İLİ
ÂŞIKLIK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Doğukan DURSUN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ

MALATYA 2018

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL VE YAPISAL BAKIMDAN
ARDAHAN İLİ ÂŞIKLIK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ

HAZIRLAYAN

Doğukan DURSUN

Jürimiz 20/07/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini oybirliği ile başarılı bularak Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Müzikoloji ve Müzik Teknolojisi Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı / Ad Soyadı

1. Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ (Danışman)

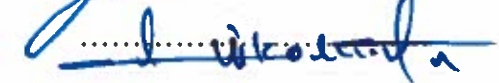
2. Doç. Dr. Ünal İMİK

3. Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ

İmzası

.....

.....

.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun / /2018 tarih ve .....
sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Kültürel ve Yapısal Bakımdan Ardahan İli Âşıklık Geleneği”** adlı çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Doğukan DURSUN

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum;

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- Tezimin.....2....yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Doğukan DURSUN

ÖNSÖZ

Küreselleşen dünyamızda hızla gelişen teknoloji ile birlikte kültürel değerlerin sürekli ve hızlı değişimlere uğradığı görülmektedir. Bu nedenle değerlerin unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılırken değişimlere uğramaması ülkelerin önemli ve hassas konularından biri haline gelmiştir. Ülkemizde geç kalınmış olan bu konunun amaçlarının doğru olarak belirlenmesi, konuyla ilgili ortak kararlar alınması, eğitimin her kademesindeki bütün alanların dâhil edilerek sistemli bir çalışma ile bu eğitimin benimsenmesi ve devam ettirilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmalıdır. Bu noktadan hareketle özelde bireysel genelde ise toplumsal olaylara ışık tutan, ait olduğu toplumun özelliğini yansıtan ve toplumun düşüncelerini dile getiren Âşıklık Geleneğinin toplumsal değerleri aktarmada çok önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bu sözlü geleneğin icracıları olan Âşıkların dile getirdiği türkülerin yapısı, niteliği, yansıttığı değerler, içeriği ait olduğu yörenin özelliklerini yansıtmaktadır. Türkülerin yöresel özellikleri yansıtmada ayrıcalıklı bir yeri vardır. İnsan ilişkilerinden, toplumsal davranışlarına kadar birçok sosyal oluşumun özelliğini yansıtır. Bu bağlamda, "Ardahan Yöresi Âşıklık Geleneği ve Âşıkların türkülerinin akademik anlamda çeşitli açılardan incelenmesi" düşüncesinden hareketle yapılan bu çalışmada birçok kişinin emeği geçmiştir. Araştırma sürecinde çalışmaya, mesleki deneyim ve görüşlerini paylaşarak katkıda bulunan, sabır ve desteğini esirgemeyen, emeği geçen kişileri burada anmak beni mutlu edecektir.

Lisansüstü eğitimim süresince desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ'e tezime katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tez savunma jürimde bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. Ünal İMİK'e ve Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ'a tezime katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecinde görüş, öneri ve tecrübelerini benimle paylaşarak desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Betül KARAGÖZ'e tezime katkılarından ve dostluğundan dolayı içten teşekkür ederim.

Lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca emeği geçen tüm hocalarıma, yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi

sunarım. Ayrıca Sosyal Bilimler Enstitüsü akademik ve idari personeline, tezimin daha nitelikli bir şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunan Ardahan Valiliği Kùltür Müdürlüğüne ile Ardahan Belediyesi Kùltür Hizmetleri Müdürlüğüne ve görüşme yaptığım Ardahanlı Âşıklara yardımlarından ve desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tezimin dil ve anlatım açısından niteliğinin artmasında Türkçe dil uzmanı olarak katkısını esirgemeyen değerli hocam Okt. Nedim KARAGÖZ'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama katkılarından dolayı Ardahan İli Geç Köyü Derneği Başkanı kıymetli babam Yaşar DURSUN'a ve varlıkları ile yaşamıma anlam katan Canım Anneme ve kardeşime yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Doğukan DURSUN Malatya, 2018

ÖZET

KÜLTÜREL VE YAPISAL BAKIMDAN ARDAHAN İLİ ÂŞIKLIK GELENEĞİ

DURSUN, Doğukan

Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müzik Bilimleri Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ

Temmuz-2018, XIV +166 sayfa

Bu araştırmanın amacı, Ardahan yöresi Âşıklık Geleneğinin genel özelliklerinin belirlenerek, kültür-gelenek-icracı-ürün açısından değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Betimsel nitelik taşıyan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın neden yazıldığını betimleyen giriş kısmı ile birlikte “Ardahan ili Âşıklık Geleneğinin Kültürel ve Yapısal özellikleri nelerdir?” sorusu ile araştırmanın ana problem cümlesi belirlenmiş ve bu doğrultuda alt problemler oluşturulmuştur. İkinci bölüm araştırmanın kuramsal kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde; Ardahan İl’inin tarihsel, coğrafi, fiziksel, iklimsel, geçimsel ve kültürel açıdan özelliklerinin betimlemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde yöntem ve kavramsal çerçeve yer alırken dördüncü bölüm bulgular ve yorum kısmından oluşmaktadır. Araştırmanın beşinci bölümünde ise yapılan çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar ve getirilen öneriler kısmı yer almaktadır.

Araştırma kapsamında Ardahan ilinde yaşayan Âşıklarla görüşmeler yapılmış ve Âşıklara ait eserler araştırmacı tarafından derlenerek analiz edilmiştir. Ayrıca Ardahan Yöresine ait türkülerin genel özelliklerinin betimlenmesinde belirleyici bir unsur olabileceği düşüncesinden hareketle TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında yöresi

Ardahan olan toplam 21 adet türkünün de analizi yapılarak karakteristik özellikleri belirlenmiştir.

Araştırmada; “Ardahan ili Âşıklık Geleneği”ne ait “kültürel ve yapısal özellikler” ve Ardahan yöresindeki beş Âşıktan derlenen eserlerin müziksel analizi yapılarak yöre müziğinin genel özellikleri belirlenmiştir. Bu çalışma sonucunda; Türk Halk Edebiyatı Geleneğinin en önemli sözlü unsurlarından biri olan “Âşıklık Geleneği”nin Ardahan Yöresine özgü, kültür-gelenek, konu-tema, ağız-şive, makamsal dizi ve usul bakımından özellikleri belirlenmiştir. Anadolu Âşıklık Geleneği ile Ardahan Yöresi Âşıklık Geleneğinin benzerlik ve farklılıkları incelenmiş, “Ardahan Yöresi Âşıklık Geleneği”nin “Anadolu Âşıklık Geleneği” ile paralellik gösterdiği görülmüştür. Araştırma sonucunda; Âşıklık Geleneğinin yöreye özgü kültür özelliklerine bakıldığında, çeşitli etnisitelere sahip olduğundan dolayı usul ve ağız-şive yönünden farklılıklar olduğu görülmektedir. Ayrıca müziksel yapı bakımından Azeri Türkleri ve İran etkisi hissedilmektedir.

Yöre Âşıklarından derlenen eserlerin genel özelliklerine bakıldığında; makamsal dizi olarak “uşşak”, “hüseyini” ve “segâh” makam dizilerinin kullanıldığı, Usul olarak ise, 2/4’lük, 6/8’lik ve 7/8’lik gibi “basit” ve “birleşik” usullerin kullanıldığı görülmüştür. Konu/temalarına göre incelediğinde “sevda”, “gurbet”, “nasihat”, “hasret”, “ağıt” gibi konuların işlendiği görülmüştür. Bununla birlikte incelen TRT Türk Halk Müziği Repertuarında yöresi Ardahan olan türkülerin; Hüseyini, Segâh, Uşşak, Çargâh ve Nevada Hicaz Makam Dizilerinde bestelendiği, basit, birleşik ve karma usullerin kullanıldığı görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER: “Ardahan”, “Âşıklık Geleneği”, “Müzik Kültürü Analizi”, “Müziksel Yapı Analizi”.

ABSTRACT

THE MINSTRELSY TRADITION OF ARDAHAN PROVINCE IN TERMS OF CULTURAL AND STRUCTURAL

DURSUN, Doğukan

Post Graduate Thesis, Inonu University Institute of Social Sciences

Music Sciences Department

Advisor: Assoc. Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ

August-2018, XIV +166 pages

The objective of this research is to evaluate the Minstrelsy Tradition in Ardahan Region by determining the general features in terms of tradition-performance product. In this work, which has descriptive qualities, case study was used out of research patterns.

The research consists of five parts. In the first part, along with the introduction part describing why the research was written, the main problem sentence of the research was determined with the question of "What are cultural and structural features of the Minstrelsy tradition in Ardahan province?" and accordingly subproblems were formed. The second part forms the hypothetic part of the research. In this part; Ardahan province's features were described in aspects of history, geography, physic, climate, livelihood and culture. While method and conceptual framework take part in the third part, the fourth part consists of comments and findings section. In the fifth part of the research, the results acquired as a result of the research and proposed suggestions take place.

Within the context of this research, interviews were made with the Minstrels living in Ardahan Province and the works which belong to Minstrels were analyzed by the researcher by compiling them. Besides, 21 folk songs the region of which are

Ardahan in TRT Turkish Folk Music Repertoire, were analyzed and their characteristic features are determined keeping in mind that this may be an determining factor in describing general features of the folk songs which belong to Ardahan Region.

In this research, the general features of regions's music were determined by features belonging to Minstrelsy Tradition in Ardahan province and by musically analyzing the works which were compiled from five Minstrels in Ardahan Region. As a result of this work, the features of Minstrelsy Tradition which is one of the most important oral factors of Folk Literature belonging to Ardahan Region in terms of plot – theme, dialect-accent, maqam scale and method were determined. The similarities and differences between Anatolian Minstrelsy and Ardahan Regions's were examined and it was detected that they showed parallelism with each other's. As a result of the research, when the indigenous cultural features of the Minstrelsy Tradition examined, it is seen that it is has differences in terms of method and dialect-accent due to the fact that it has various ethnicity. Besides, the effects of Azeri Turks and Iran were observed in terms of musical structure.

At the end of the research, when looked at the general features of the works which were compiled from the region's Minstrels, it was revealed that Ussak, Huseyni and Segah maqam sequences were used as maqam sequences; simple and combined methods like 2/4 ,6/8 and 7/8 were used as methods. When inspected according to topic/theme, It was seen that topics like love, longing, advice, absence from home and mourning themes were handled. In addition, The folk songs which belongs to Ardahan Region, when TRT Turkish Folk Music Repertoire was inspected, were composed in Huseyni, Segah, Uşşak, Çargah and Nevada Hicaz Maqams and it was seen that simple, combined and mixed methods were used.

Keywords: 'Ardahan', 'Minstrelsy Tradition', 'Analysis of Music Culture', 'Musical Structure Analysis'

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
ONUR SÖZÜ	iii
BİLDİRİM	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.3. Varsayımlar ve Sınırlılıklar	6
1.4. Tanımlar.....	6
BÖLÜM 2	7
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
2.1. TARİHSEL, COĞRAFİ, FİZİKSEL, İKLİMSEL, GEÇİMSEL VE KÜLTÜREL AÇIDAN “ARDAHAN İLİ”	7
2.1.1. Ardahan İlinin Tarihçesi	7
2.1.2. Coğrafik-Fiziksel Bakımdan Ardahan İli ve İlçeleri	10
2.1.2.1. Çıldır	13
2.1.2.2. Göle.....	13
2.1.2.3. Hanak	14

2.1.2.4.	Posof	14
2.1.2.5.	Damal.....	15
2.1.3.	İklimsel ve Geçimsel Bakımdan Ardahan İli.....	16
2.1.4.	Kültürel ve Demografik Bakımdan Ardahan İli	17
2.2.	İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	19
2.2.1.	Ülkemizde Yapılan Araştırmalar	19
2.2.2.	Yurtdışında Yapılan Araştırmalar.....	20
BÖLÜM 3		21
3.	YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	21
3.1.	Araştırmanın Modeli.....	21
3.2.	Verilerin Toplanması ve Analizi.....	22
3.3.	Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	28
3.3.1.	Kültür-Kimlik-Müzik İlişkisi.....	28
3.3.2.	Âşıklık Geleneği ve Âşık/Ozan Kelimesinin Tanımı	30
3.3.2.1.	Anadolu'da Âşıklık Geleneği	31
3.3.2.2.	Âşıklık Geleneğinde Dönemler	35
3.3.2.3.	Günümüz Âşıklık Geleneğinin Sosyo-Kültürel Boyutu	42
BÖLÜM 4		43
4.	BULGULAR VE YORUM	43
4.1.	Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Genel Özellikleri	43
4.2.	Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Kültürel Özellikleri	45
4.2.1.	Ardahan İli Âşıklık Geleneğinde Âşık Olma Şekilleri ve Özellikleri	48
4.2.1.1.	Halk Şairliğine Yönelme (Heveslenme).....	48
4.2.1.2.	Rüya Görme (Bade İçme).....	49
4.2.1.3.	Dert ve Sevda Nedeniyle Âşık Olma	51
4.2.1.4.	Gurbete Çıkma ve Vatan Hasreti	53
4.2.1.5.	Âşık Kolları.....	54
4.2.2.	Ardahan Âşık Edebiyatı Gelenekleri	55
4.2.2.1.	Saz Çalma	55
4.2.2.2.	Mahlas Alma (Tapşırma).....	56
4.2.2.3.	Usta- Çırak İlişkisi	58
4.2.2.3.1.	Çıraklık.....	59
4.2.2.3.2.	Kalfalık.....	60
4.2.2.3.3.	Ustalık	61
4.2.3.	Kars-Ardahan-Iğdır Üçgeninde Âşıklık Geleneği İcra Formları	62
4.2.3.1.	Atışma (Âşık Karşılaşmaları)	63
4.2.3.2.	Hoşgeldiniz	64
4.2.3.3.	Canlandırma.....	65

4.2.3.4. Hikâye Anlatma	66
4.2.3.5. Tarih Bildirme.....	69
4.2.3.6. Değişirme/ Atıştırma	69
4.2.3.7. Lebdeğmez (Dudakdeğmez).....	70
4.2.4. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Uygulandığı Toplumsal Olaylar ve Ritüel Mekânları	71
4.2.5. Ardahan İli Âşıklarının Sosyo-kültürel Özellikleri Bakımından Sınıflandırılması.....	72
4.3. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Yapısal Özellikleri	75
4.3.1. Ezgisel Yapı (Makam-Hava- Makamsal Dizi)	75
4.3.2. Usûl.....	76
4.3.3. Çalgı Türleri.....	79
4.3.4. Ağız/Şive	83
4.3.5. İncelenen Temalar.....	84
4.4. Araştırmaya Dâhil Edilen Ardahan İli Âşıkları ve Belli Başlı Eserlerinden Örnekler	86
4.4.1. TRT Ardahan Türkülerinin Genel Özellikleri	107
4.4.2. TRT Ardahan Türkülerinin Makamsal Açısından İncelenmesi.....	110
4.4.3. TRT Ardahan Türkülerini Usul Açısından İncelenmesi.....	111
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	113
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	113
KAYNAKÇA.....	117
EKLER	121
EK 1. Araştırma Kapsamında Görüşülen Âşıklardan Derlenen Türküler	121
EK 2. TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında Yöresi Ardahan Olan Türküler.....	138

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Verilerin Değerlendirilme Aşamaları	22
Tablo 2. Araştırma Kapsamında Görüşülen Âşıklara ve Eserlerine Ait Bilgiler.....	23
Tablo 3. “Ben Köyümden Geçemedim” Adlı Türküye Ait Özellikler	86
Tablo 4. “Unutmam Ay Balam” Adlı Türküye Ait Özellikler	89
Tablo 5. “Ceylanıma Ağıt” Adlı Türküye Ait Özellikler	91
Tablo 6. “Vurguncu” Adlı Türküye Ait Özellikler	93
Tablo 7. “Dertli oban” Adlı Türküye Ait Özellikler	95
Tablo 8. “Aslanla Dost Olup” Adlı Türküye Ait Özellikler	98
Tablo 9. “Yağmur Yağar Başına” Adlı Türküye Ait Özellikler	100
Tablo 10. “Etme Yanarsın” Adlı Türküye Ait Özellikler	102
Tablo 11. “Nazlı Yar Yanına Geleliyorum” Adlı Türküye Ait Özellikler	105
Tablo 12. TRT Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türkölere Ait Tablo	108
Tablo 13. TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türkölerin Usul Türlerinin Tablo Halinde Gösterimi	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ardahan İl Haritası	11
Şekil 2. Ardahan Kalesi	12
Şekil 3. Atatürk Silueti.....	15
Şekil 4. Âşık Mehmet OKTAY'a Ait Fotoğraf	24
Şekil 5. Âşık Vahit ÜSTÜNDAĞ'a Ait Fotoğraf.....	25
Şekil 6. Âşık Erol COŞKUN'a Ait Fotoğraf	26
Şekil 7. Âşık Faruk ERDOĞAN'a Ait Fotoğraf.....	27
Şekil 8. Âşık Yunus AKÇAY'a Ait Fotoğraf.....	28
Şekil 9. TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında Yöresi Ardahan Olan Türkülerin Makam Türlerinin Grafik ile Gösterimi.....	110
Şekil 10. TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında Yöresi Ardahan Olan Türkülerin Usul Türlerinin Grafik ile Gösterimi.....	112

KISALTMALAR LİSTESİ

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon

THM: Türk Halk Müziği

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızın en önemli ve etkili araçlarından biri olan müzik toplumlar arası köprü görevindedir. Günümüzde toplumların ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda kültürler arası etkileşimin ve iletişimin önemli olduğu söylenebilir. Toplumların kendi özelliklerini yansıtabilecekleri en önemli araçlardan biri kendi halk müzikleridir. Bu bağlamda, ülkemizde müziğin en önemli ve etkili araçları arasında türküler yer almaktadır. Türküler, ait olduğu toplumun özelliklerini yansıtan sözlü unsurun en önemli öğelerinden biridir. Ayrıca ait olduğu yöre insanının acılarını, sevinçlerini, hüznlerini, mutluluklarını, sevdalarını, özlemlerini kısacası yaşayışını anlatan halk kültürü ürünleridir.

Bölgesel farklılıkların en belirgin özellikleri türkülerde görülmektedir. Bu yönüyle türküler, bölge kültürünün tamamlayıcı öğelerinden biri olarak nitelendirilebilir. Türküler kültürel varlığın korunması ve aktarımında en önemli unsurlardan biridir. Bununla birlikte sözlü Halk Edebiyatı ürünlerinden olan Âşıklık Geleneği de bu aktarımda etkili ve önemli bir yer tutmaktadır. Bu geleneğin icracıları yaşadıkları topluma ait her türlü konuyu buldukları meclislerde dile getirirler. Bu sayede, toplumsal olaylara farklı bir bakış açısı ile yaklaşan Âşıklar yaşadıkları bölge ve dönemin önemli gelişmelerini dile getirmiş olurlar. Toplumları ayakta tutan kültürün gelecek nesillere aktarılmasında ve bireylerde kültür bilincinin oluşmasında etkili olacağı düşünülen çalışma, bu yönüyle de önem taşımaktadır.

Tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, konumu itibari ile farklı kültürleri bünyesinde barındırmış, pek çok kültürel zenginliklerin bir arada bulunduğu, kendine ait yöresel özellikleri olan, Doğu Anadolu Bölgesinin önemli şehirlerinden biri olan Ardahan, tarihi dokusuyla ve bu dokunun kültüre yansısıyla köklü, çok yönlü ve derin birikime sahip bir kültür mirasına sahiptir. Bu kültürel mirasın korunması ve

gelecek nesillere aktarılması, bu amaca yönelik yapılan çalışmaların arttırılması bölge kültürünün korunmasına katkıda bulunacaktır.

“Toplumların devamlılığı, kültür erozyonuna uğramadan, çağı takip ederek, değişime ve yeniliğe açık olarak, kendi öz değerlerini koruyarak ilerlemelerine bağlıdır.” (Karagöz, 2013: 1). Bu ilerleme ancak kültür aktarımı ile sağlanabilir. Bu aktarımın en önemli öğelerinden biri de türkülerdir. Çünkü türküler hem ait oldukları yöre insanın özellikleri hem de o yörenin yaşam biçimi hakkında bilgi veren kültürün en önemli alt öğelerinden biridir. Bu öğeler içinde en önemlilerinden biri de Âşıklık Geleneğidir. Yazılı ve sözlü Türk Edebiyatının en önemli yapı taşlarından biri olan Âşıklık Geleneği yüzyıllar boyunca Âşıkların seslendirdiği eserler ile günümüze kadar ulaşmıştır. Âşıklık Geleneği içinde Anadolu Coğrafyasında yer alan Ardahan Yöresi Âşıklarının önemi büyüktür.

Son yıllarda ülkemizde geçmişe sahip çıkmanın önemi sıklıkla tartışılmıştır. Bunun yolunun ise kültürümüzü yaşatmakla mümkün olacağı ülke gündeminin en önemli ve güncel konularından birisi olmuştur. Kültürü nesilden nesile aktaran türküler bu noktada büyük önem taşımaktadır. Özellikle yöre insanın güncel konularını eserlerinde dile getiren Âşıklar, büyük önem taşımaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, Halk Edebiyatının önemli ürünlerini icra eden Âşıkların eserlerinin sözlü olarak kalması, çoğunun kayıt altına alınmaması bu varlığın yeterince korunmamasına ve bu geleneğin devamlılığının sağlanamamasına neden olmaktadır. Buradan hareketle, Ardahan ilinde önemli bir yeri olan Âşık Geleneğinin derinlemesine incelenmesini ve yöreye ait Âşıklık Geleneğinin özelliklerinin belirlenmesini amaçlayan bu çalışma, aynı zamanda topluma ait kültürel değerlerin kazandırılmasında ve aktarılmasında da genelde sanat eğitiminin özelde ise müzik eğitiminin önemli bir parçası olan türkülerin ve üreticilerinin önemli bir araç olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

“Ardahan İli Âşık Geleneği” başlıklı bu çalışma ile Ardahan ili Âşık Geleneğinin betimlenmesi, yöreye ait müzik kültürünün ve bu kültür içinde Âşıklık Geleneğinin rolünün ve öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu araştırmanın

müzik eğitiminin yanı sıra, Halk Edebiyatı, Folklor ve ilgili diğer alanlara da yeni yaklaşımlar kazandırması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Yapılması planlanan araştırmanın ana problemi ve alt problemleri aşağıda belirtilmiştir.

Araştırmanın ana problemi; “Ardahan ili Âşıklık Geleneğinin Kültürel ve Yapısal özellikleri nelerdir? şeklinde belirlenmiştir. Bu ana problemle birlikte alt problemler şöyle sıralanmıştır:

1. Ardahan ili âşıklık geleneğinin genel özellikleri nelerdir?
2. Ardahan ili âşıklık geleneğinin kültürel özellikleri nelerdir?
  - Ardahan ili Âşıklık geleneğine ilişkin aşamalar ve özellikleri (Heveslenme, Rüya Görme/Bade içme, Dert ve Sevda Nedeniyle Âşık Olma, Gurbete Çıkma ve Vatan Hasreti, Âşık Kolları) nelerdir?
  - Ardahan Âşık Edebiyatı Gelenekleri (Saz Çalma, Mahlas Alma, Usta Çırac İlişkisi, Bade İçme (Rüya), Atışma, Hoş geldiniz, Canlandırma, Hikâye Anlatma, Tarih Bildirme, Deyiştirme/ Atıştırma) nelerdir?
  - Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Uygulandığı Toplumsal Olaylar ve Ritüel Mekânları nerelerdir?
  - Ardahan ili âşıkları sosyo-kültürel özellikleri bakımından ne şekilde sınıflandırılmıştır?”
3. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Yapısal Özellikleri nelerdir?
4. Araştırmaya dâhil edilen Ardahan ili Âşıkları ve belli başlı eserlerinden örnekler nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Ardahan ilinde varlığını devam ettiren âşıklık kültürünün genel özelliklerinin belirlenmesi ve âşıkların eserlerinin karakteristik özelliklerinin belirlenerek ortaya konmasıdır. Ayrıca türkülerin yapısal açıdan özelliklerinin belirlenmesini araştırmak ve Türk Halk Kültürü açısından bu türkülerin taşıdığı özelliklerin değerlendirilmesi yapılarak alana katkı sağlamaktır. Bu sayede, Ardahan genel kültürü ve müzikal kültürü arasındaki örüntü de ortaya çıkarılmış olacaktır.

Ardahan ili tarihi, yöresel özellikleri, kültürel zenginliği ve çok yönlü folklorik yapısıyla derinlemesine incelenmesi gereken Doğu Anadolu Bölgesinin önemli illerinden biridir. Kültürün boyutlarından biri olan müzik, nesilden nesle kültürün taşıyıcısı ve aktarımındaki en önemli öğelerinden biri olmuştur. Ardahan ili müziği denilince akla ilk gelen Ardahan türkeleri ve âşıklık geleneğidir. Ardahan Türkülerini; TRT repertuarında yer alan türküler, derleme türküler, kulaktan kulağa gelen türküler ve diğer türküler olarak sınıflandırabiliriz. Ardahan ili ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında Ardahan Türkeleri ve Âşıklık Geleneği çalışmalarının neredeyse yok denecek kadar az olması, bu çalışmanın yapılma nedenlerinden biri olmuştur.

Ardahan ilinde önemli bir yer tutan bu geleneğin icracılarının ve ürünlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi, yapısal özelliklerinin belirlenmesi, Âşıkların eserlerinin usul-makam, söz varlığı, tema, vb. açılardan uzun süreli araştırmalarla incelenmesi bu alana büyük katkılar sunacaktır. Böylece Ardahan İli Âşıklık Geleneği kimlik kazanmış olup, nitelik açısından daha belirgin ve anlaşılır bir duruma gelebilir. Aynı zamanda bu çalışmalar sayesinde Ardahan Türkülerinin etkililik, beğeni düzeyi ve kalıcılık gibi yönleri de ortaya çıkarılabilir. Gelecek nesillere yapılacak en büyük yatırımlardan birinin de türküler olduğu göz önünde bulundurulursa, bu türkülerin bir kez daha önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda geleneğin icracılarının ve ürünlerinin tüm yönleriyle ele alınmasına yönelik bir çalışmada nasıl bir süreç yaşandığının betimlenmesinin, alana katkı sağlayacağı söylenebilir.

Son yıllarda Ardahan ilini konu alan çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen, konuyla ilgili literatür incelendiğinde Ardahan ili Âşıklık Geleneğini ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye’de yapılmış olan müzik eğitimi ile ilgili akademik çalışmalar incelendiğinde, gerek genel müzik eğitimi alanında gerek mesleki müzik eğitimi alanında, gerekse de özengen müzik eğitimi alanında Ardahan ili Âşıklık Geleneğini, Gelenek/Kültür-İcracı-Eser üçgeninde ele alan çalışmaların yok denecek kadar az olması göz önüne alındığında; bu çalışmanın etnomüzikoloji ve folklor alanlarına; müzik eğitimine, edebiyat alanına ve bu alanda çalışma yapacak olan araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri, sahip oldukları kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmaları ile mümkün olacaktır. Bu aktarımda türküler ve icracılar, özellikle de âşıklıklar önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle türkülerini ve âşıklık geleneğini her yönü ile ele alan araştırmalar yapılmalıdır. Ardahan âşıklık geleneği ile ilgili olarak müzik eğitimi alanında çok az sayıda bilimsel çalışmaya ulaşılmış ancak, lisansüstü tez çalışması olarak herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda araştırmanın önemi şöyle özetlenebilir:

- Ardahan Âşıklık Geleneğine ait kültürel özelliklerin kültürel ve yapısal analizi aracılığıyla Ardahan’ın diğer kültür özellikleri arasında analitik bir örüntü kurulması,
- Ardahan Âşıklık Geleneğinin genel özelliklerinin incelenmesinin bu alanda yapılacak diğer çalışmalara yön verebileceği,
- Gerek âşıkların eserlerine gerekse Ardahan Türkülerine dikkat çekilerek bu kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına yönelik farkındalık düzeylerinin artırılmasına katkıda bulunabileceği,
- İlgili konuda yapılan akademik çalışmalar taranarak çalışmaya katkı sağlayacak bulguların sınıflandırılması, konu ile ilgili akademik çalışmalara kaynak olabileceği ve katkıda bulunabileceği,
- Ayrıca bu alanda daha önce yapılmış bir araştırmaya rastlanmaması, dolayısıyla alanında yapılan ilk çalışma olması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

1.3. Varsayımlar ve Sınırlılıklar

- Ardahan İli âşıklık geleneğine ait kültürel özellikler, Anadolu Âşıklık Geleneğine ait kültürel özellikler ile birçok ortak noktaya sahiptir.
- Ardahan İli âşıklık geleneğinin müziksel ürünleri, yörenin etnik demografisindeki farklılık nedeniyle kendine özgüdür.
- Ardahan İli âşıklık geleneğinin müziksel ürünleri üzerine yapılacak bir kültür analizi, Ardahan Yöresinin diğer kültür özellikleri ile olan örüntülerin de analizi açısından ipuçları taşır.
- Ardahan İli âşıklık geleneğine ait müzik ürünleri, üzerinde kültür ve yapı analizi yapılmaya değer bir zenginliktir.

1.4. Tanımlar

Âşık: “Sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemlle (yazarak) veya bu özelliklerin birkaçını birden taşıyan ve Âşıklık Geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçısıdır” (Artun, 2005:1).

Âşıklık Geleneği: “Âşıkları yönlendiren kurallar bütününe” denir (Artun, 2005:1).

Mahlas: “Şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma isimleridir; bir nevi onların imzasıdır.” (Eskimez, 2010:43). Hem Divan Edebiyatında hem de Âşık Edebiyatında sanatçıların kendi gerçek isimlerinin yerine kullandıkları takma isimlerdir (Doğan, 1994:83).

BÖLÜM 2

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. TARİHSEL, COĞRAFİ, FİZİKSEL, İKLİMSEL, GEÇİMSEL VE KÜLTÜREL AÇIDAN “ARDAHAN İLİ”

2.1.1. Ardahan İlinin Tarihçesi

" M.Ö 680 yıllarında Kafkasların kuzeyinden gelen altı göçebe Saka /İskit Türkleri Ardahan bölgesini Van/Urartu İmparatorluğu'ndan alarak, 2700 yıl önce Türklerin bir yerleşme merkezi haline getirmişlerdir." (Siyasal Birikim Yayınları, 2002: 17). Eski adı Artan olan Ardahan ili yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişe sahip olup, 628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olan Arda Türklerinin eline geçerek Ardahan adını almıştır (İdare Faaliyet Raporu, 2012). Sakalar'ın Gogarlı, Taoklu ve Cavaklı boylarının bu bölgeye yerleşerek isimlerini tarih coğrafyasında ve etnolojide günümüze kadar yaşattıkları bilinmektedir. Bölgedeki 500 yıllık hâkimiyetten sonra İran yoluyla gelen Part/ Arsaklı Türkleri 600 yıl bölgede hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Alpaslan'ın 1068 'de Selçuklu Bölgesine kattığı bu bölgede uzun yıllar Kuman ve Peçenek Türklerinin yaşadıkları bilinmektedir. Ortodoks Kıpçak Türkleri 1124 yılında Kafkasların kuzeyinden gelerek bu bölgeyi yerleşim yeri edinmişlerdir. Kıpçaklar 1267 yılında Ardahan- Ahıska- Artvin kesiminde Atabek adlı bir sülale kurarak İstanbul'a 1479'da tabi olmuşlar ve 1578 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun ordularının Ahıska'yı fethine kadar yaşamışlardır. Anadilleri Kıpçak dili olan Atabegler bölgede uzun süre hüküm sürmüşlerdir. Atabeglerin sülalesinden Artvin-Ahıska ve Ardahan Bey'i Mirza-Çubuk, Osmanlının Trabzon'un üzerine yürüttüğü ordusuna kılavuzluk etmiştir. Aynı zamanda Gürcülere ait olan Kütayis Kalesini yıktırması, Çaldıran Seferinde Osmanlı ordusuna geliş-gidişlerinde ihtiyaçlarını karşılayacakları erzak vererek büyük hizmetlerde

bulunmuşlardır. Yavuz Sultan Selim'in seferde olduğu bir dönemde Mirza Çubuk ölmüştür. Bu dönemde İran nüfusu bu bölgeye yerleşmiştir. Bunun karşısında Osmanlı Devleti bölgeyi fethederek bu duruma son vermiş, Atabegleri ortadan kaldırarak 1578 'de Ardahan'ı ve çevresini kendisine bağlamıştır. Burada yaşayan halkın Çağatay (Kıpçak) lisanını iyi düzeyde kullanabilmesi Atabeglerin himayesinde bulunmasından kaynaklıdır. Bölge bu tarihten itibaren 93 Harbi sonlarına kadar Osmanlı Himayesinde kalmıştır (Siyasal Birikim Yayınları: 2002,17). 28 Ağustos 1828'de Rus General Paşkeviç, Anadolu'nun işgal harekâtını başlatmak ve üs olarak kullanmak amacıyla Ahıska ve Gümrü'yü ele geçirmiştir. Bu mücadele sırasında birçok insan hayatını kaybetmiş çoğu çareyi Ardahan ve Erzurum'a gitmekte bulmuştur. Bu sebepten dolayı çok sayıda ağıt, koçaklama, ağlatma türünde şiirler kaleme alınıp destanlaştırılmıştır. Ardahan, Erzurum'a gidecek olan güzergâh üzerinde bulunan önemli bir yoldur. Ardahan'dan önce Ahıska'nın düşmesi Ardahan'a yönelmelerini kolaylaştırmıştır. Ardahan, General Paşkeviç'in emri ile ele geçirilmiştir. Kars tarafından gelen başka bir kuvvetle de kaleyi ele geçirmişlerdir. Böylece Ardahan 22 Ağustos 1828'de ele geçirilmiş ve işgal acılarını tatmıştır. General Paşkeviç Osmanlı-Rus temsilcilerinin Edirne'de toplanarak barış anlaşmasında bulduklarını biraz geç haber almıştır. Trabzon güzergâhı üzerinden kendisine ulaştırılan bu haber sonrasında bölgedeki savaşı fiili olarak sonlandırmıştır. 14 Eylül 1829'da yapılan Edirne Antlaşması ile Ruslar, Ermenileri sınır arkasına çekmeyi başarmışlardır. Buradaki asıl amaç Ardahan-Kars karşısında tampon unsur bulundurmadır. Osman Paşa-Paşkeviç arasındaki barış şartları Ardahan bakımından yeni bir devrin açılmasına sebep olmuştur. Bu sözleşmenin ardından Ardahan Serhad (Serhad Ardahan) durumuna geçmiştir.

Ardahan'ın Dedegül köyü (1785-1863) doğumlu olan “Natıkı” lakaplı Ahmed Dursun Efendi 1828-1829 ve 1853-1855 Osmanlı savaşlarını şiirsel olarak anlatıp tarih edebiyatına kazandırmıştır. Bu dönemden sonra ikinci bir Rus İstilas 1855-1856 yılında Kovalevskiy'nin Ardahan'ı ele geçirmesiyle meydana gelmiştir. Osmanlının resmi yayın organı olan Takvim-i Vekayi (Olayların Takvimi) de okuyuculara o dönemde Ardahan Hadiseleri şeklinde (8 Aralık 1983) duyurulmaktaydı. Bir yıl sonra işgal altında olan Ardahan'ın kaderi Paris Barış Antlaşması ile belirlenmiştir. Antlaşmaya göre Rusya, Kars ve Osmanlı arazisini boşaltacaktı. Antlaşma gereğince Ruslar askerlerini Kars,

Ardahan ve diğerk bölgelerden çekmişlerdir. Bu süreçten sonra Osmanlının idaresinde yönetilmiştir. Taraf devletler Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına, bütünlüğüne saygı göstermeyi kabul etmişlerdir. Üçüncü Rus istilasına kadar sükûnetini korumuşlardır. 27 Nisan 1877'de Ruslar Çıldır'ın merkezi Zurzana'yı ele geçirdiler. Diğerk bir koldan Posof'a saldırarak ele geçirmişlerdir. Kuvvetler birleşerek Ardahan'ı 17 Mayıs 1877'de düşürmüşlerdir. 1878 Berlin Antlaşmasında Rusya'ya Kars, Ardahan ve Batum verilmiştir. Kırk yıl kadar Ardahan, Rusya işgali altında yaşamıştır (Konukçu, 1999:120-121).

93 Harbi sonucunda Ardahan istila edilmiş, 3 Mart 1878'de İstanbul Yeşilköy'de Rus ve Osmanlı tarafları bir araya gelerek Yeşilköy (Ayastefanos) Antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşmada savaş tazminatı olarak Kars, Ardahan, Batum ve Eleşkirt Rusya'ya bırakılmıştır. Dönemin Ardahanlı ozanlarından birisi anonim bir halk deyişinde Ardahan'ın düşüşü ile yaşanan duyguları, acıları ve kaybı şöyle dile getirmiştir:

*"Ardahan can idi gitti,
Lisanı Türk idi gitti,
Sultan Hamid'e haber verin,
İstanbul'un kilidi gitti."*

Osmanlı tekrar Ardahan'ı alma çabalarına girmiştir. Ardahan'ı kuşatmak amacıyla harekâta başlanmış ve Ardahan'ın kurtuluşu bu harekâtın olumlu sonuçlanmasına bağlanmıştır. Bu harekât sırasında Sarıkamış'ta soğuk ve açlıktan birçok asker şehit olmuştur. Bu olay tarihe Sarıkamış faciası olarak geçmiştir ve harekât olumsuzlukla sonuçlanmıştır. 1917'de Rusya'da Çarlık rejimi son bulunca Rusya hükümeti savaştan çekilmiş ve Osmanlı ile masaya oturmuştur. Elviye-i Selase yani Kars, Ardahan ve Batum meselesi Osmanlı lehine sonuçlanmıştır (Koltuk ve Sağlam, 2009: 11-12).

Ardahan 1918 Brest-Litowsk Anlaşması ile Osmanlı topraklarına katılmıştır. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile Türk ordusunun çekilmesi sonucunda Ermeni ve Gürcülerin işgaline maruz kalmıştır. 30 Ekim 1918'de Ardahan'da kurulan Milli Şura Hükümeti, Kurtuluş Savaşı ile bütünleşerek Kâzım Karabekir ve Halit Paşa komutasındaki Türk ordusu tarafından 23 Şubat 1921'de geri alınmıştır (Koltuk ve Sağlam, 2009: 13).

Ardahan konumu itibari ile stratejik bir öneme sahiptir. Bu önemi Kazım Karabekir Paşa tarihe mâl olan "Boğazlar Boğazımız, Kars-Ardahan Bel Kemiğimidir." sözü ile vurgulamıştır (İdare Faaliyet Raporu, 2012).

7 Ekim 1924 günü Kars'a gelen Mustafa Kemal Paşa, gezi programına Ardahan'ı da alır. Bu sırada ortaya çıkan Musul-Kerkük hadiseleri programın tamamlanmasına engel olur. 1926'ya kadar statü olarak vilayet olan Ardahan 30 Mayıs 1926 tarih ve 877 sayılı kanun ile kaza haline dönüştürülür (Koltuk ve Sağlam, 2009: 13). Cumhuriyetin ilanından sonra il olarak kabul edilen Ardahan, 1926 yılında Kars iline ilçe olarak bağlanmıştır. Daha sonra 1992 tarihine kadar Kars'a bağlı bir ilçe iken 27.05.1992 tarihinde Türkiye'nin 75. ili olmuştur. Ardahan, tarihi boyunca çeşitli ticaret yollarının Kafkaslara ve Karadeniz'e açılan kapısı olması dolayısıyla her dönem önemini korumuştur (Ardahan Tanıtım Broşürü, 2014).

2.1.2. Coğrafik-Fiziksel Bakımdan Ardahan İli ve İlçeleri

Deniz seviyesinden 1829 metre yükseklikte bulunan Ardahan İli 41°36'13" kuzey, 40°45'24" güney enlemleri ve 42°25'43" Batı, 43°29'17" doğu boylamları arasında olup, 5.576 km² yüz ölçümüne sahiptir (Balcı, 2015). Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğusunda bulunan ve Serhat Şehri olarak da bilinen Ardahan ilinin, güneyinde Kars, batısında Artvin, güneybatısında Erzurum doğusunda ise Gürcistan yer almaktadır (Oral, 2010: 5).

Şekil 1. Ardahan İl Haritası

"Etrafında, Şavşar Dağları, Kısır Dağları, Allahuekber, Yalnızçam, Ulgar Dağları, Uğuz Dağı, Ziyâret Dağı, Urama Dağı yer almaktadır. Oltu'ya, Batum'a, Artvin'e, Ahıska'ya, Hulo'ya, Kars'a açılan önemli değıtleri ve boğazları vardır." Ardahan yöresinin iki büyük gölü mevcuttur. Bunlar Çıldır ve Aktaş/Hazapın gölleridir. Ardahan'da akarsu olarak en önemli kaynak Kür (Kura) dür. Kaynağını kasabanın ve yaylanın batısından temin eder (Konukçu, 1999:15). İslami kaynaklarda El-Melik, El Kurr, Grek ve Latin kaynaklarında Kyros, Crus, Batı Dillerinde Kur/Kura ve yerel söylenişte Kür diye söylenilmektedir. Ortaya geniş bir bataklık meydana getirir. Yerleşim olarak ve Kale bu nehrin kıyısına kurulmuştur (Konukçu, 1999).

Arazi yapısı bakımından Doğu Anadolu'nun en dağlık ve en engebeli arazi yapısına sahiptir. Şehir merkezi kendi adını taşıyan ve ortasında Kür (Kura) nehrinin geçtiği bir ovada kurulmuştur (Siyasal Birikim Yayınları, 2002:19). Toprakların % 17,4'ü tarıma elverişli alan, % 69'u çayır ve mera, %6,6'sı orman ve fundalık alanlar ve diğer alanlardan (yerleşim yeri vb.) oluşur. İdari olarak biri merkez ilçe olmak üzere 6 ilçe (Merkez, Göle, Çıldır, Hanak, Posof ve Damal) ve 231 köyden oluşmaktadır (Ardahan Tanıtım Broşürü, 2014).

Şekil 2. Ardahan Kalesi

Ardahan Kalesi, 16. yüzyıl ortalarında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Kuşkusuz Ardahan coğrafyasında Kura Nehri önemli bir yer tutmaktadır. Diğer akarsuları arasında Posof, Karaçayı, Değirmendere, Hanak, Kayınlıkdere, Türkmenderesi ve Ölçek sayılabilir. Yüzölçümü bakımından ülkemizde onuncu, Doğu Anadolu bölgesinin ise ikinci büyük gölü olan Çıldır Gölü ile Gürcistan sınırında olan Aktaş gölü Ardahan için kayda değer göller arasında yer almaktadır. Dünyanın 34 önemli biyolojik çeşitlilik bölgelerinden ikisi olan Kafkas ve İran-Anadolu sıcak noktalarının kesişiminin de yer alması dolayısıyla dünyanın en önemli kuş göç yolları üzerinde bulunması gibi durumla dikkatleri üzerine çeken bir coğrafyaya sahiptir. Çıldır, Damal, Göle, Hanak ve Posof olmak üzere Ardahan beş ilçeden oluşmaktadır. Geçmiş tarihinde birçok kültüre ev sahipliği yaptığından dolayı görkemli tarihin kültürel hafızası olan kaleleriyle Ardahan, "Kaleler ve Kuleler Kenti" olarak anılmak birlikte geride bırakılan eserler muhafaza edilmektedir. Her ilçesi keşfedilmeyi bekleyen bir değerdir (Serka Kalkınma Ajansı).

TUİK 2013 yılı verilerine göre Ardahan'da merkez ilçeler dâhil 6 ilçe, 6 belediye ve 228 köy bulunmaktadır. 5156 kilometrekarelik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %0,63'üne denk gelmektedir (TUİK, 2013). 2017 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre nüfus 97096'dır. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla; Ardahan Merkez, Göle, Çıldır, Hanak, Posof ve Damal'dır.

2.1.2.1. Çıldır

En eski Türk yerleşim yerlerinden biri olan ıldır, ortalama 1950 metre yükseklikte düz bir alana kurulmuştur. Yzlm 752 km² dir. Oğuzhan'ın avuldur boyundan gelmektedir. Kesin olmamakla birlikte ıldır adının kelime kökeni olarak avuldur-aldur- ıldır şeklinde bir değişim gösterdiği ne sürülmektedir. 25 şubat 1921 yılında düşman işgalinden kurtulmuş, Türk topraklarına katılmış ve Kars iline bağlı ilçe statüsünü almıştır. Daha sonra Ardahan'ın il olmasıyla beraber Ardahan'a bağlanmıştır. Merkez Belediyesi ve Aşık şenlik Belediyesi olmak üzere iki adet belediyesi ve 35 köyü bulunmaktadır. Büyükbaş hayvancılık ve kaz yetiştiriciliği önemli geçim kaynakları arasında yer almaktadır (<http://www.cildir.gov.tr>).

Doğu Anadolu Bölgesinin Van Glnden sonraki en büyük gölü olan ıldır Gölü bu ilçede yer almaktadır (Oral, 2010: 5). Ardahan sınırları içerisinde olup en önemli kalelerinden biri olan şeytan Kalesi Urartu'lar döneminden kalmıştır. Bununla birlikte Akçakale sit alanı, Kurtkale, vnd mağaraları ve kilisesi. Sensop Kilisesi, Kaya Beyi ve Gleben kilise camileri, ıldır ve Aktaş glleri gibi değerlere sahiptir.

2.1.2.2. Gle

Kk Ardahan Sancağı adıyla 1551 yılında Erzurum'a, 1579 yılında ise Kars Eyaletine bağlanmış, 1828 yılında Rus işgali ile dağılan halk, 1830 yılında ıldır Sancağına bağlanmış, 1866 yılında ise nahiye olarak Ardahan kazasına verilmiştir. 1878 Rus işgalinden 30 Eylül 1920'de kurtularak 1926'da Belediye Teşkilatını kurmuş ve 1992 yılında Ardahan iline bağlanmıştır. Yzlm 1400 km² olan ilçe, 1 İlçe Belediyesi, 1 belde belediyesi, 4 mahalle ve 53 köyden oluşmaktadır (<http://www.gole.gov.tr/>). Kalecik Kalesi, Dedeşen Kalesi ve Türbesi, Yeniköy Kulesi, Budaklı Kilisesi, Uğurtaş Kiliseleri, Okçuoğlu Yaylası önemli alanlarından bazılarıdır.

2.1.2.3. Hanak

M.Ö. 680’li yıllara kadar Urartuların hâkimiyetinde kalan Hanak’ın ilk adının Tarju olduğu, daha sonra Kanak-Kınık, Khanah şeklinde adlandırıldığı ve sonradan Hanak olduğu belirtilmektedir. 1921’de düşman işgalinden kurtulmuştur. Ardahan ilçesine bağlı bir nahiye iken 1958 yılında Kars’a bağlı bir ilçe olmuştur. 1992 yılında Ardahan’ın il olmasıyla birlikte Ardahan’a bağlanmıştır. Bir merkez ve bir belde belediyesi ile 28 köyü bulunmaktadır (<http://www.hanak.gov.tr/>).

Kırnav, Sevimli ve Avcılar (Kışla Hanak) kaleleri, Ortakent-Harosman mağara yerleşimi, Dilekdere Kilisesi, Börk Kilisesi, Hanak Yaylaları öne çıkan coğrafi yerleridir.

2.1.2.4. Posof

Posof’un kuruluşu çok eski çağlara dayanmaktadır. İlçenin adı “Eski Türk dilinde Buşetkehv (Büşe-Bişe) meşe ve ormanlık dere anlamındadır.” Zamanla değiştirilerek Postkov-Poskhov ve Posof olmuştur. 1080 yılında Türk hâkimiyetine girmiş, Osmanlının son dönemlerinde Rus ve Gürcülerin işgaline uğramış, 1921 yılında ise Anavatan’a dâhil edilmiştir. 1992 yılına kadar Kars iline bağlı olan Posof da 1992 yılında Ardahan’ın il olmasıyla birlikte Ardahan’a bağlanmıştır. 623 km² yüz ölçümüne sahip olan ilçede bir İlçe Belediyesi, 49 Köy bulunmaktadır (<http://www.posof.gov.tr/>).

Dağlık ve engebeli bir alan olan Posof, kuzeyde Gürcistan sınırına doğru yer almıştır (TUİK, 2013). Gürcistan’a açılan Türkgözü sınır Kapısı bu ilçede yer almaktadır (Oral, 2010: 6). Mere, Cak, Savaşır (Cancak) ve Kolköy Kaleleri, Arile, Sülüklü, Kamışlık, Ayaz, Kanlı, Nebahdiev, Kelorman, Kızıl, Ayı, Karagöl ve Armutveren gölleri önemli coğrafi alanlarıdır.

2.1.2.5. Damal

“Damal ve yöresi Orta Asya’dan Avrupa’ya göç eden Türk boylarının geçiş güzergâhında bulunan yerleşim alanlarıdır. Tarihte Ardahan-Posof Sancaklarına bağlı Yukarı Kur’a ya da Meşe Ardahan adı ile anılan bölge 1064 yılında Sultan Alparslan tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır.” 1453 yılında Akkoyunlu Uzun Hasan Döneminde Maraş Yöresinden gelen Dulkadurlu-Ulusu Topluluğundan Türkmenler bu bölgeye yerleşerek kendi gelenek ve göreneklerinin günümüze kadar yaşatmışlardır. Maraş şivesini konuşan bu topluluğun geneli “Hüseyini-Bektaşî olan Alevilik inancındadırlar.” 1876-1920 yıllarında Rus istilasına uğramış 1921 yılında Türk Ordusu tarafından kurtarılmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra Posof, Ardahan, Hanak, ilçelerine bağlı kalmış, Ardahan’ın il olması ile birlikte İlçe olarak Ardahan’a bağlanmıştır. Yüz ölçümü 329 km² olup 1 belediye, 15 köy ve 3 mahallesi bulunmaktadır (<http://www.damal.gov.tr/>).

Damal ilçesi, Yukarı Gündeş köyünde yılın belirli günlerinde çıkan Atatürk Silueti ve Damal bebeği sergileri ile bilinmektedir. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün Ardahan’ın Damal İlçesinde Karadağ yamaçlarına yansıyan silueti ilk kez 1952 tarihinde fark edilmiştir. Fotoğrafi çekilip 1975’te Genelkurmay Başkanlığına gönderildikten sonra yurt genelinde duyulmuştur. Her yıl Haziran 15 ile Temmuz 15 tarihleri arasında akşam saat 18.00’den itibaren silueti 20 dakika civarında net görünmektedir.

Şekil 3. Atatürk Silueti

2.1.3. İklimsel ve Geçimsel Bakımdan Ardahan İli

İl genelinde karasal iklim hâkimdir. Bölgenin kuzeyinde Posof Çayı Vadisinde Karadeniz geçiş iklimi görülmektedir. Ardahan'da yıllık ortalama yağış miktarı 46,2 kg/m² kare ve yıllık ortalama sıcaklık 3,7°C'dir. Ortalama güneşlenme süresi ise günlük 5-6 saattir. İlin batısında Göle civarında ve kuzeyinde Posof ilçesi ile Artvin'e komşu olan yörelerde ormanlıklar ve çalılar yer alırken diğer yerlerde yaygın bitki örtüsü çayır ve meradır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2018).

Doğu Anadolu bölgesinde genel olarak karasal iklim hâkim konumdadır. İkliminin özelliklerini oluşturan en önemli faktörler bölgenin ortalama yükseltisi olarak fazla olması ve denize uzak konumda yer almasıdır. Bu sebeplerden kaynaklı olarak doğuya doğru karasallığın etkisi artış göstermektedir. Bölge olarak kış süresi uzun ve sert, yazlar ise kısa ve serindir. Kış şartları sonbaharın gelişimiyle birlikte etkisini göstermeye başlar. Mayıs ayına kadar devam eder. Doğu Anadolu bölgesi kar yağışının en fazla olduğu ve yerde kalma süresinin en uzun olduğu bölgedir. Kış şartlarının ağır geçtiği dönemlerde soğukluk -40°C'yi bulmaktadır. Bu bölgede temmuz ve ağustos ayları dışındaki aylarda donlu günlere rastlanabilmektedir. Ardahan İli'nde görülen karasal iklim Ilgar Dağı'nın ardından sonra, Posof İlçesi'nin özel konumundan dolayı Karadeniz ikliminin ağır şekli görünmektedir. Posof çayı ve kollarının parçalanması sebebiyle, yükselti, bakı ve coğrafi özelliklerinden kaynaklı sıcaklığın kısa mesafelerde farklılığa neden olmaktadır. Mikro klima iklim tipi hâkim olan Posof'ta kış döneminde kar yağış hâkimdir yaz dönemleri ise sıcak ve yağmurlu geçmektedir. Kış ayları genelde kar yağışlıdır (Çiftçi, 2014:15). En verimli toprak olmakla birlikte özel konumundan, yükselti ve güneşli gün sayısının az olmasından dolayı bu verimlikten yeterince faydalanılamamaktadır. Doğu Anadolu'nun bazı nemli bölgelerinde büyük oranda Dağ Bozkırı-Çayırları görülmektedir. Bölgenin ormanlık alanlarını meşeler oluşturmaktadırlar. İl ekonomik olarak tarıma dayalı bir yapıya sahiptir. Küçük sanayi sitesi ve organize sanayi bölgesinin faaliyete geçirilmesiyle birlikte sanayi alanındaki yatırımlar artmış, sanayileşme süreci hız kazanmıştır. Coğrafi konumu nedeniyle uzun süren kış mevsimi tarım alanındaki üretimi olumsuz etkilemektedir. İl, hayvancılık için uygun olan kaliteli ve geniş meralara sahiptir. Bundan dolayı, hayvancılığı ön plana

çıkarmaktadır. Özellikle büyükbaş hayvancılık açısından önde gelen bölgelerdendir. Bitki örtüsü, geniş meraları ve iklimi ile Türkiye'nin önemli bir üretim merkezi durumundadır. El değmemiş doğası ile organik olarak üreticilik için önemli fırsatları bulunan Ardahan, yatırımcılara büyükbaş, küçükbaş hayvancılık, arıcılık, kaz yetiştiriciliği gibi alanlarda sağlık açısından ve doğal üretim için geniş imkânlar sunmaktadır. Bölgenin bulunduğu coğrafya ve stratejik önemi dolayısı ile tarihi süreç içerisinde çetin mücadeleler yaşamış ve sürekli olarak el değiştirmiştir. Bu sebeple il genelinde Ardahan Kalesi ve Şeytan Kalesi gibi birçok kale, kule yapısı ve kalıntıları mevcuttur (Tutar vd., 2013:124-125)

Ardahan İli'nde, iklim koşullarının ağır olması, ekonominin tarım ve hayvancılığa dayanması, iç ve dış ticaretin az olması, turizmin yetersiz olması, sosyal ve ekonomik alanda az gelişmişliğe neden olmuştur (Oral, 2010).

Sanayi kentlerine uzaklığından ve çayır-mera alanlarının fazlalığından dolayı il ekonomisi tarım ve hayvancılık üzerinde yoğunlaşmıştır. Sınırlı olan ticaret alanlarının çoğunu küçük ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. İl'in ekonomisinde sanayi sektörünün payı oldukça azdır. Hayvancılık en önemli geçim kaynakları arasında yer almaktadır. 2007 TUIK verilerine göre kişi başı canlı hayvan değeri ile 81 il içerisinde Ardahan ili 1. Sırada yer almaktadır (Oral, 2010: 6).

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesine yapılan Kamu ve Özel sektör yatırımlarının yetersizliğinden dolayı rekabet gücünün düşük olduğu Ardahan'da, il ekonomisi ve ticaret hayatı kapalı bir yapı sergilemektedir (Oral, 2010).

2.1.4. Kültürel ve Demografik Bakımdan Ardahan İli

Kültür; "Bir halkın ya da toplumun maddî ve manevî alanlarda, oluşturduğu ürünlerin tümü; yiyecek, giyecek, barınak, korunak, gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç-gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum tüm ve

davranış biçimleri; yaşama tarzı." (Örnek,1971;148). Başka bir ifadeyle insanoğlunun bilgi, sanat, ahlâk, gelenekler ve benzeri diğer özelliklerini içine alan kapsamlı bir değerler bütündür (Güvenç, 1970:11). Bu tanımlamalardan hareketle Ardahan kültürünü ele aldığımızda tarihi ve doğal güzellikleri ile birlikte elverişli koşulları nedeniyle kış turizmine de imkân tanıyan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (TUİK, 2013).

Ardahan ve çevresi, tarihin çok eski dönemlerinden beri Urartu, Med, Pers, Roma, Sasani, Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safavi ve Osmanlı gibi pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olmakla beraber o dönemlere ait kalıntı ve eserleri hala bünyesinde barındırmaktadır. Ardahan İli'nde Urartu Kalelerine benzeyen kaleler, yörede yaşamış Müslüman olmayan topluluklara ait küçük şapel niteliğinde kiliseler, tarihi camiler, Ardahan'a özgü mimarisiyle inşa edilmiş evler, hamamlar, çeşmeler ve geçmiş dönemlerin izlerini taşıyan çeşitli heykel ve figürler bulunmaktadır (TUİK, 2013).

Ardahan İli'nde etnik olarak halkın yapısı Yerliler, Terekemeler ve Türkmenlerden oluşmaktadır. Yerli halk Posof ve Hanak ilçelerinde, Terekemeler Çıldır ilçesinde, Türkmenler ise Damal'ın tamamı ve Hanak ilçesinin bazı köylerine yerleşmişlerdir. Göle İlçesi etnik olarak karışık bir yapıya sahiptir. Türkmenlerin yanı sıra bu bölgeye dışarıdan göç ederek gelen Kürt kökenli vatandaşlarımız sayıca fazla durumdadırlar. Terekeme Türkleri bölgeye Orta Asya'dan gelen Azeri kökenli Türk vatandaşlarımızdır. Türkmen olarak adlandırılan boylar bu bölgeye Maraş altı diye adlandırılan ve Gaziantep ile Kahramanmaraş arasındaki bölgeden gelen Alevi kökenli vatandaşlarımızdır. Türkmenler, Ardahan-Kars yöresinin Hanak, Sarıkamış, Selim ve Kağızman ilçesi ve bazı köylerinde otururlar. Burada kullandığımız Türkmen kelimesi, tarihi süreçte kullandığımız Türkmen kelimesinden farklıdır. Türkmen tabiri Müslümanlığı kabul etmiş olan Oğuzları ve Karlukları ifade eder. Günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde kullanılan Türkmen tabiri ise Alevi Türkleri ifade eder. Karapapak ve Terekeme tabirleri çoğu zaman aynı etnisiteyi ifade etmektedir. Bu iki tabir arasında küçük farklar göstermektedir. Karapapak tabiri; Kars'a geliş tarihleri daha eski olan (1828'den sonra), eskiden beri Çıldır kaza ve köylerinde yerleşen ve yaşayanlar için kullanılmaktadır. Terekeme tabiri ise Kars'a gelerek buradan merkez

köylere dağılan ve yakın zamana kadar göçebe olanları ifade etmektedir (Ercilasun, 2002: 31-46). Bu durum, bölgedeki etnik grupların çok olması sözlü ve sözsüz kültürün gelişimini etkilemiş ve yöredeki ezgilerin oluşumuna önemli oranda zemin hazırlamıştır.

Ardahan iline ait nüfus yapısı incelendiğinde, nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığı gözlemlenmektedir. Ekonomisinin tarıma dayalı olması ve göç olgusu nedeniyle Ardahan, son nüfus sayımlarında negatif bir büyüme sergilemiştir. Ardahan genelinde gerçekleşen göçün büyük çoğunluğunu çalışma çağındaki bireyler oluşturmaktadır.

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Ardahan ili Âşıklık Geleneğinin genel özelliklerinin belirlenmesi bakımından yeni bir çalışma niteliği taşıyan araştırmanın bu bölümünde, tezin konusuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi olabileceği düşünülen çalışmalara yer verilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda "Ardahan İli Âşıklık Geleneği" konusunu doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca Ardahan yöresi müzik kültürünün ele alındığı çalışmalar da yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Ardahan müzik kültürünü ele alan diğer çalışmalara yer verilmiştir.

Türkiye’de yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmaların az olması göze çarpan ilk noktadır.

2.2.1. Ülkemizde Yapılan Araştırmalar

Benli (2016), “Türkiye’deki Âşıklık Geleneğinin Toplumsal ve Siyasal Yansımaları” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Âşıklık Geleneğinin toplumsal ve siyasal düzlemde neler olduğunu incelemiş ve buradan hareketle sanat-toplum, sanat-

siyaset ilişkisini ele almıştır. Âşıklık Geleneğinde inanç, devlet, ekonomi, aile gibi konuları irdelemiştir. Ayrıca Âşıklık Geleneğinin önemli temsilcilerinin eserlerinde örnekler vererek çeşitli çözümler yapmıştır. Çalışma sonucunda; yazılı kaynakların yetersizliği karşısında bazı Âşıkların Alevi-Bektaşî inancıyla yakın ilişki içerisinde olmaları Âşıklık Geleneğini sözlü kültürle gelecek kuşaklara aktarmalarına neden olmuştur.

Öksüz (2013), “Artvin Âşıklık Geleneği” başlıklı doktora tez çalışmasında âşıklık geleneğinin Artvin ve çevresindeki tarihî gelişimini, özelliklerini, bugünkü durumunu bütün yönleri ile tespit etmeyi ve gelenek mensubu sanatçılar hakkında bilgi vermeyi amaçlamıştır. Çalışma sonunda Âşıklık Geleneğinin devam ettiği yerler belirlenerek, Artvin ve çevresinde âşık tarzında eser vermiş yüzden fazla kişi tespit edilmiştir.

2.2.2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Genelde Âşıklık Geleneği, özelde ise “Ardahan İli Âşıklık Geleneği” ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde konu ile ilgili yurt dışında yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Yukarıda “Ardahan İli Âşıklık Geleneği” ve konuya yakın bu alanda yapılmış yerli ve yabancı çalışmaların kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır. İncelenen yerli ve yabancı literatürde bu çalışmaya benzer bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu anlamda yapılan bu araştırma, müzik eğitimi alanında yapılmış özgün bir çalışma olarak nitelendirilebilir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve analizi ve araştırmanın kuramsal çerçevesi yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması kullanılmıştır. Yin durum çalışmasını, “Güncel bir olgunun gerçek yaşam bağlamında, özellikle bağlam ve olguların sınırlarının kesin olarak belli olmadığı durumlarda görgül olarak araştırılması”; Büyüköztürk ve diğerleri (2011:21) ise, durum çalışmasını "bilimsel sorulara cevap aramada kullanılan ayırt edici bir yaklaşım" şeklinde ifade etmektedirler. Durum çalışmalarında bir veya birden fazla olayın, programın vs. derinlemesine incelenmesi söz konusudur (Karagöz, 2013:87). Bu araştırmada incelenen durum, Ardahan yöresi Âşıklık Geleneğinin genel özellikleridir. Bu doğrultuda Ardahan ili ve ilçelerinde yaşayan Âşıkların konu ile ilgili görüşleri ve Âşıklardan derlenen eserlerin müziksel analizi nitel olarak sorgulanıp derinlemesine incelenmiştir. Bununla birlikte araştırmanın ana problemine ve alt problemlerine cevap aranmıştır. Ardahan yöresi Âşıklarının özellikleri, Âşıklık geleneğine ilişkin algıları ve Âşıklık kavramına yükledikleri anlamlar yapılan görüşmeler ile nitel olarak sorgulanıp değerlendirilmiştir.

3.2.Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile verilerin nasıl elde edildiği açıklanmıştır. Betimsel nitelik taşıyan bu araştırmada veriler literatür taraması ve Ardahan il ve ilçelerinde yaşayan Âşıklar ile görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinin aşamaları aşağıda sıralanmıştır:

- Öncelikle çalışma ile ilgili literatür taranarak çalışmaya başlanmıştır.
- Ardahan yöresinde yaşayan Âşıklar tespit edilerek iletişime geçilmiştir.
- Görüşme tekniği kullanılarak Âşıklarla görüşmeler yapılmıştır.
- Yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.
- Çalışma sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek tablolar halinde sunulmuş, yorumlanmış ve raporlaştırılmıştır.

Eserlerin değerlendirme aşamasında ilk olarak Âşıklardan eserleri dinlenerek derlenmiştir. Daha sonra derlenen eserler Finale¹ 2015 nota yazım programı kullanılarak yazılı nota haline dönüştürülmüştür.

Tablo 1. Verilerin Değerlendirilme Aşamaları

KAYNAK KİŞLERDEN DERLENEN TÜRKÜLER	
1. Aşama	•Ardahan yöresinden Âşıklar ile görüşme
2. Aşama	•Âşıklardan alınan bilgilerin yazılı hale getirilmesi
3. Aşama	•Âşıklara ait türkülerin notaya alınması
4. Aşama	•Derlemesi yapılan türkülerin karakteristik özelliklerinin belirlenmesi
5. Aşama	•Analize son şeklinin verilmesi

¹ Coda Music Technologies şirketi tarafından üretilmiş olan Finale programı temelde nota yazımı için tasarlanmış bir programdır (Koldemir, 2008: 21).

Görüşme Yapılan Âşıklar

Araştırma kapsamında Ardahan ili ve ilçelerinde yaşayan Âşıklar ve her âşıktan derlenen türküler tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Görüşülen Âşıklara ve Eserlerine Ait Bilgiler

Yerleşim Biriminin Adı	Âşığın Adı	Âşığın Mahlası	Derlenen Türkünün Adı	Derleyen
Çıldır	Mehmet OKTAY	Erkâni	Ben Köyümden Geçemdim	Doğukan DURSUN
Çıldır	Mehmet OKTAY	Erkâni	Unutmam Ay Balam	Doğukan DURSUN
Çıldır	Furak Erdoğan	Turabi	Nazlı Yar	Doğukan DURSUN
Çıldır	Furak Erdoğan	Turabi	Etme Yanarsın	Doğukan DURSUN
Göle	Vahid Üstündağ	Koroğlu	Ceylanıma Ağıt	Doğukan DURSUN
Göle	Vahid Üstündağ	Koroğlu	Vurguncu	Doğukan DURSUN
Hanak	Erol Coşkun	Coşkunoğlu	Garip Çoban	Doğukan DURSUN
Hanak	Erol Coşkun	Coşkunoğlu	Yağmur Yağar	Doğukan DURSUN
Hanak	Erol Coşkun	Coşkunoğlu	Aslanla Dost Olup	Doğukan DURSUN
Posof	Yunus Akçay	Akçay		Doğukan DURSUN
4 Yerleşim Birimi	5 Âşık	5 Mahlas	9 Türkü	1 Notaya Alan

Tablo 2’de araştırma kapsamında görüşlerine başvurulmuş âşıklara ait bilgiler yer almaktadır. Buna göre; Çıldır, Göle, Hanak ve Posof olmak üzere toplam 4 yerleşim biriminden 5 Âşık, her Âşığa ait mahlas, bir notaya alan kişi ve Âşıklardan derlenen

toplam 9 türkü çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen türküler araştırmacı tarafından derlenmiştir.

Bu bölümünde görüşme yapılan Âşıklara ait kişisel bilgiler yer almaktadır.

1. ÂŞIK: MEHMET OKTAY (ERKÂNİ)

Şekil 4. Âşık Mehmet OKTAY'a Ait Fotoğraf

1949 yılında Ardahan Çıldırım Gövercak Köyünde doğmuştur. İlk ve ortaokulu Çıldır'da okumuştur. Ortaokul 2. sınıftayken dayısının düğününde Âşık Şeref Taşlıova ile Âşık Dursun Durdani atışma yaparken etkilenecek müziğe başlamıştır. Daha önceleri de şiirler yazıp bu alana ilgisi bulunmakla birlikte, Âşıkları görüp ve âşıklığa gönül verip çalışmaya başlamıştır. Köyde ustası Âşık Dursun'un yanına abisinden kalan sazıyla giderek saz çalmayı öğrenmiştir. Köylerdeki sohbetlere katılmış söz bilen insanları dinlemiş, Âşık Şenlik ile oturmuş ve muhabbeti olan büyüklerinden şiirler öğrenirmiştir. Askerliği yaptığı yerde moral ekibinde çalmıştır. 1985'te düzenlenen Konya Âşıklar Bayramında Âşık Şenlik'ten bir türkü söylemesi üzerine büyük beğeni almıştır. Şenliğin düzenleyicisi Dr. Fevzi Alıcı, mahlasının olup olmadığını sormuş ve mahlasının olmadığını söylemesi üzerine “senin maslasın Erkâni olsun.” demiştir. Böylece Erkâni mahlasını edinmiştir. Karahanlı Âşık Murat Yıldız ve Âşık Şefki Alıcı ile çalışmış, çeşitli programlarda yer almıştır. Şiirleri ve bestelerinde dinî, tabiat, ayrılık, gurbet, nasihat gibi temaları işlemiştir. Hikâyeleri ve hikâyeli türküleri vardır. Konya'da, Konya Türk Âşıkları Bayramında ve Kars'ta yapılan yarışmalarda ödülü vardır. Birçok farklı âşık meclislerinde ve düzenlenen organizasyonlarda yer almıştır.

2. ÂŞIK: VAHİD ÜSTÜNDAĞ (KÖROĞLU)

Şekil 5. Âşık Vahit ÜSTÜNDAĞ'a Ait Fotoğraf

Ardahan İli'nin Göle İlçesi'ndeki Dede Kılıç Köyü'nde 1958 yılında dünyaya gelmiştir. Ortaokulunu köyünde tamamlamıştır. Sesinin güzel olmasından dolayı ilk ve ortaokulda arkadaşlarının ve halkın dikkatini çekmiştir. Okulda koro başkanlığı yapmıştır. 1972'de âşıklık geleneği için girişimde bulunan Âşık Vahid Üstündağ'ın ilk ustası Kemal Derunî'dir. Zaman içerisinde farklı ustalarla çalışmış, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Âşık Reyhani ile tanışıp görüşme imkânı olmuştur. 1982'de Konya Âşıklar Bayramında ses dalında Türkiye birincisi olmuştur. Yurt içi ve Yurt dışında çeşitli ödüller almıştır. 30'un üzerinde albümü ve kaseti bulunmaktadır. Karabük Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi tarafından "20. Asrın Köroğlusu" adlı hayatını konu alan kitabı basılmıştır. İstanbul İli'nin Kıraç Sımtı'nde ikamet etmektedir. Oturduğu sokağa Ozan Vahid Köroğlu adı verilmiştir. Eşi Saniye Hanım ve üç çocuk babasıdır.

3. ÂŞIK: EROL COŞKUN (COŞKUNOĞLU)

Şekil 6. Âşık Erol COŞKUN'a Ait Fotoğraf

Ardahan'ın Hanak ilçesinin Binbaşak köyünde 1963 yılında doğmuştur. İlk ve Ortaokul döneminde âşıkları hevesle dinleyip takip etmektedir. On altı yaşında ilk şiirini dedesi için yazmıştır. Bu dönemde kendi kendine çalıp söylemeye başlamıştır. Âşık Rüstem Alyansoğlu köye ziyarete geldiğinde, ben türkü çalıp söylüyorum ama âşık olmak istiyorum diye belirtmiştir. Rüstem Alyansoğlu adını ve soyadını sormuştur. Bunun üzerine Erol Coşkun demiştir; Rüstem Alyansoğlu öyle kuru kuruya Erol Coşkun olmaz demiştir. Bizim sülalemize Coşkunoğulları denildiğini belirtince senin mahlasın Coşkunoğlu olsun demiştir ve zaman içerisinde değişse de şu an Coşkunoğlu mahlasını kullanmaktadır. Askerden döndükten sonra bu mesleğe daha çok ağırlık vermiştir. İlk kasetini 1987 yılında Gurbet Ateşi ismiyle çıkarmıştır. Daha sonra Delisin, Yaralı Ceylan, Sevda Çiçeğim, Sen Gidersen, Ben Ölürüm albümlerini çıkarmıştır. On beş yıl radyo programları yapmış son sekiz senedir Âşıkların sesi adlı TV programları yapmaktadır. Yurt içinde birçok programa katılmış âşıklar bayramı, festivallerde yer almıştır. Gönülden dile dilden tele Adlı içişleri bakanlığı bünyesinde Çanakkale Sarıkamış Kut'ül Amare 15 Temmuz şehitlerini Anma programları kapsamında birçok ilde konserlere katıldı Günümüzde âşık olarak bu mesleği halen icra etmektedir. Birçok kasetleri vardır. Çeşitli şenliklere, bayramlara, meclislere, toplantılara ve organizasyonlara katılmaktadır. Âşık Erol Coşkunoğlu evli dört çocuk babasıdır.

4. ÂŞIK: FARUK ERDOĞAN (TURANİ)

Şekil 7. Âşık Faruk ERDOĞAN'a Ait Fotoğraf

Ardahan'ın Çıldır İlçesi'ne bağlı olan Sazlısu Köyü'nde 05.08.1984 tarihinde doğmuştur. İlköğrenimi köyünde, orta ve lise öğrenimi Çıldır'da tamamlamıştır. Lise yıllarında şiir yazmaya ve saz çalmaya başlamış ve bağlama çalmayı kendi kendine öğrenmiştir. İlk olarak âşık havalarını köylüsü olan Âşık Feridun Karagöz'den, yörenin âşıklarından ve ayrıca âşıklarımızın kasetlerinden faydalanarak öğrenmiştir. Âşıklık geleneğine bu şekilde âşıkları gözlemleyerek hevesle başlamıştır. Âşıklık geleneğinin hemen her dalını icra etmeye başlayarak şiirler yazmaya, irticalen (doğaçlama) çalıp söylemeye, atışmalar yapmaya başlamıştır. 2006-2008 yılları arasında Kafkas Üniversitesinde, Büro Yönetimi ve Sekreterliği Bölümünü okumuş. 2008-2011 yılları arasında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümünde lisansını tamamlamıştır. 2010 yılında Ardahan Üniversitesinde güvenlik görevlisi olarak çalışmaya başlamış. 2013-2017 yılları arasında yine Ardahan Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü okumuştur. 2005-2008 yılları arasında düzenlenen Kars Âşıklar Bayramına 3 yıl üst üste katılıp 2008 yılında bir dalda ikincilik almıştır. Halen Ardahan Üniversitesinde çalışmakta olup, evli ve bir çocuk babasıdır.

5. ÂŞIK: YUNUS AKÇAY

Şekil 8. Âşık Yunus AKÇAY'a Ait Fotoğraf

Yunus Akçay 1959 yılında Ardahan'ın Posof ilçesinin Baykent köyünde doğmuştur. İlkokulu Posof'ta tamamlamıştır. Askere gitmeden önce şiir yazmaya başlamıştır. Tam anlamıyla 1994 yılında daha düzenli şiirler yazmaya başlamıştır. Gurbette yaşarken saz çalıp söyler durumda iken daha sonra saz çalmayı yaşam şartlarından dolayı bırakıp sadece şiir yazmaya devam etmiştir. Mahlas olarak adını ve soyadını kullanmaktadır. Şiir kitabı çalışmaları sürmektedir. Sevda, kahramanlık, vatan sevgisi, tasavvuf içerikli şiirler yazmıştır. Kaymakamlık ve resmî kurumlar tarafından özel istek üzerine Ardahan ve Posof konulu şiirler yazılmıştır. Günümüzde şiirler yazmaya özel programlarda şiirlerini sergilemeye devam etmektedir.

3.3. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

3.3.1. Kültür-Kimlik-Müzik İlişkisi

Kültür, 1. “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü. 2. “Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Muhakeme,

zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi.
4. Bireyin kazandığı bilgi.” gibi ifadeler ile tanımlanmıştır (TDK, 2018).

Kimlik, “Toplumsal bir varlık olan insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü.” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, 2018).

Kültürel Kimlik ise, “doğuştan sahip olunan kimlik özellikleri ile birlikte zaman içinde şekillenen, yeni eklenmelerle biçimlenen, kültürel yapı ile ilgili özelliklerin kimlik unsurları ile birleşiminden meydana gelen bireysel ve kolektif kimliğin uzantısı olan diğer bir kimlik unsurudur.” (Doğuş Varlı, 2007: xiii).

“Kültür, etnisite veya cemaat gibi belirli insan kolektiviteleri aracılığıyla kuşaktan kuşağa taşınmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu verilerin tümü, genel olarak ‘kolektif’ ya da ‘kültürel kimlik’ olarak adlandırılır.” (Kılınçer ve Mustan Dönmez, 2013:16).

Müzik, kültürel kimliği ifade etmenin en anlamlı yollarındandır. “Kültürel kimlik, ölçeği ve niteliği ne olursa olsun insanları/toplulukları birleştirebilen ya da birbirinden ayıran öğelerin birleşimidir.” (Slobin, 1992:12; akt. Doğuş Varlı, 2007: 35)

Kimlik ve kültür kavramlarının yapısal özellikleri sosyal gelişimin boyutlarını oluşturmakla beraber, aidiyet duygusu ile ortaya çıkmıştır. Müziğin ait olduğu toplumdaki kültürel işlevi, o topluma ait müzik kimliğini oluşturur. Bu kimliğin oluşmasında yöre insanının yaşayış şekli, gelenek-göreneklere, eğlence şekilleri, geleneksel özellikleri, coğrafi konumu, iklimsel koşulları önemli bir etkiye sahiptir. Ardahan yöresi müzik kimliği ise oluşum sürecinde Ardahan’a ait yöresel özelliklerle şekillenmiş kendine has bir kimlik oluşturmuştur. Müzik, kimliğin en belirgin alanlarından biri olduğundan genellikle kültürel kimlik ve etnisite olgularıyla birlikte algılanmaktadır. Türk müzik kültürü içerisinde Âşıklar belirli bir statü ve kimliğe sahiptir. Âşıklar müzisyen yönleriyle övünürler. Âşıkların bu yönleri onlara ayrı bir statü kazandırmaktadır. Ardahan yöresi Âşıkları da mesleklerini icra ederken müzikle paralel ilerlemektedir.

Kültürel kimlik, kişilerin sorgulayıcı özelliklerinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Duran, 2011: 292). Yörelere ait kültürel kimliğin oluşumunda; “tarih, coğrafya, arkeoloji, mimarlık, sosyoloji, inanç, turizm” gibi sosyal alanlar belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra sanatsal çalışmalar da bu oluşumda etkili ve önemli bir yer tutmaktadır. Tüm bu alanlarda yıllar içinde gözlenen değişiklikler kültürel kimliğin netleşmesi bakımından önem taşımaktadır (Uğurlu ve Uğurlu, 2006:275).

Kültür, insanların öğrendiği ve kabullendiği gelenek-görenek, sanat, bilgi, beceri ve alışkanlıklar bütünüdür (Güvenç, 1997). Sosyal ve kültürel sistemlerin var olabilmesi, kendi yaşama özelliklerine uygun doğal bir çevreye bağlıdır. Kültürel sisteme ait her şey, bu çevrenin içinde yerini alır.

Kültürel kimlik toplumların sosyal yaşantısı ve kendilerini diğer toplumlardan farklı yapan özelliklerin bütünüdür. Bu kimlik yapısı içerisinde müzik de önemli bir yer tutmaktadır. Toplumların kendine özgü müzik kültürleri bu yapıda belirleyici bir unsur olarak yerini almaktadır. Toplumların kültürel kimliğinde olduğu gibi müziksel yapısında da yaşantıları, ait oldukları coğrafya, iklim koşulları ve gelenek-görenekleri gibi olgular farklılığa sebep olmaktadır. Bu farklılık müziksel icra ve ürünlerin sergilenmesiyle ortaya çıkmaktadır.

3.3.2. Âşıklık Geleneği ve Âşık/Ozan Kelimesinin Tanımı

Bu başlık altında araştırmanın kuramsal çerçevesinin zeminini oluşturan Âşıklık Geleneği; Âşık/Ozan Kelimesinin Etimolojisi ve Âşıklığın Tanımı, Anadolu’da Âşıklık Geleneği, Âşıklık Geleneğinde Dönemler ve Günümüz Âşıklık Geleneğinin Sosyo-Kültürel Boyutu başlıkları altında incelenmiştir.

Âşık kelimesi “Halk ozanı” anlamına gelmektedir (TDK, 2018). “Halk içinde yetişen, deyişlerini sazla söyleyen, sözlü şiir geleneğine bağlı halk şairi” (Türkçe Sözlük, 1988:96).

2500 yıllık bir geçmişe sahip olan Âşıklık Geleneği M.Ö. 432'ye kadar uzanmaktadır. Farklı dönemlerde farklı kimliklere bürünen âşıklar “efsunculuk, hekimlik, bilginlik, rakkaslık, din adamlığı” gibi çeşitli rolleri üstlenmişlerdir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte rolleri azalan Âşıklar bu geleneği günümüze kadar sürdürmüşlerdir (Çitgez, 2010:1).

Orta Asya bozkırlarından hayatımıza giren, Türk kültür tarihinde en eski ve köklü anlatım kurumlarından biri olan ozanlık geleneği İslamiyet'in kabulü ve tarihsel süreç içerisinde geçirdiği kültürel değişimle birlikte varlığını Âşıklık Geleneği adı altında sürdürmüştür (Özarslan, 2001: 1).

3.3.2.1. Anadolu'da Âşıklık Geleneği

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında temelleri atılan Âşık Edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan şiir geleneğinin ilk temsilcileri “ozan”lardır (Çitgez, 2010:2).

Âşık Edebiyatı, ozan-baksı edebiyatı geleneğinin İslamiyet'ten sonra tasavvufi düşünce ve Osmanlı yaşama biçimi ile birleşmesinden doğmuştur “Âşık, sözlü gelenek içerisinde yer alan kurallara bağlıdır.” Âşıklık Geleneğinde söz (Çitgez, 2010:3);

- Heceyle tartılır,
- Dörtlük içinde anlamsal bütünlüğe kavuşur,
- Dize başı ve sonu kafiyelerle ritim kazanır .

“Âşık Edebiyatı'nın temsilcileri zaman zaman saz şairi, çöğür şairi, meydan şairi, son yıllarda da bazı çevrelerce halk ozanı terimi ile anılan âşıklardır. Âşıklar, umumiyetle gerçek hayat hikâyelerinden farklı olan bir tek şair tipinin hayat hikâyesini benimsemekte ve bu tiple tanınmaktadırlar.” (Artun, 2005a:55).

Âşıklık Geleneği, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde, Ardahan, Erzurum, Kars illerinde daha sık görülmektedir (Çitgez, 2010: 9).

19. yüzyılda Kars, Ardahan, Iğdır illeri kültürel birlikteliklerini Âşıklık Geleneğinde devam ettirmişlerdir. “Iğdır’da yaşayan Azeri âşıklar Azerbaycan, Nahçıvan, Ermenistan; Ardahan âşıkları; Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kars âşıkları ise Azerbaycan, İran, Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan gibi geniş bir sahaya yayılmış” ve bu ülkelerin Âşıkları ile etkileşimde bulunmuşlardır. Bu dönemde âşıkların eserlerinde Osmanlı-Rus Savaşı’nın etkileri de konu olarak yer almıştır (Çitgez, 2010:11).

Âşıklık Geleneği Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan başta olmak üzere geniş bir alanda yayılmıştır. Günümüzde Kuzey Anadolu’da özellikle Artvin, Erzurum, Kars ve Ardahan’da varlığını devam ettirmektedir (Öksüz, 2013: 43).

Âşık; irticalen saz çalıp ve şiir söyleyebilen kişidir ve saz şairi ile eş manalı olarak kullanılmıştır. XVI. yüzyıla kadar kullanılan ozan kelimesi yerini zamanla eş manalı olan âşık kelimesine bırakmış ve daha sonraları "geveze", "herze söyleyen" manalarına gelmiştir. Halk âşığı dinî konuların dışında dünyevî konuları kendisine konu edinen âşıklardır. Hak şairi ise dini konularını işleyen, söyleyen kişidir (Sakaoğlu, 2014: 100). Geleneğin süreklilik kazandığı yıllarda sanatçıların adlarının âşık, hak âşığı, şair gibi adlarla ayrılması; Divan, tekke ve Âşık tarzı edebiyat sanatçılarının aynı kültür kaynağından beslenmesine rağmen, farklı şiir çevrelerine mensup olmaları, farklı kitlelere hitap etmeleri yollarının ayrıldığına önemli bir göstergesidir (Başgöz, 1977: 252).

Âşık; Anadolu geleneğinde sazı elinde, sözü dilinde, doğaçlama yoluyla şiirler okuyan, halk hikâyelerini âşıklık geleneğine bağlı olarak anlatan ve icra eden halk sanatçısıdır. “Bu şiirler aşk ya da yiğitlik gibi dünyasal konuları da içerebilir. Saz şairi anlamındaki âşıklara, İslamiyet öncesi dönemde kam, baskı, oyun, şaman ve ozan denmekte idi. Bunlardan Anadolu’ da bugün de kullanılan yalnızca "ozan" sözcüğüdür ve “âşık” ile eş anlamlıdır.” (Mustan Dönmez, 2010). Fuad Köprülü; "Bahşı terimi, Hazar ötesi Türkmenleri arasında iki telli tamburaları ile koşuklar yani şiirler okuyan halk şairi manasında kullanılır. Azerbaycan ve Anadolu Türkeri’nin Âşık ünvanlı saz şairlerinden farksız olan bu bahşılara Âşık unvanı da verilmektedir" (Köprülü,1989).

"Orta Asya'dan beri toplumumuzda saygın bir yeri bulunan ozanlar eski Türk Boylarından: Altaylar'da - Kam, Azeriler'de - Aşig, Başkurtlar'da - Gaşig, Bulvısı, Kazaklar'da - AşıkGaşık, Akın, Çırav, Kırgızlarda - Âşık, Bahşi, Akın, Tökmeci, Oğuzlar'da - Ozan, Özbekler'de - Âşık, Huştar, Yakutlar'da - Oyun gibi adlarla anılmış, zaman zaman büyücülük ve hekimlik de yaparak toplum içinde yardımsever sanatçılar olarak tanınmışlardır" (Yardımcı, 2013:114). Ozanlar, İslamiyet öncesi Türk kültürünün yaşandığı süreç içerisinde resmî törenler olarak bildiğimiz defin törenleri olan yuğlarda "sığıtçı" ağlayıcı/ağlatıcı "ağıtçı" sıfat ve "yas tutturucu" gibi isimlerle görebiliyoruz. Köprülü'nün söylemiyle ozanların önceleri "ruhani bir mahiyeti haiz olan" gibi üstlendikleri roller süreç içerisinde değişerek matem ayinlerinde, ölünün sevgili hatıralarını yaşatacak şiirler üretmeye başladı: Onun cönkleri, kahramanlıkları... Menkıbeleri kopuzun eşliğinde topluluğa karşı icra ediliyordu. Bu bilgilerden yola çıkarak yas tutturuculuğunun yanı sıra ruhanilikten sıyrılarak "ölen kahramanların övgüsüne" dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2000: 127).

"Veled Çelebi'nin âşık sözcüğünün Türkçe ışık sözcüğünden geldiği ve Ahmet Talât Onay'ın Veled Çelebi'ye bağlı olarak âşık için "yüreği aşk ile yanan, kalbi muhabbetle nurlanan kimse" tanımı Hikmet Dizdaroğlu tarafından belirtilmektedir (Yardımcı, 2013: 111).

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halkın nazarında kahvehaneler, Tekke'nin karşısında başka bir alternatif Müslüman sosyal kurumu olarak meydana çıkar ve Tekke'nin topluca eğlenmek ve çeşitli sosyo-kültürel faaliyetlerinde bulunma tekeline kırar. Tekke ekseninde neşve içinde yapılan topluca eğlenmeleri, kahvehane ekseninde neredeyse din dışı ve dünyevî bir karaktere bürünür. Ozan-Baksı ve Tekke tarzı olan edebiyat geleneği üzerine bağımsız bir edebiyat tarzı olarak gelen Âşıklık Geleneği ve bu geleneğin ortaya çıkmasındaki büyük etkenin kahvehaneler olduğunu söyleyebiliriz. Ozan-Baksı geleneğinin üzerine inşa edilen Tekke Edebiyatının fonksiyonelliği karşısında giderek tematik olarak İslamileşmeleri ve yeni medeniyet dairesi içerisinde bu fonksiyonlarını kaybetmelerinden kaynaklı "ozan" kelimesinin anlam değişikliğinde "geveze" ve "herze söyler" anlamına gelmesi gözlenebilir bir değişiktir. Kısacası Ozan-Baksı geleneğinin devamı olan Tekke kurumunun

ekseninde oluşup ortaya çıkan Âşıklık Geleneği, Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı mensuplarından kahvehanelere yönelen ve onun icra bağlamı şartlarıyla kendine has bir tarz olarak ortaya çıkan bir oluşumdur. Ahmet Yesevi'den itibaren "âşık" olarak tanımlandırılan tekke mensupları, kendilerini biçim ve form bakımından aynen devam ettiren fakat ele aldıkları konular, edaları, tutumları açısından farklılık gösteren, icara olarak "Hak"ın arandığı yer olan Tekke yerine, "halk"ın arandığı yer olan kahvehaneleri tercih eden âşıkları ayırmak için olsa gerek "Hak âşığı" ya da "halk âşığı" olarak tanımlamaları ortaya çıkmıştır (Çobanoğlu, 2000: 129).

İslamiyet'ten önce genel ve özel toplantılarda, ziyaretler, sevinç, matem merasimlerinde halk şairleri yer bulmaktaydılar. Hun Türkleri zamanında orduda görev alan halk şairleri bulunmaktadır. Atilla'nın ölüm merasiminde önemli rol almışlardır. Aradan geçen zaman diliminde Türklerin Müslüman olmaya başladığı süreçte yeni inançlarının etkisiyle kültür ve sosyal ihtiyaçlarında değişimler meydana gelmiştir. İslamiyet'le birlikte, Ozan-Baksı geleneğinden ayrılarak dini şiirler söyleyen/yazan tekke şairleri ile din-dışında şiirler üreten ozanlar meydana gelmiştir. Bu halk şairleri Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli sahasında, XVI. yüzyıla kadar iki ayrı türde sanatlarını sürdürmüşlerdir. XVI. yüzyıla kadar aydınlar ve şehir merkezinde yaygın olan yazılı kültür kaynaklı İslamiyet yerine, köylerde ve konar-göçer çevrelerde sözlü kültür kaynaklı İslam belirgin yer tutmuştur. Bu süreç geniş halk kitleleri arasında geçiş evresi olmuştur (Durbilmez, 2016:21).

Âşık, 15.yy sonlarında Anadolu sahasında ortaya çıkan, kendine özgü bir dünyası olan sanatçı türüdür. 16. yüzyılın başından itibaren önemli temsilcilerini gördüğümüz âşıklar sözlü gelenek için şiirler üretilirken bir yandan da manzum-mensur halk hikâyeleri anlatıp halk tarafından benimsenen sevilen ve sayılan sanatçılar olmuşlardır (Yardımcı, 2013:117).

3.3.2.2. Âşıklık Geleneğinde Dönemler

Âşıklık Geleneğinde dönemler birinci, ikinci ve üçüncü dönem olmak üzere üç dönemde ele alınmıştır.

a. Birinci Dönem (12. yy.- 15. yy.)

Bu dönem içerisinde kalıcılığı dinî konuları benimseyip, dinî konular üzerine şiirler üreten âşıklar sağlamıştır. Dinî ve mistik edebiyatın öncüleri olarak bilinen Yunus ve takipçileri siyasî düşünce ve mezhepçilikten çok insanî ve mistik karakterler taşımışlardır. Âşıklar, dar tarikatçılık anlayışından uzak bir şekilde şiirlerini devam etmişlerdir (Artun, 2005: 49).

13. yüzyıl Anadolu lehçesinde Batı Türkçesi'nin kökleştiği ve Anadolu üzerine Türk edebiyatının gelişmekte olduğu bir zamandır. 13. ve 14. yüzyılda varlıkları bilinen halk şiirleri ile ilgili kaynak bulunmamaktadır. Elde olan kaynaklar dinî ve tasavvufî halk edebiyatına aittir. 1223'te Ali isimli bir âşık tarafından Batı Türkçesi ile yazılı olan ve nerede yazıldığıyla ilgili bilgi bulunmayan Kıssa-i Yusuf, Yesevi yolunda ve saz şairi tarzında bilinen ilk büyük eser olarak edinilmiş bilgidir. 13. ve 15. yüzyıllar arasındaki süreç genellikle dini konuların işlendiği kuruluş devresi olan bir dönemdir. 13 ve 14. yüzyıllarda gelişmekte olan tekkelerdeki halk edebiyatı ile saz şiiri de gelişim göstermiştir. Âşıklar bu süreçte toplumun olduğu yerde şiirler icra etmişler ve ordu içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bu dönemin önemli isimleri olarak Yunus Emre ve Hacı Bayram Veli gösterilir (Yardımcı, 2013:122-123).

İslamiyet sonrası gelişen ve ortaya çıkan edebiyat ürünlerinde konu ve içerik bakımından İslam dünya görüşü hâkimdir. Bu nedenle din dışı özellikler taşımaz. 15. yüzyıldan sonra Anadolu'da başlayan âşıklık geleneği süreç içerisinde, ozanın yerini âşık almakla birlikte kopuzun yerini de kara düzen, bağlama, çöğür, tambura, cura vb. almıştır (Köprülü, 1989:57). Ozan- baksı geleneği âşık edebiyatına kaynak olup onu beslese de ozan ve âşık ayrı ayrı iki kültür dairesine ait oldukları için milli öze bağlı olan ozan baksı tipi âşık tipinin ön hazırlayıcısı değildir. Âşıklık tipi Anadolu

coğrafyasında yeni oluşan kültür olmakla birlikte dini konuları işleyen İslami özden ayrılmayan yeni bir tiptir. Ozan-baksı geleneğinin örneklerine ise ulaşamamıştır. 16. yüzyılda yazıldığı düşünülen örnekler, ise âşık tarzı şiir geleneğinin ilk yazılı örnekleri olarak alamayacağımız olgunluğa erişmiş örneklerdir. Yaşama biçimi ve değerler bütününe dönüşen dini -tasavvufi halk edebiyatı âşıklık geleneğini önemli derecede etkilemiştir. Anadolu'da değişime uğrayan kültürel kimlikle birlikte oluşun âşık tipi Anadolu konar- göçer ve yerleşik düzenin ürünüdür. Konar-göçer kültürün ürünü olan epik şiir, toprağa bağlı insanın lirik şiirin ortaya çıkmasıyla birlikte kaybolmaya başlamıştır (Artun, 2008: 78-79).

Âşık edebiyatı, ozan-baksı geleneğinin Anadolu'daki yaşam, inanç ve düşünce şeklinin değişimiyle ortaya çıkmıştır. Her edebi kültür birikimi insanlarda zaman içerisinde değişen dünya görüşü ve yaşam biçimi ile özgün anlatım şekline kavuşur (Günay, 1999:101-104). İlerleyen zaman içerisinde insanlarda farklılaşan yaşam biçimleri, duyguları ve düşüncelerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan yeni edinimler olmakla birlikte kültürel birikimlerinde farklılıklar meydana gelmiştir.

Yüzyıllarca etkisini gördüğümüz, günümüze kadar gelmiş söyleyiş gücü ve zenginliği bakımından bizim dışımızda ki kültürlerinde beğenisini kazanmış olan Yunus Emre'nin sanatı bu ilk dönemin en önemli ivme kazandırıcı gücü konumunda olmuştur (Karadağ, 1996:136). Bu dönemin sonlarına doğru artık dinî konuların işlendiği tekkelerde devam eden bu gelenek zamanla farklı bir anlayışın şiir tarzının oluşumuna başlama sürecinin göstergesidir.

b. İkinci Dönem (15yy.- 18. yy.)

Bu dönem içerisinde Tekkelerde eğlenen, üretilen ve çeşitli sosyal yaşam çerçevesindeki paylaşımlar, farklı bir kültüre geçişin ortaya çıktığı bir süreçtir. Tekke ile devam eden bu zaman diliminde sürdürülen kültürün yavaşça kahvehane kültürüne geçiş aşamalarını bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu geçişle birlikte tekkede

işlenilen İslam'ın özüne dayalı ürünlerin yeri yavaş yavaş dünyevî konuların işlendiği kahvehane kültürüne dönüşmeye başlamıştır.

XV. yüzyıla kadar varlığını sürdüren "Ozan" terimi, Âşık şiir tarzına dönüşle birlikte yerini "âşık" terimine bırakmıştır. Bu yüzyıldan sonra bu geleneğe hizmet eden belli özelliklere sahip olan şairlerin genel adı Âşık olarak yer değiştirmiştir (Oğuz, 1994: 19). Ozanlar Tekke Edebiyatının teşekkülünden sonra da kültürel ve sosyal fonksiyonlarını yitirmeden tekke ile bağlantılı olarak ordu içerisinde "ordu şairleri" adıyla varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ozanlık geleneği, Âşık tarzı şiir geleneğiyle doğrudan ya da Tekke ve ordu şairleri aracılığıyla değişime uğramıştır. Böylelikle Âşıklık geleneği ozan-baksı geleneğinin devamı olarak fonksiyonel ve tema olarak benzerlik gösteren destan türünü de devralmıştır (Çobanoğlu, 2000:127).

XVI. yüzyılda maddî ve manevî kültür seviyesinde yükselmeye katkı sağlayan tekkelerin yaydığı tasavvuf havasına bürünen büyük şehirlerde yetişen saz şairleri tarafından "Ozan" tabiri küçük görülmeye başlanmıştır. Büyük şehirlerde yetişen şairler kendilerini köy ve aşiretlerde yetişen şairlerden ayırma düşüncesiyle "âşık" adını almaya başlamışlardır (Köprülü, 2004:176-178).

XVI. yüzyıl âşıklarında Ozan, Bahşi, Baba, Dede gibi görülen mahlasların bulunması dikkate değerdir. Bu mahlasların devam ettiğini görmek âşık edebiyatının oluşumunu bu yüzyılda tamamlayamadığının göstergesidir. Osmanlı sahasında o dönemin en güçlü temsilcileri Karacaoğlan, Azerbaycan sahasında da Kurbanî'dir. (Oğuz, 1995:425).

Âşık Edebiyatı kahvehane ekseninde etrafında başlamıştır. Yeniçeri ocağının kuruluşuyla ordu şairi olarak öne çıkan, başta Bektaşî tarikatı mensupları ve diğer tekke edebiyatı mensuplarıyla şekillenmiş ve özgün bir tür olmuştur. Âşık edebiyatının adı altında toplanan edebî geleneğin temelinde tekke kültür çevresi önemli rol oynamışken âşık tarzının teşekkülünde ve bağımsız bir karakter kazanmasında son ve en önemli etken kahvehaneler olmuştur. Türkiye ve bütün İslam dünyası üzerinde dünyevî konuların konuşulduğu insanların hoşça vakit geçirdikleri, topluca eğlendikleri farklı ve

yeni bir yaşam tarzının sürdürüldüğü yerler kahvehanelerdir. Kahvehaneler XV. yüzyıl başlarında sufiler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla Hicaz bölgesine yayılmıştır. 1511 yılında Mevlid Kandili'nde Mekke'de topluca ibadet eden tahrikât üyelerinin kahvehanede kahve içtiklerini gören Memluk Devletinin muhtasıbı Ha'ir Bey'in isteği üzerine toplanan dinî konseyin verdiği fetva ile birlikte kahve içmek yasaklanmıştır. Ancak bir süre sonra Kahire'den gelen ikinci bir fetva ile kahvenin içilmesinin serbest olduğu ancak sosyal ortamda topluca içilmesinin yasaklandığı bildirilmiştir. Kahve içimi tarikatları da taşarak bütün İslam dünyasına yaygınlaşır. Zaman zaman konulan yasaklarla da kahvenin içiminin önüne geçilememiştir. Artık kullanımı yaygın olan kahvehanelerin salonunun büyüklüğüne ve gelen izleyici sayılarına hitap edecek olan âşık ihtiyaçları bu doğrultuda değişim göstermektedir. Büyük mekânlarda icrada bulunurken karşılaşılan sorunlar artık âşıkları enstrümanlarda zorlu değişikliğe götürmüştür. Bu nedenle kolca kopuz, dutar (çifttelli), kopuz, gibi teli atkuyruğu, bağırsaktan yapılmış kırış ve ipekten yapılan tekne kısmının üstü deri ile kaplanmış olan, 5 veya 6 telle sesi az olan gövdesi küçük enstrümanlar yerine "çöğür", "bağlama", "divan sazı" (Gazmihal 1975) ya da meydan sazı olarak adlandırılan çelik telli, teknesi sapı daha büyük olan boyutlarda olup gövdesi tahta olan tel sayısı 12 tele kadar çıkarılacak olan yeni gelişmiş formlar kullanmaya başladılar (Çobanoğlu, 2000:165-136). Kullanılan çalgıların süreç içerisindeki değişimi ile icra alanlarının büyüklüğüne göre icra alanlarının ortaya çıkardığı sorunlara çözüm üretecek şekilde değişikliklerle cevap verilmiştir. Büyük alanlardaki ses seviyesi ve daha iyi icralar için çalgıların boyutlarda yapılan değişikliklerle çözüm üretilmeye çalışılmıştır.

XVII. yüzyılda âşık edebiyatı kendi oluşumunu büyük oranda tamamlamıştır. Yerleşik hayatla birlikte klasik edebiyattan/yazılı kültürden etkilenen Âşık Ömer, Gevheri Tufarganlı Âşık Abbas, sözlü kültür geleneği içerisinde olan Ercişli Emrah ve Kayıkçı Kul Mustafa gibi âşıklar yüzyılın güçlü ve önemli temsilcilerindendirler. Bu yüzyılda asker Âşıkların oluşturduğu destani üslubu devam etmiştir. Osmanlı ve Azerbaycan âşıklarının bu yüzyılda büyük orada benzerlik gösterdikleri görülmektedir. Bu nedenle, araştırmacılar bu yüzyılın âşıklarını "Ercişli Emrah Okulu", Asker Âşıklar Okulu", "Tufarganlı Abbas Okulu" gibi bağlı oldukları kolların esaslarına dayanarak değerlendirilmelidir (Oğuz,1997a: 186).

XVIII. yüzyıla baktığımızda sayıca halk şairlerinin arttığını görülür. Bu etkilenme genellikle şehir merkezlerinde görülür. Asker âşıklar bu yönde ki artıştan çok az etkilenmektedirler. Bu yüzyılda XVII. yüzyıldaki gibi güçlü âşıklar çıkmamıştır. Bu süreçte Osmanlıda olaylara karşı söylenmiş destanlar günümüze ulaşırken, Azerbaycan' da çokça atışma örnekleri görülür. Dönemin güçlü temsilcileri Levni, Azerbaycan sahasında Heste Kasım ve Molla Penah Vagif 'tir. Levni ise o dönem içerisinde âşıklıktan çok minyatür sanatçılığıyla tanınmaktadır. Bu dönemde Azerbaycan'a yakın olan Anadolu coğrafyasında sazlı-sözlü geleneğe benzerlikler görülmektedir. Dede Korkut Kitabının yaşatıldığı ve âşıklık geleneğinin sürdürüldüğü bu coğrafya dikkat çekicidir. Batıya doğru gidildikçe bu gelenekten uzaklaşıp bu formun yerini klasik şairliğe doğru terk etmeye başladığını göstermesi açısından değerlendirilmesi gereken husus olarak görülmektedir (Oğuz,1997b:4).

c. Üçüncü Dönem (19. Yüzyıldan Günümüze)

Bu yüzyıl Âşık edebiyatının yeniden güç kazanıp canlandığı bir süreç olmuştur. Halkın zevkinin bozulduğu, zayıfladığı gibi görüşler olsa da aruz ölçüsünde başarılı olan âşıklarla birlikte hece ölçüsünde başarılı olan âşıklar da mevcuttur. Bu dönemde âşıklık kolunu oluşturan usta âşıklar yaşamıştır. Erzurumlu Emrah, Yozgatlı Fenni, Bayburtlu Zihni, Konyalı Şemi gibi divanlar düzenleyen âşıklar bu yüzyılın güçlü temsilcileri olmuşlardır. Halk hikâyelerinde bu yüzyıl içerisinde artış olmuştur. Devlet hizmetinde çalışan Dertli ve Bayburtlu Zihni gibi âşıklar vardır. Erzurumlu Emrah ve Develili Seyrani gibi âşıkların ünleri İstanbul'a kadar ulaşmıştır (Sakaoğlu,1989:190-219).

Bu dönemin eski doğu karakterli bir yapıdan modern batılı karaktere geçiş için hazırlanma evresi olduğunu söyleyebiliriz. Âşık edebiyatı XVI. yüzyıldan beri gelişimini sürdürmüştü ve en önemli boyuta XIX. yüzyılda gelmiştir. Bu dönemi Türk Halk Şiirinin altın çağı olarak adlandırabiliriz. Âşıkların her tarafa çoğaldığı, büyük şehirlerde ve bilhassa İstanbul'da bu işi meslek ve geçim vasıtası edinmiş âşıkların olduğu bilinmektedir. Bu dönemde meslek edinmelerinin artması halk şiirinin en parlak

dönemini yaşadığına işaret etmektedir. Bu dönemde âşık şiiri, divan edebiyatıyla biraz daha ilgi kurması nedeniyle içeriğinde halktan ve halk zevkinden uzaklaşmaya başladığını göstermiştir. Bu yüzyılda önde gelen âşıkları, Âşık Ömer ve Gevheri'nin etkisinde kalarak aruz ölçüsü ile divan şiiri nazım şekillerini daha çok kullanmaya başlamışlardır. Bu yüzyılda âşıkları korumada II. Mahmut'un payı büyüktür. Âşıklık Geleneği ve âşık edebiyatı yeniden canlılık göstermiştir. Bu yüzyılın sonlarına doğru yeniçeri ocağının kapatılması, tekkelerin işlevlerinin yerine getirememesi ve daha sonra kapatılmasıyla âşıklık yetişme kaynakları bakımından olumsuz yönde etkilenmiştir (Yardımcı, 2013:125).

XIX. yüzyılda Divan Edebiyatı akım olarak mahallileşme yolunda giderken, divan şiirine yakın ve bu şiir türünü benimseyen âşıklar divan şiiri etkisi altında kalmışlardır. Âşıkların şiir tarzını o dönemde imparatorluğun parçalanmaya başlaması, politik ve sosyal değişimler gibi durumlar etkilemiştir. Âşık kollarında usta çırak ilişkisini olumsuz etkileyen, geleneği besleyen tekkelerin eskisi gibi görevini yerine getirememesi, âşıklığın kaynağı durumunda olan yeniçeri ocaklarının kapatılması ya da olumsuz hale gelmesi âşıkların yetişmesine engel olmuştur. Bütün kurumlarda olduğu gibi köklü değişiklikler Tanzimat'la ortaya çıkmıştır. XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ve dünyayı büyük ölçüde sarsan Fransız İhtilâli, milliyetçilik, hürriyet, eşitlik, hak, adalet, gibi yeni olan kavramları ortaya çıkararak simgeleştirmiştir. Tanzimat Edebiyatı Batılı uygarlıkların etkisi altında oluşarak bireyi ve toplumu derinden etkilemiştir. Batılı devletler örnek alınarak edebiyat ve sanatta ayrı bir yol izlenmiştir. Âşık tarzı edebiyatta bu gelişmelerden etkilenerek özü insan olan dışa dönük konulara yönelmiştir (Artun, 2008:79). Bu dönemde farklılaşan duygular, değişen düşünceler ve âşıkların beslendiği kurumların ya da meclislerin olumsuz yönde etkilenmesinden dolayı âşıklık geleneğini de gerileme sürecine doğru hazırlamıştır.

Tanzimat sonrası batılılaşmaya yönelime karşı olan Yeniçeri Ocağının kapatılmasıyla önemli kaynağını kaybeden Medreselerin eski karşıtları olan tekke ve âşık tarzı oluşumlarla aynı safta yer almaya başlayarak ortak tavır sergilediğini görüyoruz. Medreselerin karşıt olduğu âşık tarzı şiirin içinde olduğunu ve bu tarzda örnekler verilen bir dönemde başlangıcı içerisinde olduğunu görüyoruz. Âşık tarzı ve

ona dayalı hece vezni XIX. yüzyıla kadar hiç görülmemiş bir yaygınlığa kavuşmuştur. Âşık tarzı içinde önemli bir kaynağı olan Yeniçeri Ocağı'nı kaybettikten sonra yaşanan sosyo-kültürel değişimler ve sosyal yapılara karşı, medrese uzlaşılması yararlı olacak kurumdu. Bu asırda kullanılan aruzlu türlerin nedenlerinden yapılan yeni ittifak ve bundan ortaya çıkan etkileşim kahvehanelerde başlayan kadim iletişim mutlaka göz önünde bulundurulması gerek bir durumdur. Tekke ise hiçbir zaman bağlarını koparmadığı âşık tarzının besleyicisi olan bir kurumdu. Ancak karşılıklı bu birliktelikte Konya'da Mevlevi Postişini Hemdem Çelebi'nin şahsında âşık tarzı temsilcilerinin tarihlerinde görmedikleri kadar itibar kazandıkları görülmüştür. Bütün bu kurumların desteğini alan yerli kültürel değer ve kurumların sözcüsü sıfat ve kamuoyu oluşturmada en ön safta yer almıştır. Memlekette açılan her batılı okul ve buraların verdiği mezunlar, medresenin geçerliliğini, itibarını her geçen gün daha azaltır duruma gelmiştir. Her ne kadar kendisi Kuşadavi'nin şahsında "tekkede halvet yerine, halk içinde Hak'la beraber" diyerek yenileme çabası içerisinde bulunsa da yüzlerce yıllık geleneği yenilemeleri zordu ve yenileyemediler (Çobanoğlu, 2000:140-141). Değişen süreçte medeniyete mensup milletlerden alınan sosyo-kültürel değerler ve kurumlar ile özellikle de teknolojik nimetlerden faydalanmanın toplumun kültürel yapısını ve bu yapı içerisinde bulunan kurumları etkilemesi kaçınılmazdır. Matbaa makinesinin gelişiyile birlikte yazılı (basılı) kültür ortamının başlaması, sözlü kültürün bir ögesi olan âşıklık kurumunu da olumsuz etkilemiştir. XX. yüzyıl âşık edebiyatının ileri seviyede olduğu yüzyıllardan birisi olmuştur. Cumhuriyetin ilânıyla birlikte milli kültüre yönelimin başlaması en büyük etkenlerdendir ve âşıklar milli birlik ve beraberlik konularını işlemişlerdir. Bu dönemin en ünlü tanınmış âşığı Âşık Veysel Şatıroğlu'dur. Çoğalmaya başlayan sesli, görüntülü, yazılı kültür ortamlarının yanında sözlü kültür ortamlarının etkisiyle geniş kitlelere ulaşılmıştır. Âşıkların yaptığı plak ve ses bantları, katıldıkları radyo programları, televizyon programları ve araştırmacıların bu alana ilgisiyle altın çağını yaşamıştır. Âşık tarzı halk hikâyeciliği de bu yüzyılda varlığını sürdürmüştür. Özellikle Kars ve Erzurumlu âşıklarda hikâyeye anlatıcı/tasnif edici âşık sayılarında artış olmuştur. Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şeref Taşlıova ve özellikle Âşık Reyhani gibi âşıklar farklı ülkelere giderek sanatını icra etme fırsatı bulmuşlardır (Durbilmez, 2016:28).

3.3.2.3. Günümüz Âşıklık Geleneğinin Sosyo-Kültürel Boyutu

İslamiyet öncesi kültür mirasımızın önemli dinamiklerinden biri olan Âşıklık Geleneği başlangıcından günümüze çeşitli değişikliklere uğrayarak kültürel derinliğe sahip yapısı ile varlığını günümüzde de devam ettirmektedir (Bektaş, 2015:1).

Geçmişten günümüze toplumlarda ve kurumlarda görülen köklü değişiklik Âşık Edebiyatını da etkilemiş ve şekillendirmiştir. Bu değişim Âşıkların sorguladığı konular içerisinde yer almış ve böylece Âşıklar toplumsal olayları da irdelemeye başlamıştır. Artun, günümüz Âşıklık geleneği ile ilgili tespitleri şu şekilde sıralamıştır (Artun, 2017:31):

- Âşıklık Geleneğini besleyen sözlü gelenek zayıflamıştır.
- Usta-çırak ilişkisi çözülme noktasına gelmiştir.
- Usta Âşıkların yeni âşıklar üzerindeki denetiminin azalmasıyla, yeni Âşıklar geleneği tam olarak öğrenip uygulayamamışlardır. Dinleyici kitlesi çok azaldığı için yeni Âşıklar denetlenememiştir.
- Bölgelerde, dar çevrelerde, köylerde yetişip tanınan Âşıkların şiirleri yazıya geçirilmese de sözlü gelenekte söylendiği için günümüze gelebilmiştir. Sözlü geleneğin zayıflamasıyla bu Âşıklar ve şiirleri bugün unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ayrıca sözlü gelenekteki eski âşıkların şiirleri usta malı olarak söylendiğinde, gelenekte usta-çırak ilişkisi olmasa da yeni Âşıkların yetişmelerine yardımcı olmaktadır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde ulaşılan bulgular ve bulgulara ilişkin yorumlar üzerinde durulmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular nicel ve nitel bulgular olarak ayrı ayrı başlıklar altında ele alınmış ve yorumlanmıştır.

4.1. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Genel Özellikleri

Ardahan İl’inde âşıklık geleneği yörenin kültürel varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Âşıklık geleneği toplum tarafından benimsenmiş ve toplumun sosyal yaşantısının her alanında, bu geleneğin temsilcileri olan âşıklara yer vermiştir. Toplumla sürekli iç içe olan âşıklar, geleneğe hevesli ve bu geleneğin temsilcisi olmak isteyen, kendini bu işe adayacak olan yeni bireylere ortam hazırlamaktadırlar. Âşıklar, toplumun içinde bulunduğu durumları, gördüğü gibi aktarır, onların duygu ve düşüncelerini sazıyla-sözüyle dile getiren kişilerdir. Bununla birlikte, icralarıyla insanları düşündürürken eğlendirmeyi de amaçlarlar. Bu coğrafyanın uzun soğuk günlerinde insanları hikâyeleri, manileri ve söyleşileriyle; neşelendirmek, güldürmek ve eğlendirmek gibi görevler edinmişlerdir. Bütün bunların hepsini yerine getirirken âşıkları yönlendiren kuralların hepsine “Âşıklık Geleneği” adı verilir.

Bu geleneğin kuşaktan kuşağa aktarabilmesi usta-çırak ilişkisine dayanmaktadır. Usta-çırak ilişkisi ile yetişen âşıklar da kendilerinden önceki âşıklardan edindiği tavrı, üslubu ve birikimi gelecek kuşaklara aktarabilmede büyük rol oynamaktadır. Çıraklar ustalarının tavrı, üslubu, hikâyeleri ve ezgilerinden etkilenmektedirler. Böylece çeşitli ustalardan etkilenen çıraklar bunu kuşaklara aktardığı vakit âşıklığın çeşitli kolları oluşur. Bu geleneğin devam etmesiyle “**âşıklık kolu**” oluşur.

Âşıklık geleneği, sadece çalıp söylemeden ibaret olmayıp, bir usta tarafından öncülük edilmesi gereken bir iştir. Bu gelenek içerisinde çıraklık dönemi ve süreci âşıklık geleneğinin okulu niteliğindedir. Usta tarafından çırak yetiştirilmesi, âşıklık da bir gelenektir. Bu süreç, çıraklık (kapılanma), kalfalık ve ustalık dönemi ile âşığın ustasının “kendi başına söz edebilirsin” diyerek usta olduğunun onayını vermesiyle devam eder. Âşıklık, bünyesinde şiir, hikâye anlatımı ve müzik öğelerini barındıran sözlü ifade ediliş biçimidir.

Epik şiir nasıl ki göçebe bir toplumun şiiri ise, âşık şiiri de yerleşik düzenin şiiri olmuştur. Bu gelenek sözlü kültüre dayandığı için eğlence, kahvehane, toplantı ve düğünlerde aşığın belirlediği kişisel ahlak çerçevesinde din dışı konuları doğaçlama şeklinde işleyerek icra edilir. Âşıklar, halkın arasında gezerek toplantılar, cemler, kahvehaneler, düğünler ve eğlence yerlerinde kendilerine yer bulurlardı. Gelenekçi olmakla birlikte kendi belirlediği ahlâktan yanadırlar. Taklit eder ve kişilik bozukluğu gösteren kişileri taşlarlar.

Ardahan yöresi âşıkları yöre insanını bilgilendirmeyi, dile getirilmeyen sorunları vurgulayan, dolaylı ya da doğrudan gönderme yapan halk için hikâyeleri ve atışmalarıyla neşe kaynağı olup aynı zamanda topluma yön veren dağarcıkları ile kültürümüzün önemli değerlerindedir. Buldukları ritüel topluluklarda kendi kültürel değerlerini yüceltirken, insanları güldürüp düşündürmenin yanı sıra doğruyu, hakka yönelmeyi vurgulamışlardır. Özünde iyilik, doğruluk, dürüstlük, vatan sevgisi ve adalet gibi toplumsal ahlâk kurallarını benimsemiş nadide değerlerdir. Yöre âşıklarının icra ettikleri ezgisel yapıları adlandırırken ayak, makam, ağız gibi kelimelerle ifade ederler. Bahsi geçen makam kavramı, Türk Sanat Müziği teorisinde adı geçen makam kavramıyla benzerlik göstermemektedir. Kullanılan ezginin üzerine farklı sözler kullanılarak icra edilir ve kullanılan ezgi makam olarak adlandırılır. Büyük çoğunlukla kullanılan makam adı âşıklar arasında “**Yerli Ağzı, Sümmani Ağzı**” olarak adlandırmaktadır. Ezgi ve ritmik yapı olarak İran ve Azeri Türk boylarının etkisinde kaldığı görülmektedir.

Âşıklar, buldukları sosyal çevrenin kültürü ile yoğrulmuşlardır. Kendilerini var eden sosyal çevrenin dışına çıktıklarında tüm anlam ve önemlerini yitirirler. Hangi sosyal sınıfa veya yöreye mensuplarsa oralardaki kahvehanelerde, âşık kahvelerinde ve daha çok köy odalarında halka şiir okuyup deyiş söylerler. Geleneğin ozanlara yüklediği bir diğer misyon hikâye anlatıcılığıdır. Âşık Garip, Kerem ile Aslı gibi hikâyeler yüzyıllardan bugüne kadar yaşatılmıştır. Şurası muhakkak ki âşıklar topluluğu geçmişte, toplum tarafından çok önemli görülürken, günümüzde aynı değeri görmediği söylenebilir.

4.2. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Kültürel Özellikleri

Bu başlık altında genelde Âşıklık Geleneği, özelde ise Ardahan ili Âşıklık Geleneğinin kültürel özellikleri irdelenmiştir.

Coşkunoğlu'na (Yüz yüze mülakat, 18.05.2018) göre Âşık, sadece yüreğinden geçenleri anlatan kişi değildir. O sadece kendini anlattığı kısımdır. Âşık fotoğraf makinası gibidir gördüğünü kaydeder ve onun üzerine bir şeyler yazar. Birtakım görülmeyen şeyleri görüp dile getiren kişilere âşık denir.

Âşık insanların dile getirmediği ya da getiremediği problemleri, dikkate alınması gerekenleri ya da göndermelerini dile getiren kişidir. Yöre, günümüzde, eski görkemli günleri olmasa da bu geleneğin yaşatıldığı coğrafyadır. Âşıklık geleneği, eskiden insanların uzun soğuk kış günlerinde sosyal yaşantısını devam ettirdikleri ve takip ettikleri sözlü kültürün unutulmaz değerleridir. Âşık, günümüzde sadece özel günlerde, özel programlarda, özel davetlerde, âşık bayramlarında yer alırken, eskiden yaşamın hemen hemen her aşamasında kendine yer bulmuştur. Günümüzde devlet desteği ile özel olarak oluşturulan ortamlarda ve uzun kış gecelerinde çeşitli ortamlarda yapılan âşık etkinlikleri geleneğin devam ettirilmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Giderek bu geleneği devam ettiren ustalar azalsa da Âşık mekânlarının varlığı bu geleneğin devam etmesini sağlamaktadır. Gelenek günümüze kadar usta-çırak ilişkisine dayalı bir kültürle devam etmiştir. Toplanılan meclislere gelen insanlar

içerisinde ustaları görüp heveslenip başlayan ya da âşıkları gözlemleyip çeşitli usta malı ezberlemek için gelen âşıklar yer almaktadır. Yetenekli ve âşık olmayı gerektirecek özelliklere sahip olan gençler, çırak alınarak bu kültürün devamlılığına katkı sağlamaktadır. Bu alınan çıraklar hazırcevap olma, söz ezberleyebilme ve saz çalmaya yatkın ya da çalan bireylerden seçilirdi. Bu şekilde geleneğin devam etmesi sağlanır ve geleneğin temelleri bu etkileşimle sağlamlaştırılmış olurdu.

Ardahan yöresindeki âşıklık geleneği, sosyal yaşantısı içerisinde büyük yer kaplayan köklü bir gelenektir. Yöre insanlarının sosyal yaşantısında var olan bu gelenek en mutlu günlerinde, kutlamalarında yaşantılarına dâhil edilmiştir. Âşıklar yörede düğünü olanlar tarafından arz talep görüyor ve ağırlanırlar. Âşıklar açısından bakıldığında Oktay'a (Yüz yüze mülakat, 20.05.2018) göre; Toy, düğün çalmayan âşıklar âşık sayılmaz ya da âşık olamaz. Âşık köyden bu gelenekleri icra ederek çıkar. Üç gün üç gece düğün çalınır. Düğün ortamlarında, eğer düğündeki âşıklar yetenekli ise divan atışması yapılır. Karaçi, güzelleme, hoşlama söylerler. Âşıklar usulen oturur usta âşık çıkar bir hikâye söyler. Hikâyeyi söylemeden önce uzunca güzelleme türünde selçukhana nasihataneysi söyler ve hikâyesini anlatır.

Dünyada ne yaptım ben pişman oldum,
Yeni iş tutarken pişman olmadım,
İbadet eyledim itaat ettim,
Doğruyu diyerken pişman olmadım.

İçki kumar demeyin kötü illeti,
Söndürür ocağı yıkar milleti,
Bağlanan aşınan saf koyun eti,
Sofrada yerken pişman olmadım.

Değme Âşık Dursun sende koydum,
İlmi tahsilinde hem yudum yudum,
Alimden öğrendim kamilden duydum,
Doğruyu diyerken pişman olmadım. (Nasihatlama şeklinde)

İki ya da dört âşıkla atışmaya başlanır. Daha fazlası olmaz çünkü ayak bulmak zor olur. Âşıkların yeteneğine göre divan, hoş geldin yaparlar eğer yapamazlarsa 11 ya da 8'li üçer kıta hoş geldin dedikten sonra âşıklar bir atışma yaparlar. Âşıklardan birisi ayak vererek atışmanın hazırlığını yapar. Birisi ayak açar daha sonra öbür âşıklar da onun üslubunda söylerler. Eğer içlerinde birisi hece den kafiyeden düşmüşse o atışma da zayıf sayılır. Daha sonra seyircinin isteğine göre karaçi, hoşlama, güzelleme ve bezne gibi türler söylenir. Toplumdakiler atışma yapmasını mı isterler, bir hava mı isterler, bir makam mı söylemelerini isterler ya da anlatmalı bir öykülü türkü mü isterler, oradaki topluluğa göre hareket edilir. Ondan sonra da âşıklarda birbirini atışmada incitenler varsa yağlama ballama dediğimiz türde birbirini meth ederler. Sonra da başka bir havayla toplu bir şekilde veda ederek kapanışı yaparlar. Âşıklar samimi bir ortam içerisinde çaylarını içerler mola verirler. Bu şekilde topluluğun yönlendirmesi üzerine yürüyen bir program dâhilinde icra edilir (Oktay, Yüz yüze mülakat, 18.05.2018).

Ardahan yöresinde bu geleneğin yaşamasına ve yaşatılmasına vesile olan âşıkların bazıları şunlardır; Âşık Şenlik, Molla Halis, Âşık İrfani Hoca, Âşık Resul, Âşık Aslan Usta, Âşık Necip, Ardahanlı Nesip, Ardahanlı Hakkı, Rabatlı, Âşık Çoban İsa, Kamil Erdoğan, Çıldırlı Kul Ahmet, Âşık Durmuş, Hanaklı Mazlumi, Hacı Murat Gökbülak, Âşık Hüseyin Tellioğlu, Âşık İlyas Kaya, Mansur Öztürk, Nuri Ağdemir, Âşık Sabri Şimşekoğlu, Durmuş Denizoğlu, Bayram Denizoğlu, Âşık Dursun Durdağı, Âşık Cefer Avalır, Âşık Dursun Demirtaş, Âşık Mehmet Oktay Erkani, Âşık İsrail Uzunkaya, Âşık Faruk Erdoğan, Âşık Yener Yılmazoğlu, Yılmaz Şenlikoğlu, Vahis Üstündağ, Erol Coşkunoğlu, Yunus Akçay, Âşık Zülali, Halil İbrahim Ataman, Hikmet Arif Ataman, Âşık Halil Aksoy, Âşık Dursun Doğan Kevseri. Burada adı anılmayan muhakkak ki âşıklarımız vardır. Bu geleneği yaşamasında emeği geçen âşıkların adlarını yaşayan değerlerimiz gelecek nesillere taşıyacaklardır.

Âşıklık yöredeki insanların bu geleneği benimseyip hayatının içerisinde yer vermesiyle günümüze kadar ulaşan bir kültürel değerimizdir. Âşıklar, insanların sorunlarını, sevinçlerini, üzüntülerini yani duygu durumlarını içselleştirip dile getiren ya da söylenmesi gereken yerde hiç çekinmeden topluluğun sözcüsü olabilme cesaretine

sahip olup gündeme getiren değerlerimizdir. Bu geleneğin eski zamanlarda olduğu kadar popüler olamamasının sebebi, artık dünyamızın sosyal olma etkinliklerinin teknoloji üzerine kurulması ve her şeye teknoloji ile ulaşma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bu gelenek giderek kan kaybetmektedir. İzlenme gereksinimi duyulduğunda internet yardımıyla ulaşıp kolayca izlenildiğinden eski gördüğü değerleri görmemeye başlamıştır. Âşıklara ürettiğini sergileyeceği ortamlar yeterince sağlanmadığından dolayı insanlarda heves uyandırmaktadır. Bu nedenle insanları kazanmak zorlaşmaktadır. Bu da, köklü toplumsal değişiklerin, her alışkanlık gibi müzik alışkanlıklarını da değiştirip dönüştürdüğüünün göstergesidir.

4.2.1. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinde Âşık Olma Şekilleri ve Özellikleri

Ardahan ili Âşıklık Geleneğinde âşık olma şekilleri; “heveslenme”, “rüya görme/bade içme”, “dert ve sevda nedeniyle âşık olma”, “gurbete çıkma” ve “vatan hasreti” olarak saptanmış ve “Âşık Kolları” alt başlığı altında detaylandırılmıştır.

4.2.1.1. Halk Şairliğine Yönelme (Heveslenme)

Âşıkların bu alana yönelmesindeki etkenlerin başında ailesinde veya sosyal ortamlarda saz çalan, şiir söyleyen usta âşıkları görüp heveslenmeleri, onları örnek almaları ya da rüya görme (bade içme) gibi durumlar gelmektedir. Âşıklığa heveslenenler, âşıklığın icrasının gerçekleştirildiği meclislerde bulunurlar, hikâyeler dinlerler ya da usta bir âşığın yanında çıraklık yaparak fasıllarda bulunarak bu alana yönelirler. Bu alana yönelen bireylerin hevesli olması, söz ve ezgi üretme bakımından yetenekli olması yapılacak olan karşılaşmalar için öğrenme ve hazır cevap olması gibi yetenekleri bulunmalıdır.

Bazılarının insanlar doğuştan şiir söylemeye ve yazmaya eğilimli olurlar. Bunlardan bazılarının genlerinde taşıdığı özelliklerden dolayı şiir yazma ya da söyleme eğilimli olma özelliklerine "soyaçekim" adı verilmektedir. Bu özellik anne veya

babadan geçeceği gibi birkaç nesil önceki atalarında âşık/şair bulunan sanatçılardan da geçmektedir (Durbilmez, 2016:95).

4.2.1.2. Rüya Görme (Bade İçme)

Rüya motifi, âşıklık geleneği içerisinde sıklıkla karşılaşılan bir motiftir. Bazı âşıklar maddi aşktan manevi aşka geçiş sırasında, ilahi araçlarla; bir mürşidin, bir pirin, Hızır peygamberin rüyalarına tecellisiyle âşık olup saz çalmaya başladıklarını söylerler. Bu âşıkların halkın inancına göre ilham kaynakları "ilahi" olan âşıklardır (Artun, 2005: 59).

Âşık edebiyatı temsilcileri için rüya motifi âşıklık için bir başlangıç noktasıdır. Âşıkların hayat hikâyeleri incelendiğinde, âşığın rüya görmeden önceki yaşantısında belirli bir âşığın yanında çıraklık yaptığı, âşık fasıllarının icra edildiği yerlere sık sık katıldığı ya da hikâyelerin anlatıldığı yerlerde yetiştikleri görülmektedir (Günay, 1992:110). Âşıklık geleneğinde rüya motifi sonucu âşık olmak oldukça yaygındır. Bazı âşıklar geleneği gereği rüyalarını anlatmamakta, hatırlamamakta ya da her gece rüyasında saz çaldığını söylemekte, bazıları da pir elinden dolu içtiğini söylemektedir. Bazıları da badeli âşıklığa inanmamaktadır (Artun, 2005:59). Bade ile halk bilimindeki rakı, şarap gibi alkollü içkiler kastedilmemektedir. Şerbet, su gibi içilecek bir mai olduğu gibi, yiyeceklerden elma, nar, ekme, üzüm gibi herhangi bir üründe kastedilmiş olabilir. Hatta rüyada eline verilen saz da bade olmaktadır (Yardımcı, 2013:152).

Âşığın kendisinde ilham olmasa âşık olamaz. Bazı âşıklara göre her yıl yedinci ayın yirmisinde ya da bilinmeyen bir günde ve şekilde gökten yere ilham yağar, yediğimiz elma, ayva, yemlik, adol, bağlarda ve bahçelerdeki herhangi bir yiyeceğe tesadüf eder. Yiyen kişide, başkaları da âşığın oradan ilham aldığını bilmez. Bunu bilen ya da farkında olan âşık da mütevazı olmak adına bu durumu başkalarıyla paylaşmaz. Badeli âşık da olsa usta yanına gidip nasıl çalıp söyleyeceğini yazdığı şiirleri nasıl dile getireceğini ustasından öğrenmesi gerekir (Oktay, Yüz yüze mülakat, 20.05.2018).

Rüya sonrası usta âşıklığa geçmenin önemli bir yeri olduğu söylemek mümkündür. Âşıklığa ilham olan rüya sonrası (bade içme) âşiklarda gözlenen değişimler mevcuttur. Eğer rüya öncesinde saz çalamıyor ya da sazla sözlerine eşlik edemiyorsa saz öğrenmesi için ustalara yönlendirilmiş ya da kendi çabalarıyla saz çalmayı öğrenmişlerdir. Âşıklık geleneğinde âşık olabilmek için bir ustanın yanında yetişmek ya da rüya görmek gerekmektedir. Ardahan yöresi âşikları içerisinde rüya görmesi sonucu âşık olanların bulunduğu bilinmektedir. Bazı âşiklar bu rüyalarını gizlemektedirler. Bunun sebebini diğer âşiklara karşı mütevazılık anlayışıdır. Ardahan yöresinde Âşık Edebiyatımızda unutulmaz yeri olan âşiklarımızdan biri de Âşık Şenlik'tir.

Ardahan yöresi âşiklarıyla yapılan görüşmelerden Âşık Şenlik hakkında şu bilgiler elde edilmiştir. Avcılığa meraklı olan Hasan on dört yaşlarında Karasu kenarında ördek beklerken uyuya kalır. Daldığı bu rüya âleminden sonra Hasan'ı uzun bir müddet arayanlar bulur ve uyandırır. O güne kadar şiir söylediğini kimsenin duymadığı ve bilmediği Şenlik, orada şu şiiri söyleyiverir:

Rüya-yı âlemde yattığım yerde,
Neçe Yüz min hayal guşûma geldi,
Üğbeüğ cismine saldı bir ateş,
Sevdiğim Salatın duşuma geldi.

Aynına geymişti gafflet lüzumu,
Kör oluban açmayaydım gözümü,
Bir tagayyır keyfte gördüm özümü,
O kadar möbettimi hoşuma geldi.

Şenlik'em hakine gettim yüzünen,
Bir kelme danıştım şirin sözünün,
Hayıf ki bakmadım kıyar gözünen,
Sürahi gameti karşıma geldi.

4.2.1.3. Dert ve Sevda Nedeniyle Âşık Olma

Bir kişinin sağlık problemleri ve maddi sıkıntılar yaşaması, sevdiğinin gurbette olması ya da çok sevdiği birinin ölümü, sevdalandığı birine kavuşamaması, ayrılık hasreti gibi nedenlerle çile dolu bir hayat geçirmesi kişiyi yeteneği doğrultusunda şiire yönlendirir ve âşık olmasına sebep olur (Yardımcı, 2013: 138).

Âşıkların yaşadıkları süreç içerisinde yaşadıkları hayata dair problemleri vardır. Âşığın sevdiğine kavuşamaması, sevdiği birinin ölümü, yaşadığı yere ya da sevdalandığı kişiye hasreti sıkıntılarından bazılarıdır. Yaşadığı bu sıkıntılar, dertler kişiyi şiirlere yönlendirir ve bu işe gönül vermesine vesile olur. Ardahan yöresi âşıklarımızdan Âşık Coşkunoglu'nun sevda üzerine yazdığı "**Garip Çoban**" adlı şiirinde de duygularını bu şekilde dile getirdiğini görüyoruz (Coşkunoglu, Yüz yüze mülakat, 20.05.2018)

Dağın yamacında garip bir çoban,
Sürünün peşinde gezip ağlıyor,
Toplamış mendile kır çiçekleri,
Tek tek elleriyle dizip ağlıyor,

Ne kardeş özlemi ne ana bacı,
Sevda sarayında kaybolmuş tacı,
Kalbinde hüznün var dilinde acı,
Gözünden yaşını silip ağlıyor,

Oğuz yaylasının dağına düşmüş,
Gençliğin en hoyrat çağına düşmüş,
Gizli bir sevdanın ağına düşmüş,
Ah çekip gönlünü ezip ağlıyor,

Âşık Coşkunoğlu çalınca sazı,
Sanki tazelendi ondaki sızı,
Ellere vermişler sevdiği kızı,
Oda öz canını üzüp ağlıyor,

Ardahanlı âşıklarımızdan Yunus Akçay'ın (Yüz yüze mülakat, 18.05.2018)
Gurbette bulunduğu sürede rahatsızlığından dolayı yazmış olduğu şiir örneği;

Soğuk bakışların gider ağrıma,
Şu tatlı canıma kızarsın doktor,
Notane mızrağı soktun bağrıma,
Tırnakla yaramı oyarsın doktor,

Aslan gibi büfolaya dalarsın,
Kollarımı sıkı dolar bağlarsın,
Sanki bir kasapsın keser doğrarsın,
Çarık gibi derim soyarsın doktor,

Acil servisine acil yatırdın,
Hayvan iznesini zalim batırdın,
Acının üstüne acı artırdırdın,
Yarama tuz biber koyarsın doktor,

Özümden şu canım sanki çekilir,
Gözümden yaşlarım bir sel dökülür,
Yüzümden toprağa kanlar ekilir,
Yurdumu al renge boyarsın doktor,

Yunus Akçay yanar kendi derdine,
Ateşten bir derya akar bendine,
Yaralı düşmüşem tabip fendine,
İntikam almaya doyarsın doktor,

4.2.1.4. Gurbete Çıkma ve Vatan Hasreti

Âşıkların yaşadığı bölgenin dışına gitmesinin sebepleri arasında farklı âşıklarla karşılaşmak ya da geçim kaygısı vardır. Bu nedenlerden dolayı vatan özlemi çekebilecekleri yerlere gidip mücadele ederken bu özlemlerini, duygularını şiirlerine yansıtırlar Ardahan âşıklarından Yunus Akçay'ın (Yüz yüze mülakat, 23.05.2018) İstanbul'da gurbet üzerine yazdığı şiir güzel bir örnektir:

Dünya harmanında çevrildim durdum,
Gurbet ele katan sebeplerim var,
Nice hortumda savruldu durdum,
Gurbet ele katan sebeplerim var.

Bir kervana verip sürdüler yola,
Boynumu eymişem onca her kula,
Yusuf gibi pazarlarda bir köle,
Gurbet elde satan sebeplerim var.

Gücü yeten benden intikam aldı,
Adalet önünde bir suçlu kıldı,
Zindanlar başıma bir mekân oldu,
Gurbet elde yatan sebeplerim var.

Gözümde tüterken o nazlı gülüm,
Zar eyler günlerce bu dertli dilim,
Diyarı yâd elde garip bülbülüm,
Gurbet elde öten sebeplerim var.

Şu kara topraktan kul yarattılar,
Hayat takvimine tarih attılar,
Ömür yapraklarım bir bir yırttılar,
Gurbet elde biten sebeplerim var.

Yunus Akçay yanar gündüz gecesi,
Köylerime üflüyorlar nicesi,
Yüreğim bir ocak başım bacası,
Gurbet elde tüten sebeplerim var.

Âşık tarzı şiir yazan ve söyleyen âşıklar gençlik yıllarında gurbete çıkmışlar duygularını sıla ve vatan özlemi üzerine dile getirmişlerdir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerine geçimini sağlamak için giden âşıkların yanı sıra yurt dışına çıkarak vatan/sıla özlemi çeken âşıklar da mevcuttur. Âşık Garipoğlu 1970-1984 yıllarında çalışmak için Almanya'da bulunmuştur. Âşık Türkmenoğlu geçimini sağlamak için uzun yıllar Arabistan ve Libya'da bulunmuş ve Türkiye hasretiyle de şiirler söylemiştir (Durbilmez, 2016: 97).

4.2.1.5.Âşık Kolları

19. yüzyılın dikkat çeken önemli gelişmelerinden biri de “âşık kolu” adı verilen usta-çırak ilişkilerinin bir sisteme oturmasıdır. Bu sistem Kaya tarafından şu şekilde sınıflandırılmıştır (Çitgez, 2010: 7):

- 1.) Emrah Kolu
- 2.) Dertli Kolu
- 3.) Ruhsatî Kolu
- 4.) Sümmanî Kolu
- 5.) Derviş Muhammed Kolu
- 6.) Huzurî Kolu
- 7.) Şenlik Kolu

Âşık edebiyatında en önemli unsur bu geleneğe bağlılıktır. Usta âşık, yetenekli, hevesli gördüğü genci yanına çırak olarak alıp yetiştirir. Yanından ayırmaz gittiği bütün meclislere götürür, saz-söz meclislerine onu da sokar. Ustasına hizmet eden ve bu gelenekte olgunluğa eriştiğini düşünen ustasının izni ve ona uygun görülen mahlası ile

artık tek başına meclislerde bu mesleği icra etmeye çalışır. Kendi başına mesleği icra etmeye çalışan âşık söze ustasının deyişlerini anmadan başlamaz. Ustasının adını yaşatmak için onun şiirlerini, hikâyelerini, eserlerini söyleyerek ustasına olan bağlılığını gösterir. Ustasının tavrı kendisine yerleştiği gibi bundan sonra çırak edinin bu zinciri devam ettirir. Bu tavır ve bu eda ile aynı tarza söyleyen bir âşık grubu oluşur. Usta âşığa bağlılık adı altında, ona ait üslup, dil, konu, ayak, ezgi ve anıları yaşatıp devam ettiren gruba âşık kolu denir (Yardımcı, 2013: 179).

Bu geleneğin günümüze gelmesinde ustaların payı büyüktür. Günümüzde bu geleneği temsil eden ve yaşatmak için çabalayan insan sayısı azalsa da gelenek devam etmektedir. Ardahan İl'inde Âşık Şenlik Kolu; Bala Kişi, İbrahim, Gazeli, Ali, Bala Mehmet, Namaz, Kasım, Asker, Mevlüt, Nesib, Süleyman, Gülistan gibi birçok değerli âşık kolu bulunmaktadır. Âşık Dursun Durdağı (Burhani), Mehmet Oktay (Erkâni), Hanaklı Mazlumi, Posoflu Zülali, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Erol Coşkun (Coşkunoğlu), Âşık Vahid Köroğlu, Âşık Durmuş Demirtaş, Âşık Cafer Avalır gibi adı burada olmayan birçok değerli âşığımız mevcuttur.

4.2.2. Ardahan Âşık Edebiyatı Gelenekleri

Ardahan Âşık Edebiyatı Gelenekleri başlığı altında; Saz Çalma, Mahlas Alma, Usta Çırak İlişkisi, Bade İçme (Rüya), Atışma, Hoş geldiniz, Canlandırma, Hikâye Anlatma, Tarih Bildirme, Deyiştirme/ Atıştırma konuları genelde Âşıklık Geleneği özelde ise Ardahan Âşıklık Geleneği boyutuyla ele alınmıştır.

4.2.2.1. Saz Çalma

Âşıklar yüzyıllar boyunca deyiş ve ezgilerini halk şiirlerinin çeşitli şekilleriyle şekillendirerek günümüze kadar ulaşmasını vesile olmuşlardır. Âşıklarda üslûp, tavır ve süslemeler yöreden yöreye bünyesinde farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıklar ağız farklılıklarının yanı sıra, yöredeki gelenek görenek, inanç, yaşam tarzı ile ilişkili olarak

kendilerine has bozlak, Barak, hoyrat vb. tarzların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Âşık havaları dediğimiz tarzlar okunan şiirden, şiirin biçim ve türünden Kerem gibi âşık adlarından ya da hikâye kahramanlarından almıştır. Âşıklar deyişlerini günümüzde saz, eskiden kopuz eşliğinde icra ederler ve kendilerinden bir parça olarak görürlerdi. Âşıklık geleneğinin tek çalgısı saz (bağlama) ve saz türevleri olan kemani gibi telli sazlardır. Divan şairinin kalemi ne ise âşığın sazı da odur. Halk şairleri sazsız düşünülemezler. Bu nedenle “sazsız âşık kulpsuz testiye benzer” sözü yaygınlık kazanmıştır. Âşık sazı ile dertleşir atışmalarda onunla rakibini mat eder. Sazı âşığın dili ve gönlüdür. Âşıklık geleneği içerisinde büyük öneme sahip olan saz, kutsal bir varlık gibi görülüp, değer verilip özen içerisinde korunmuştur. Âşıklar sazlarını insana benzetmişlerdir. Sapın baş kısmına baş-kaş, sapına kol, yüz tarafına göğüs, deliklerine göz, tambur kısmını da gövde olarak adlandırmışlardır. İnsana saygıdan yola çıkarak sazı yere bırakmamaya özen göstermişlerdir (Yardımcı, 2013: 142)

Âşıklık geleneği içerisinde sazsız âşık düşünülememektedir. Âşığın en büyük yardımcısı sazdır. Şiirleri ile iç dünyasındaki ezgi ahengini sazı ile birleştirip dinleyiciye sunar. Divan şairleri için kalemi ne ifade ediyorsa halk şairleri içinde sazı o değerdedir. Âşıkların şiirlerindeki gücü, sazından çıkan ezgilerle bütünleşince daha anlamlı olmakla birlikte, kulaktan kulağa, diyardan diyara ulaşmasına da büyük katkı sağlamaktadır. Ardahan âşıklarında saz çalan âşıklarımız büyük çoğunluktadır. Kalem şurası dediğimiz sadece şiir yazan ve bu şiirleri diğer âşıklar tarafından kullanılan âşıklara da rastlamaktayız.

4.2.2.2.Mahlas Alma (Tapşırma)

“Mahlas, şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma isimleridir; bir nevi onların imzasıdır.” Âşıklık okulundan mezun olan ya da usta çırağa veya ustalık kıvamına gelmiş olan talebelere verilen unvandır (Eskimez, 2010:43). Mahlas hem Divan Edebiyatında hem de Âşık Edebiyatında sanatçıların kendi gerçek isimlerinin yerine kullandıkları takma isimlerdir. Âşıklık Geleneğinde geleneğe bağlı önemli bir kural olan Mahlas, “Halas” kelimesinden gelmekle beraber “kurtulacak yer” anlamına da

gelmektedir. Ayrıca, “Saflık, halislik, gönül temizliği” anlamları da bulunmaktadır. Bu kelime yerine “Kendini tanıtmaya, bildirme” anlamına gelen tapşırma kelimesi de kullanılmaktadır. Tapşırma şiirin son dörtlüğünde yer alır. Âşıklara mahlas çeşitli şekillerde verilmektedir (Durbilmez, 2016: 104). Bunlar;

1. Usta-çırak geleneği içinde
2. Rüyada ya da bade içerken
3. Âşığın / Halk Şairinin kendi kendine bir mahlas bulmasıdır.

Mahlas, genellikle Usta Âşık tarafından verilir. Ancak günümüzde çıraklık geleneği zayıfladığı için Âşıklar mahlaslarını kendileri seçmişlerdir. Âşıkların bazıları mahlas olarak isim ve soy isimlerini kullanırken bazı âşıklar mahlas alışlarını rüyaya bağlamaktadır. Mahlaslar sanatçıların “soyu sopy (Dadaloğlu), memleketi (Magriplioglu), yaşam öyküsü ve yaşam biçimi (Koroğlu, Seyrani), mesleği, bilgi ve becerileri (Kâtibi, Sipahi), görünümü (Benli Ali), inancı, tarikatı (Kul Nesimi, Pir Sultan Abdal) ile ilgilidir.” Bunun dışında sanatçılar mahlaslarını seçerken bazen övünme (Baki, Fasih), yakınma (Cevri, Dertli), alçak gönüllülük (Fakiri) gibi duygularını dile getiren mahlasları benimsemişlerdir (Artun, 2017: 65).

Ardahan yöresinde, âşıklar tarafından edinilen bilgiler doğrultusunda mahlas alma hakkındaki beyanları bu şekildedir; âşığa uygun görüldüğü zamanda, uygun mahlası ustası tarafından verilir. Her âşığın aynı doğrultuda mahlas edindiğini görmüyoruz. Ustası ile uzun süre çalışmadığı için ustasından mahlas alamayıp O’nu örnek alıp takip edip, gözlemleyerek kendini geliştiren âşıklar, katıldıkları âşık meclislerinde ya da ustalar tarafından fark edildiği sırada, kendisine verilen mahlası kullanırlar. Bazı âşıkların da kendilerinin belirlediği, kendisi için uygun gördükleri mahlasları kullandıkları görülmektedir.

Âşıkların mahlas kullanma şekilleri (Durbilmez, 2016);

1. Ad veya soyadını kullanma

- Adını kullanma
- Ada mensubiyet eki getirerek kullanma
- Adın başına bir sıfat getirerek kullanma
- Adla birlikte başka bir kelimeyi bir arada kullanma
- Adı ve soyadı birlikte kullanma
- Soyadı kullanma

2. Soy, Boy, Sülale Adlarını mahlas alma

3. Adların dışında mahlas kullanma

- Başkaları tarafından verilen mahlaslar
- Rüyada mahlas alma
- Gerçek hayatta mahlas alma
- Aşığın kendisine Mahlas seçmesi / Vermesi

4. Mahlas kullanmama

Kullanılan bu mahlaslar, zamanla âşıkların gerçek isimlerinin unutulmasına neden olmaktadır (Artun, 2017: 65). Dolayısıyla günümüzde, yalnızca Ardahan’da değil tüm Anadolu’da görülen genel eğilim, âşıkların adlarının unutulmaması için kendi ad ya da soyadlarını mahlas yerine kullanmaya başlaması yönündedir ve bu eğilimin birçok canlı örneği bulunmaktadır.

4.2.2.3. Usta- Çırak İlişkisi

Âşıklık geleneği içinde önemli bir yeri olan usta-çırak ilişkisi çıraklık, kalfalık ve ustalık üçgeninde ele alınmıştır.

4.2.2.3.1. Çıraklık

Anadolu âşıkları, Orta Asya'daki atalarında gördükleri kopuzun gelişmiş biçimi olan bağlaması ile hem bestekâr hem de söz yazarı olan halk sanatçısıdır. Pir elinden bade içip badeyi güç kaynağı olarak düşünen âşıklar dışında; ustasının dizi dibinden ayrılmayıp onun yanında eğitiminden geçerek usta-çırak geleneğine göre yetişir. Çırak olarak âşık olma, aslında doğrudan çıraklığa başlama nedeni değil, âşık olmaya başladıktan sonraki olan süreçtir. Sıradan kişiler çırak olarak alınmamaktadır. Âşıklığa hevesli, çalıp söz söylemeye yatkın kişiler alınıp zaman içerisinde olgunlaştırılır. Her usta çırağını kendine has yöntem ve teknikleriyle yetiştirir. Genç aşığın yanında bulunduğu ustasından beslenerek mahlasını edinir ve ustasından destur alana kadar O'na hizmet eder. Çıraklık sazı öğrenip, yüzlerce usta malı ezberleyip, âşık tarzlarına vakıf olmayla bitmiş olmuyor. Çırak bakış açısını genişletmek, kendisine güç ve kudret sağlamak için diyar diyar gezmeye de ihtiyaç duyar (Yardımcı, 2013: 136). Ustasının yanında yetişip onunla gezerek diğer gördüğü âşıklardan da faydalanarak bilgi birikimi artar. Ustasının ölümünden sonra girdiği meclislerde, toplantılarda, sohbetlerde onun şiirleriyle söze başlar, ustasının adını yaşatır, onun yolundan gider (Kaya, 1984: 40). Âşık olmak isteyen birisi ustaya çırak olarak verilir. Buna “**kapılanma**” denir. Usta çırağına meydan açmayı, divana çıkmayı, bu geleneğin gereklerini, hikâyeler anlatmayı, ayak kuralları ve âşık makamlarını öğretir. Çırak ustasıyla birlikte seyran eder, diğer âşıkları tanıma fırsatı bulur. Bu zaman diliminde âşığın yeteneğine göre ilerleme yolu izlenir. Çırağının yetiştiğine inanan ustası ona, “**icazet**” vererek artık bu mesleği tek başına devam ettirmesi gerektiğine onay verir (Başgöz, 1986:254).

Âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisi, bu geleneğin okulu gibidir. Bu safha bu işi yapmaya hevesli, yetenekli, âşık olabilmesi için gerekli olan hazır cevap, hızlı düşünebilme ve doğaçlama yapabilme yetisine sahip gençlerin oluşturduğu kademedir. Çırak, hiçbir yetkinliği olmayan kişi değil, eli saz tutan, şiir yazmaya eğilimli ve cevval denecek yapıda yetenekli olan kişidir. Âşıklığa giriş yapmış olan genç, ustasının yanında saz-söz öğrenen, ustasının her gittiği yerde yanında olan, bu gelenek içerisinde yol yordam öğrenen ve meydanlarda, meclislerde ustasının ya da ustasının karşılaştığı âşıkların izlenimleriyle kendisine pay çıkaran, birikim oluşturan kişidir. Bu dönemde

usta malı şiirler, hikâyeler ve âşıklık geleneğinde olan ayakları, üslubu, tavrı benimsemeye gayret eder.

Aslında bu aşamalardan geçerek bir üst seviyeye geçecek birey, artık âşıklığa büyük ölçüde adım atmıştır. Ustasının izinden giderek ve ustasıyla birlikte çeşitli âşıklarla karşılaşarak bilgi birikimini arttırır. Ardahan'daki âşıkların” Çıracak, her ne şekilde âşıklığa adım atmış olsa da bir ustanın yanında saz-söz yol-yordam öğrenmesidir.” paydasında buluşmaktadırlar.

4.2.2.3.2. Kalfalık

Bu dönem, âşık adayının belirli seviyede saz çalması ile usta malı söyleyebilmesi ve ustasından öğrendiklerini belirli bir topluluk karşısında icra etmesiyle başlar. Kalfalık dönemi içerisinde âşık adayı iyice hâkim bir düzeye gelmiş durumdadır. Bu dönemde parmakları saza, dili söze alışmış olan aday âşık öğrendiği geleneksel ezgilere yenilerini eklemeye başlar, sürekli usta malı şiirlerle repertuarını zenginleştirir, diğer taraftan da geleneksel nazım biçimlerini, kâfiye örgülerini, ölçü tekniğini, temaları, motifleri ve bunların şiirde ki işlevini ve diğer sözle ilgili olan kalıplarını teşhis etmeye başlar (Artun, 2005: 57).

Kalfalık dönemi âşık adayı için öğrenme sürecidir. Yeteneğiyle birleşen birikimiyle birlikte dinleyicilerin karşısında boy göstermeye başlar. Ustasının güven duygusunu kazandığı, ustasından öğrendiklerinin üzerine repertuarını genişletmeye başladığı, sürekli kazanımda bulunduğu süreçtir. Ustasından mahlas ve icazet almaya yaklaştığı dönemdir. Bu yörede elde edilen bilgiler ışığında kalfa düzeyinde olan âşığın, belirli sayıda usta malı bilmesi, hikâyeler anlatması, topluluğa hitap edip onlara toplandıkları meclislerde topluluğun isteğini karşılayacak seviyede bilgiye ulaşmış olması gerektiğini belirtilmiştir.

4.2.2.3.3. Ustalık

Gerek sazda gerek sözde belirli bir seviye edinmiş âşığa, çıktığı meclislerde dinleyicilerinin huzurundaki icra kabiliyetine göre ustası tarafından “Tamam artık sen yetiştin, oldun.” veya “Kendi başına söz söyleyebilirsin.” gibi söylemiyle âşık olduğunu belirterek sözlü “icazet” diyebileceğimiz şekilde izin verdiği dönemdir. Bundan sonra âşık, istediği fasılda istediği âşıkla boy ölçüşme hakkını elde etmiş olacak. Âşık toplantılarına katılarak ustalığını kanıtlamak için çabalar (Ozanoğlu, 1940: 22).

Kalfalıktan usta âşıklığa geçiş sürecinde âşığın zekâsı, düşünme becerisi belirleyicidir. Yeterli bilgi birikimine, teknik donanıma, ilham gücüne ve pratik zekâ gibi özelliklere sahip olmadan usta âşık olması zordur. Usta âşikler verilen konuya ve ayağa uygun doğmaca şiirler üretebilme, atışmalarda hünerini sergileme ve hikâye anlatabilme gibi özellikler kazanmıştır. Gelenekte âşık yetiştirmek için izlenen yol olan usta-çırak ilişkisi kurallarına göre kalfa, ustası öldüğünde meclislerde ustasının şiirleriyle söze başlar ve ustasının adını yaşatır. Usta olan âşık, hemen çırak yetiştirmeye başlar kendisi nasıl ustasının adını yaşatıyorsa çırağı da onun adını yaşar (Durbilmez, 2016: 99-100).

Sazı öğrenmek, yüzlerce usta malı ezberlemiş durumda olmak ve bütün âşıklık tarzlarına vakıf olmakla bu iş bitmiş anlamına gelmiyor. İlham ufuklarını, bakış açısını, irtical kudret ve kabiliyetini arttırmak için diyar diyar gezerek farklı toplantılar, meclisler, karşılaşmalar da bulunmak da âşiklar için gereklidir (Ozanoğlu, 1940: 21).

Ardahan'daki âşiklarından edinilen bilgi doğrultusunda usta âşık, artık yönetilen, yönlendirilen değil, yöneten kişilik ve birikim ile daha üretken bir yapıya sahiptir. Toplumun güncel problemlerini, gündemde olan ihtiyaçlarını, duygu ve düşüncelerini, toplumsal ahlâk kurallarına bağlı olarak hiçbir baskıcı anlayışı kabul etmeden dile getiren bir kimliğe bürünmüş durumda olmalıdır. Usta âşık, artık bu geleneğin temsilcilerinden biri olma yolunda önemli yol almış, bu bayrağı taşıyacak bireydir. Bu aşamada yüzlerce usta malı, hikâye, ayak bilecek farklı ustalarla bulunduğu divanlarda, meclislerde öğrendikleri ile daha güçlü olacaktır. Kendisinin de üretmeye, geleneğe

renk katmaya başladığı süreçtir. Bu dönemde ustası tarafından gittiği meclislerde, yarışmalarda veya âşıklerle olan yakın ilişkilerinde ona uygun görülen bir mahlas verilir. Bu edindiği mahlas artık o âşığın şiirlerindeki kimliği niteliğindedir. Bazı âşıklar, mahlaslarını şiirlerinde kullanmayıp gizli tutmayı yeğlemektedirler. Mahlasını alan âşık artık ustasının sözleriyle, şiiriyle meclislerde, divana başlar. Bu şekilde ustasının adını yaşatır. Geleneğin bu şekilde usta-çırak ilişkisiyle devam etmesinden dolayı şiirleri, deyişleri, hikâyeleri, ezgileri bir sonraki kuşağa çırağı yoluyla aktarmış olur. Usta olan âşık, ustasının adını yaşattığı gibi kendisine edindiği çırakla bu silsileyi devam ettirir.

4.2.3. Kars-Ardahan-Iğdır Üçgeninde Âşıklık Geleneği İcra Formları

Kars, Ardahan, Iğdır bölgesi halk müziğimiz, oyunlarımız, kültürel değerlerimiz açısından ülkemizin zengin ve renkli yörelerinden birisidir. Tarihi süreç içerisinde bulunduğu coğrafi konumu itibariyle başka devletlerin siyasi sınırlarına dâhil olmasından dolayı kaynaklanan birçok farklı sosyal-etnik toplulukları bünyesinde bulundurmıştır. Bu etnik yapıların oluşturduğu kültürel dokudan dolayı bu renkliliği ve zenginliği temellendirebiliyoruz (Turhan, vd., 2010: 7).

Ardahan ve Iğdır, Kars'tan 1992 yılında il olarak ayrılmışlardır. Bu iller, Âşıklık geleneğinin yoğun olarak yaşandığı, yaşatıldığı, kültürel değerlerimizin yapı taşlarını oluşturan bu geleneğin var olduğu illerimizdir. Bu illerimizdeki eserler ve bu eserlerin dilbilimsel incelenmesi birbirinden ayrı düşünülemez. Âşıklık geleneğini Anadolu'nun her yöresinde görebiliriz, fakat yoğun olarak yaşanan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesidir. Kars, Ardahan ve Iğdır illerinde bu geleneğe daha sık rastlamaktayız. Bu bölgede yaşayıp bu geleneğe büyük katkıda bulunmuş değerli âşıklarımızdan bazıları; Âşık Posoflu Zülali, Âşık Şenlik, Âşık Mazlumi, Âşık Kağızmanlı Hıfzi, Âşık Cemal Hoca, Âşık Sabit Müdami'dir. Birbirinden ayıramadığımız, içerisinde kültürel zenginliği barındıran Kars-Ardahan-Iğdır illerimiz yakın zamana kadar Kars iline bağlı olarak varlıklarını sürdürmekteydiler. Bünyesinde bazı etnisiteleri barındırsalar da birbirlerinden kültürel değerler bakımından etkilenmiş ve bu geleneğin günümüze kadar gelmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Geleneğin icra edildiği mekânlarda kültürel

değerler bakımından ortak amaç güdülmektedir. Coğrafi konumu ve yükseltisi bakımından sert karasal iklimin hâkim olduğu bu yörede insanlar sosyal yaşantılarını köy odaları, âşık kahvehaneleri gibi ortamlarda bu gelenekle renklendirerek geçirmektedirler. Günümüzde bu tür sosyal ortamlar yerini dijital ortamlara bıraktığı için âşıklara TV 'den veya internet üzerinden sosyal ağlarla ulaşıp istendiği zaman dinlenilmektedir. Eskiden görülen ilgi, bu şekilde değer kaybına uğramış ve âşıkların üretme gibi kaygılar taşımamasına sebep olmuştur. Bu etkenlerle âşıklık geleneği de zayıflamaya başlamıştır.

4.2.3.1. Atışma (Âşık Karşılaşmaları)

Atışma, meclise katılan âşıkların dinleyiciler huzurunda, deyişme sırasında birbirini iğneleyici sözlerle mizah çerçevesinde süren söyleşmeleridir. Karşılaşma, âşıkların karşılaştıkları rakiplerine karşı üstünlük sağlamak için soru cevap tarzını seçmesi ya da dar ayakla onu mat etmenin yolunu tercih etmesidir. Âşıkların doğaçtan, karşılıklı olarak belli bir kural çerçevesinde söyleşmelerine verilen ad atışma olduğu gibi, âşık karşılaşmaları, deyişme, karşıberi, kovalama gibi adlar da atışma anlamında kullanılmaktadır. Âşıklık geleneğindeki sazlı sözlü olan bu uygulamaların tümüne âşık fasılları adı verilir. Âşıkların atışma yapabilmeleri en az iki âşığın olması ve dinleyiciler karşısında gelenek kuralları çerçevesinde birbirlerini denemeleri esasına dayanır. Atışma yapacak olan âşıklar, doğaçlama söyleme yetisine sahip olan usta âşıklar olmalıdır. Âşık karşılaşmaları, bilirkişiler önünde ya da seçiciler karşısındaki sazlı-sözlü olan karşılıklı söyleşmelerine denmektedir. Geleneğe göre ilk söze yaşlı ve usta kabul edilen yahut misafir olan âşık başlar. Kendisinin, yarıştıricılar içerisinden birinin ya da topluluğun verdiği ayak üzerinde seçtiği herhangi bir konuda söylemeye başlar; sonra diğer âşıklar belirlenen ayakla devam ederler ve karşılaşma aynı usulle devam eder (Yardımcı, 2013:182).

Ardahan yöresinde âşıklık geleneği karşılaşmalar şeklinde yapılır. Bu gelenek sözlü kültüre dayandığından dolayı kendine önemli toplantılar, eğlenceler, cemler, düğünler ve kahvehanelerde yer bulur. Özellikle kahvehaneler bu yörede âşıklar için büyük önem taşımaktadır. Geleneğin bugünlere taşınmasında büyük katkılar sağlamış

ve âşıkların buluşma mekânı olmuştur. Bu dinleyici kitleler karşısında üstünlük sağlamak ve namlarını yürütmek için birbirlerine karşı yarış içinde atışmalar yapılır. Âşıklar şenliği adı altında şenlikler düzenlenip yarışmalar düzenlenir. Yarışmada iyi derece yapanlar kendi namlarını duyururlar. Sazları ellerinde diyar diyar gezerek düzenlenen organizasyon ve kahvehanelerde iki veya daha fazla âşık karşılaşma yaparlar. Gittikleri yörenin önde gelen ve saygı duyulan insanını överler, bunun karşılığında da geçim kaynaklarının büyük bir kısmını karşılayan bahşiş alırlar.

4.2.3.2. Hoşgeldiniz

Toplanan meclisteki iki âşık tarafından hoşgeldiniz meclisine merhaba adlı şiirlerle saz eşliğinde söylenerek dile getirilir. Bu söyleyişi bitirmeye yakın âşıklar, birbirine iğneleyici göndermeler yaparak atışmalar-karşılaşmalarla birbirini hedef aldıklarını belirtirler (<https://www.youtube.com/watch?v=tGqA8Myv6u0>).

Âşıkların meclisine meydanına merhaba,
Hoşgeldiniz göz üstüne divanına merhaba,
Vatanının dört yanından toplanmış gelmiş bunlar,
Edirne'den Ardahan'a her yanına merhaba hey hey, (Şeref Taşlıova)

Âşıklar gemiye benzer kaptanına merhaba,
Divana çıkmaya bakın ummanına merhaba,
Bura âşık meydanıdır gelen gelmiş buraya,
Hoşgeldiniz göz üstüne irfanına merhaba, (Murat Çobanoğlu)

Muhabbetler âşıkların perdesinde telinde,
Konuşunca hüner vardır ağzındaki dilinde,
Bugün yirmi üç Aralık iki bin üç yılında,
Ankara'da sohbet vardır destanına merhaba hey hey, (Şeref Taşlıova)

Öyle bir köprü var ki belki de geçeceğim,
Aşkım badesi doludur bu gece içeceğim,
Taşlıova hasedimdir boyunu ölçeceğim,
Bunu bilenler bilmiştir bu yanına merhaba, (Murat Çobanoğlu)

Şeref derki âşık olan başka bir halli değil,
Kuru ağacı görürsen yapraklı dallı değil,
Biraz sonra görüşürüz orası belli değil,
Dinleyenler anlayarak erkânına merhaba hey hey, (Şeref Taşlıova)

Çobanoğlu kurulmuştur bu divan başka divan,
Her saatin hükmü vardır bu ferman başka ferman,
Hele bakın bu fidana bu fidan başka fidan,
Bunu başkası dermesin bağmanına merhaba,
Böyle bir selviye bakın bu fidan başka fidan,
Bunu başkası dermesin bağmanına merhaba. (Murat Çobanoğlu)

4.2.3.3. Canlandırma

Âşıklık Geleneğinde canlandırma giriş bölümü niteliğindedir. Yapılacak olan atışma öncesinde atışma konusundan bağımsız, atışma yapacak olan âşıkları tanıtan bölümdür. Canlandırmada âşıklar, kendi deyişlerinden güzellemelerinden parçalar, anları canlı tutmak için usta malı şiirlerden örnekler sunarak dinleyicilere uygun ortam oluşturmayı amaçlarlar (Yardımcı, 2013:183).

Canlandırma bölümü âşıkların birbirlerini tanımak için söyledikleri, kendisinin ürettiği ya da usta malı şiirlerle serbest olarak icra ettikleri şiirlerdir. Usta malı söylemelerinde ki amaç ustalarının adlarını duyurabilmektir. Bu gelenekte ustaların isimlerinin yaşatılmasına katkı sağlamaktadır.

4.2.3.4. Hikâye Anlatma

Âşık Edebiyatını oluşturan iki ana koldan biri de Halk Hikâyeleridir. Destandan sonra ortaya çıkan hikâyeler destan geleneğinin zayıflamasıyla birlikte destanın yerini almaya başlamıştır. Halk Hikâyeleri yaşanmış olaylardan kesitler sunmaktadır (Durbilmez, 2016). Hikâyeler kültürümüzde eğlence ve eğitim amaçlı kullanılan Halk Edebiyatı ürünleridir.

Âşıkların anlattıkları hikâyelere Halk Hikâyeleri denilmektedir. Bu hikâyeleri normal hikâyelerden ayıran özellik “nazım-nesir bir arada olmaları ve manzum kısımlarının saz eşliğinde söylenmesidir.” Halk Hikâyeleri;

- Kahramanlık Hikâyeleri,
- Aşk Hikâyeleri,
- Belli Âşıkların hayatlarını, maceralarını anlatan hikâyelerden oluşmaktadır.

Geleneklere bağlı kalarak hikâyelerini anlatan hikâyeci âşıklar, metne müdahale etmez ve değişikliklerden kaçınırlar. Hikâye anlatan Âşık, anlattığı hikâyedeki olayları yaşanmış gibi anlatır, hikâyenin duygusal bölümlerini kullanarak canlandırma yapar ve hikâyeyi günlük hayatla bağdaştırmaya çalışır. Böylece yalnızca kendi sorunlarını değil yaşadığı toplumunda sorunlarını dile getirmiş olur. Âşıklar hikâye anlattıkları meclislerde herkesin kendilerini dikkatli bir şekilde dinlemelerini ve anlatım esnasında kimsenin ortamdan ayrılmamalarını isterler. Hikâyeleriyle mecliste bulunanları gülüp eğlendirmek için mecliste bulunan bazı kişilere de dokundurma yaparlar. Âşıklar hikâyeye başlamadan önce döşeme ad verilen mensur tekerlemeleri söylerler ve daha sonra dua ile birlikte esas hikâyeyi anlatmaya başlarlar (Artun, 2017: 77).

Günümüzde Aşıklık Geleneği içerisinde hikâye anlatımı yerini “kısa hikayemsi, anekdot, hatıra, fıkra ve kurmacalar”a bırakmıştır. Âşıklar girdikleri ortamlarda günlerce süren, uzun konulu hikâyeler yerine kısa hikâyeler anlatmaya başlamışlardır. Bu durum hızlı yaşanan bir hayat tarzının oluşmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık İhsani bu geleneğinin giderek azalmasının bir nedeninin de sosyal

medya ve iletişim araçları olduğunu belirtmiştir. Âşık Reyhani ise, hikâye döneminin 1950 yıllarından sonra canlandığını ancak 1965 yılında televizyonun çıkması ile bittiğini belirtmiştir (Özaslan, 2001).

Ardahan, bölge olarak zaman içerisinde birçok işgal ve zorlu yaşam şartları altında günümüze kadar varlığını ve kültürel değerlerini korumuş, âşıklık geleneğinin yaşatıldığı en önemli illerimizden birisidir. Tarihi mücadelesinde âşıklar, halkın sorunlarını dile getirerek hiçbir zorluğa boyun eğmeden düşüncelerini dile getirmişlerdir. “Âşık Şenlik’in korumacılık şeklinde yanında duran üvey dayısı biraz da kendini Şenlik babayla birlikte gezmeye alışan dayısını yanında Pehlivanoğullarının düğününe götürmek istemez. Alkan emmesine diyor ki dayım İbrahim duymasın, ben oraya yalnız gideyim, o bazı laflar atar beni mahcup eder, bu yüzden Şenlik çekinmiştir. Ama yine de Hosbiye’ye giderler. Hosbiye de pehlivan oğullarının düğünlerinde çalar söyler. Biz o zaman Rus işgalindeyiz. Rus generali de davetli olarak düğüne gelir çay kahve yemek yer. Onlar dolaylı yoldan halkla şenliği ters düşürüp öldürmek istiyorlar. Kendileri Âşık Şenliğe zarar verecek olsalar halkın ayaklanacağını düşünürler. Rus generali diyor ki sizin Âşık Şenliğiniz benim atımı meth etsin. Halk da diyor ki Şenlik bunun atımı meth ederse biz bundan yani general den yakamızı bir şekilde kurtarırız. Aksi bir şey söylese ağanın birilerini ya da âşığı öldürmeye bahanesi olur. General askerlerine emir veriyor atı süslüyorlar ve getiriyorlar. Âşık Şenlik’e “kalk al sazını, methet bu atımı. Herkes nasıl methedeceğini bekliyor.” der. Âşığın para aldığı için atı methedeceklerini beklerler.

Bindim arap atı sürdüm meydana,
Kaşemette hüsnü rayi bulunmaz,
Hasır Kaşav culka yular sinebent,
Cil yulardan zarha tayı bulunmaz.

Zahma çekip şan şan etsen yanını,
Tembellikte aziz saklar canını,
Etinden et kesip döksen kanını,
Yürümeye bir kolayı bulunmaz.

Tarihi bellidir mülkü binada,
Elli altmış yetmiş seksen senede,
On dokuz yıl yatıp dabaghana da,
Endebinde bir tek tüyü bulunmaz.

Guyruğu simirden soyluk beli,
Melezi yarganı bir kulac olur,
Gözü kör bacak küt terse tembeli,
Çirkinlikte emsal rayı bulunmaz.

Şenlik der böyle at nerde tapılı,
Endeze dişlidir kulaç yapılı,
Ne pek baykuş başlı Çerkez yapılı,
Bundan artık noksan zay bulunmaz. (Âşık Şenlik)

General başını öne eğir bakıyor kimseden ses yok. Atı getiriyorlar bakıyorlar ki hakikaten yaşlı, zayıf atı bezemişler. Şenlik atı övse General para için övdüğünü söyleyip boynunu vurduracak. Doğru söylediği için kendisini kurtarıyor (Oktay, Yüz yüze mülakat, 20.05.2018). Bu örnekten de görüldüğü gibi her zaman âşıklar, korkusuzca halkın yanında olmuş ve dönem şartlarıncı güncel sorunlarını her şartta dile getirmişlerdir. Halkı millî birlik beraberlik için cesaretlendirmişlerdir.

Âşıklık geleneğinde hikâye anlatımının büyük önemi vardır. Âşıkların yaşadıkları olaylar üzerinden, gördükleri güncel konular ya da hayal ürünü olayların anlatılarak dinleyicilerin dikkatini çekmek ya da mesaj vermek için kullanılan araçtır. Soğuk kış günlerini insanlarla iç içe geçirilen gelenekte insanlara mesaj vermenin yanı sıra insanları güldürmeyi amaçlayan konular da içermektedir. Tarihsel zaman içerisinde gelenekte önemli yere sahip olan hikâye anlatma, sosyal medya ve görsel yayın organlarının çoğalmasıyla birlikte âşıklık geleneğine bakış açısı ve olan ilginin giderek azaldığını söyleyebiliriz.

4.2.3.5. Tarih Bildirme

Divan Edebiyatında 15. Yüzyıldan itibaren EBCED hesabı denilen bir yöntemle, Arap harflerinin her birine sayı değeri yüklenerek ölüm, düğün, zafer, felaket gibi sosyal olayların tarihini belirtmek amacıyla tarih saptama işlemi yapılmaktadır. Bu işleme “Tarih Düşürme” denir (Durbilmez, 2016: 132). Âşık Edebiyatında tarih düşürme işlemi Divan Edebiyatının etkisi ile uygulanmaya başlamış ve bir gelenek haline gelmiştir. Âşıklar doğal ve sosyal olayları kendi şiirlerinde tarihi birer belge olarak kalması için şiirlerinin ilk ya da son dörtlüğünde bazen de ara bölümlerde tarih belirtmişlerdir (Artun, 2017: 86).

Âşık Edebiyatında Divan tarzında şiirler yazan Âşık Ömer, Gevheri gibi âşıklar dışında diğer âşıklar tarih bildirmeyi EBCED hesabı kullanarak değil doğrudan ifadeler kullanarak yapmışlardır. Bu bildirmeyi yaparken “Bin elli beşinde aldık Girit’i” gibi ifadeler kullanmışlardır. EBCED hesabı ile tarih bildirme yapan âşıklar ise,

(Bir mezar taşına yazılmış olan tarih)

Şerha çekdüm dağ urdum göz göz itdüm sinemi

Sengimi seyreyliyen bilsün vefat tarihimi

Bu beyitte “şerha çekdüm” bir (1), “dağ urdum” sıfır (0), göz göz itdüm iki tane beş (5) rakamlarını karşılamaktadır. Buna göre belirtilmek istenen tarih 1055’tir (Yardımcı, 2013:197-198).

4.2.3.6. Değiştirme/ Atıştırma

Âşıklık Geleneğinde yaygın olarak kullanılan değiştirme, atışma ile karıştırılmamalıdır. Atışmada en az iki âşık karşılıklı söyleşirken değiştirmede bir âşık birden fazla kişiyi ya da varlıklar ile hayali olarak söyleşir. Değiştirmeye aynı zamanda söyleştirme/atıştırma da denilmektedir. Değiştirmelerde şiirin sonunda deyiştimeyi söyleyen aşığın mahlasına da yer verilmektedir (Durbilmez, 2016: 135).

4.2.3.7. Lebdeğmez (Dudakdeğmez)

Lebdeğmez dudakdeğmezın eski adıdır. Halk şiirinin yetenek gerektiren ve dinleyenlerde hayranlık uyandıran özel bir alanıdır. Lebdeğmez yarışmasına katılacak olan âşıklar iki dudağının arasına iğne koyarak kendilerine verilen ayak yani kafiye ile yarışmaya başlarlar. Âşıklara verilen kafiye dinleyiciler ya da seçiciler heyeti tarafından seçilir. Âşıklar yarışma boyunca şiirleri kıtalar halinde söyleyerek atışırlar. Bu atışma sırasında b, f, m, p, v gibi ünsüzleri söylemezler. Ünsüzleri söyleyen aşığın dudağına iğne batar ve dudağı kanar. Böylece âşık yenik sayılır (Halıcı, 1992: 2). Lebdeğmez âşık atışmalarının en zor olanıdır. Lebdeğmezın ikiden fazla âşık ile yapıldığı atışmalar da görülmektedir (Yardımcı, 2013:188).

Ârifî ve Dadaşoğlu'nun Konya Âşıklar Bayramı'nda yaptıkları lebdeğmez atışmasından bir örnek:

Ârif

Ey arkadaş yar karşına gelince
Kendi gözleriyle gör yarasını
Onun aşkı seni derdi salınca
Gerçekten anlarsın yar yarasını

Ârif

Senin için nara kendini yaksa
Yarınına doğru yanan ışıkta
Eğer ki o sana gerçek âşıksa
Getir kendi yüzün sür yarasını

Ârif

Herkes kararınca olsa karınca
Gönlünün içine aşkı girince
Aşk-ı ilahiye tezden erince
Dışarıya döker sır yarasını

Dadaşoğlu

Derde düşünlerin haline yazık
Yetiş ilaç ile sar yarasını
Eğer dostun sana atarsa kazık
Ne acı ne yaklaş sor yarasını

Dadaşoğlu

Yara derin olsa dertli neylesin
Dosta yarenin halin söylesin
Yaradan derdine ilaç eylesin
Atarsa içinden kir yarasını

Dadaşoğlu

Coşkun coşkun sular akarken çağlar
İniler dereler seslenir dağlar
Ali Dadaşoğlu derdine ağlar
Açarsa dostuna her yarasını

4.2.4. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Uygulandığı Toplumsal Olaylar ve Ritüel Mekânları

Âşıklık Geleneğinde “köy odaları, hanlar, âşık kahvehaneleri, düğünler, panayır ve şenlik” benzeri yerler önemli icra mekânları arasında yer almaktadır. Gelenek içinde okul niteliğinde olan bu mekânlar âşık adaylarına geleneği öğrenme ve usta âşıkların becerilerini görebilme gibi imkânlar sunmaktadır. Adaylar bu ortamlarda usta aşığın saz çalma tekniği ile birlikte ezgi ve şiir oluşturma yöntemlerini de yakından görerek öğrenme fırsatı yakalarlar. Âşıklık geleneğinin canlı tutulmasında, devamlılığında ve nesilden nesle aktarımında etkin rol oynayan bu mekânlar izleyicilere güzel vakit geçirme, ustalara icralarını sergileme, âşık adaylarına ise geleneğin özelliklerini öğrenme olanağı sunmaktadır. Bu mekânlar geleneğe ilgisi olan dinleyiciler sayesinde âşıkların performansını en üst düzeye çıkarırken, onları güdülemeye ve maddi imkânlar sağlamaya da fırsat vermektedir (Bektaş, 2015: 45-47).

Âşıklık Geleneğinde icra ortamları çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır.

Taşlıova (2006) icra ortamlarını iki grupta incelemiştir:

1. Sözel/Aktif Ortamlar:

- Düğünler, Nişan-Nikâh-Toy Meclisleri, Sünnet Düğünü Meclisleri”
- Köy Odaları, Ağa-Bey Evlerini/Konakları
- Günlük veya yılın özel zamanlarında (özellikle Ramazanlarda) fasıllar yapılan Kahveler,
- Hanlar
- Bayram, Şenlik, Festivaller
- Özel Gün ve Gece Programları

2. Elektronik/Pasif Ortamlar:

Televizyon, Radyo Programları ve kayıt sistemleri yani Teyp Kasetleri ve CD

Özarslan (2001) icra ortamlarını; Sözlü Kültür Ortamı, Yazılı Kültür Ortamı ve Elektronik Kültür Ortamı olarak üç grupta incelemiştir.

Öksüz (2013) ise icra ortamlarını Sözlü Kültür Ortamları ve Yazılı ve Elektronik Kültür Ortamları şeklinde iki grupta incelemiştir.

1. Sözlü Kültür Ortamı/Aktif Ortamlar

- Fasıl Geleneği
- Sünnet, Nişan, Düğün Gibi Meclisler
- Köy Odaları ve Şahsi Evler
- Kahvehaneler ve Hanlar
- Halkevleri
- Özel Programlar/ Anma- Kutlama Programları
- Bayram, Şenlik ve Festivaller

2.Yazılı ve Elektronik Kültür Ortamları

- Yazılı Ortam
- Elektronik Kültür Ortamı

4.2.5. Ardahan İli Âşıklarının Sosyo-kültürel Özellikleri Bakımından Sınıflandırılması

Âşıklar yaşadıkları yere, sosyal çevrelerine ve eğitim durumlarına göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır.

Âşık Edebiyatı temsilcileri ifade özellikleri ve düşünce şekilleri bakımından iki grupta incelenmiştir. Birinci grupta geniş kitlelere hitap eden ve halktan kopmayan; Karacaoğlan, Dadaloğlu ve Köroğlu gibi âşıklar, ikinci grupta ise daha çok büyük yerleşim birimlerinde yaşamış, devlet erkânı ile yakın ilişkiler kurmuş olan; Gevheri, Kâtibi, Dertî, Âşık Ömer, Zihnî gibi âşıklar yer almaktadır (Artun, 2017: 48).

Âşıklıkla ilgili bir diğler sınıflandırmayı Boratav ve Fıratlı Şu Şekilde yapmıştır (Boratav ve Fıratlı, 1943:13):

- Din ve Tasavvuf Âşıkları
- Köylü Âşıklar
- Kasaba ve Şehir Âşıkları
- Yeniçeri Âşıkları
- Göçebe Âşıklar

Artun (2017:48) ise günümüzdeki yaygın olan sınıflandırmayı;

- Köy Âşıkları
- Konar-göçer Âşıklar
- Kasaba-Şehir Âşıkları
- Asker Âşıklar
- Dinî-Tasavvufi Âşıklar Şeklinde yapmıştır

Köprölü Âşıkları, kalem Şairleri ve meydan Şairleri biçiminde iki ayrı grupta toplamıştır. Kalem Şairleri, yüksek sınıfa mahsus Şiirler yazan klasik Őairlerdir. Meydan Şairleri ise halk toplantılarında irticalen Şiirler tertip edip, bu Şiirleri saz eşliğinde icra eden Őairlerdir (Yardımcı, 2013:120).

Yardımcı (2013:120) ise âşıkları üç grupta incelemiştir:

1. Ümmi Âşıklar: Okuma yazmayı bilmeyen Âşıklar
2. Okuma Yazma Bilen Âşıklar: Okuma yazmayı bilen Âşıklar
3. Kalem Şuarası (Kalem Şairi): Okuma yazma bilmekle birlikte, iyi bir tahsile sahip, Şiirlerinde hece ve aruz ölçüsünü kullanan ancak saz çalmayı bilmeyen Âşıklar.

Her üçü de benzer özellikler taşımasıyla birlikte, olaylara mümkün olduğu kadar objektif bakarlar. Ümmi Âşıkların dışındaki âşıklar az çok tahsil görmüŐ kişilerdir. Ümmi Âşıklar; sözlü gelenek içerisinde yetişen âşıklar olup çevresinde okuryazar

olmadığından ya da görme özürleri bulduğundan okuma yazma öğrenememiş âşıklardır. Hiç öğrenim görmemişlerdir bu yüzden okuma yazma bilmezler ve olaylara objektif olarak bakarlar. Doğaçlama şiir söyleme en önemli özelliklerindedir. Atışmanın büyük ustaları bu âşıklar arasından çıkmaktadır. Saz çalmasını bilenler olduğu gibi Derdimend, Fehmi Gür gibi şiirlerini sazsız söyleyende vardır. Şiirlerini hece ölçüsüyle yazmaktadırlar. Ancak okuma yazma bilmeden ve hiçbir eğitim almadan bu kuralın dışına çıkıp aruz hecesiyle şiir söyleyen Âşık Şenlik ve Sümmâni gibi ümmi âşıklar da vardır. Bu önemli temsilcileri arasında yer alan Âşık Veysel ve Fehmi Gür vb. sayılabilir.

Okuma yazma bilen âşıklar; bu âşıklar kendilerini yetiştirmiş bireyler olduklarından dolayı edebiyatta ilkel görünmemek, âşıklık kurallarını belirleyip halkın edebiyat anlayışına cevap vermek ve divan şiiri bakımından kötü temsilcileri konumuna düşmemek için birtakım kurallara uyarak ilkelerine bağlı bir şekilde uygulamışlardır. Okuma yazma bilirlere ve öğrenim görmüşlerdir. Büyük oranda saz çalmasını bilirlere ama Beyani gibi okuryazar olup çalmasını bilmeyenlerde mevcuttur. Bu grupta olan Âşık Ömer, Gevheri, Dertli, Erzurumlu Emrah gibi âşıklar iyi öğrenim gördüklerinden dolayı hem hece hem de aruz ölçüsü ile yazmışlardır. Yeni ayak arayışlarında başarılı olmakla birlikte, uyak ve ayak verme geleneğine özenle üzerinde durmuşlardır. Hikâye anlatma ve tasnif etme geleneğini devam ettirmeye çalışmışlardır. Divan şiirinin dil ve türleri bakımından yaklaşanlardan kendilerini farklı olduklarını göstermek için yeni aruzlu türler üretme girişiminde bulunup Kalenderi, satranç ve vezn-i ahar gibi başarılı örnekleri vermişlerdir.

Kalem Şuarası; bu âşıklara aynı zaman kalem şairi de denilmektedir. Masa başında üretirler ve doğaçlamaları olmayan âşıklardır. Okuryazardırlar ve saz çalmasını bilmezler fakat iyi öğrenim gördükleri için hem hece hem aruz ölçüsü ile yazarlar (Yardımcı, 2013:120-121).

4.3. Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Yapısal Özellikleri

Ardahan ili Âşıklık Geleneğinin yapısal özellikleri ezgisel yapı, usul, çalgı türleri, ağız/şive başlıkları altında ele alınmıştır.

4.3.1. Ezgisel Yapı (Makam-Hava- Makamsal Dizi)

Ardahan yöresindeki âşıklar eskiden kullanılan ezgileri kullanırken ayak, hava, makam gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Ardahan yöresi âşıklarının deyişlerinde, söylemlerinde sazları ile ezgisel olarak yaptığı eşliği tanımlarken kullandığı ezgiyi makam olarak adlandırmaktadır. Yörede âşıklar tarafından bilinen ezgiler üzerine sözler uyarlanarak söylenir. Atışma esnasında âşıklar tarafından yapılan ayak açma, bir âşik tarafından o yörede bilinen bir ezgiyi icra eder ve bu mecliste bulunan âşıklardan sırası gelen bu ezgiyi kullanarak dile getirmek istedikleri sözleri bu ezgiye uyarlayarak söylerler. Makamların içeriğinde ve âşıkların makam diye adlandırdıkları bu ezgilerde, teorik kısmının âşıklar tarafından bilinmeyip bu gelenekte kullanılan makam kavramı, Türk Sanat Müziğinde kullanılan makamlarla izah edilememektedir. Çalınan ezginin teorik olarak bilinen makam kavramıyla örtüşmemektedir. Makam, hava, ayak dediğimiz kavramlar ezgiyi üreten kişinin vermiş olduğu adla anılır ya da ezgiyi üreten kişinin adını alır. Ezgiye verilen ad makam, hava ya da ayak olarak adlandırılmaktadır. Bu gelenekte kullanılan makam kavramı, Türk Sanat Müziğinde kullanılan makamlarla izah edilememektedir.

Ardahan yöresindeki âşıklarla yapılan görüşmelerde makam olarak isimlerini bildiklerini fakat her makamda örnekler sunmadıklarını belli başlı makamlar üzerinde örnekler verildiğini dile getirmektedirler. Her makamda örnek verebilen âşik olmadığı, makamları bilse de hepsini uygulamadığı fakat ustalar belirli sayıda bildikleri makam içerisinde uyguladığı makamlar olduğu söylenmektedir. Ardahan yöresindeki âşıklardan edinilen bilgi doğrultusunda da genel alınan cevap: “**Yerli makamı**” kullandıklarını ve genellikle “**Sümmani ağızı**” söyledikleri bilgisine ulaşılmıştır. Âşıklar tarafından kullanılan “**Karaçi makamı**” İran tarafında olan bir makam olduğu söylenmektedir.

Böylelikle müziksel yapıda İran etkisi olduğu görülmektedir. Çıldır ilçesine baktığımız da burada makam kullanımı diğer ilçelere göre farklılık göstermektedir. Terekeme ya da Karapapak dediğimiz etnisite tarafından icra edilen makamlar bakımından bünyesinde çeşitlilik barındırmaktır. Yerli makamı kullanıp bunun yanı sıra kullandıkları makamlar bulunmaktadır.

Âşık Faruk Erdoğan (Yüz yüze görüşme, 21.05.2018) ile yapılan görüşmede âşıkların genel anlamda müzik teorisi bakımından bilgilerinin bulunmadıklarını, usta-çırak ilişkisi ile yürüyen gelenek içerisinde ustadan öğrendikleri, diğer âşıklardan kendi gözlemleriyle öğrendikleri bilgilerle sürdürülen bir gelenektir. Ustanın dışında edinilen bilgi âşığın kendi yeteneği, ezgi ezber becerisine bağlı olarak kendisine kattığı bilgilerdir. Âşık Faruk Erdoğan tarafından edinilen bilgilerde bilinen havaların isimleri bu şekildedir: “Mereke Divanı, Çıldır Divanı, Yerli Divanı, Meydan Divanı (Erzurum), Osmanlı Divanı, Tecnis, Garaçı, Çıldır Güzellemesi, Yanık Kerem, Kerem Güzellemesi, Guba Kerem, Kerem Göçdü, Süsenber, Zarıncı, Atüstü, Gaytarma Havası, Köroğlu (Mısri), Köroğlu (Tebliğ), Köroğlu (Cengi), Köroğlu (Bozuğu), Kahramanı, Destanı, Celili, Baş Sarıtel, Orta Sarıtel, Tek Nefes, Göyce Gülü, İrevan Çuhuru, Çal Papak, Köşe başı, Narmun Güzellemesi, Dübeyti (Baş Dübeyti), Memmet Bağır, Bala Memmet, Derbeder, Ağır Şerili” gibi hava ve makam isimleri mevcuttur.

4.3.2. Usûl

Sarısözen “yaptığı derleme ve notalama çalışmaları sonunda THM usûllerinin bir kısmının TSM ve bir kısmının da batı müziği usûllerine benzerlik gösterdiğini belirterek netice olarak THM usûllerini üç grupta toplamıştır.” (Emnalar, 1998:114):

- A. Ana usuller ve üçerli şekilleri (2-3-4 zamanlılar)
- B. Birleşik usuller (5-6-7-8-9 zamanlılar)
- C. Karma usuller (10 ve daha yukarı zamanlılar)

Sarisözen'in yapmış olduğu bu gruplandırmadan yola çıkarak TRT repertuarında yer alan Ardahan türkülerinin usulleri ana, birleşik ve karma usuller olarak gruplandırılmıştır.

A. Ana Usuller

Türk Halk Musikisinin temelini oluşturan ana usuller iki, üç ve dört zamanlı vuruşlar ile bunların üçerli şekillerinden oluşmaktadır. Genellikle iki ve dört zamanlı vuruşların üçerli şekilleri tercih edilmektedir (Sarisözen, 1962:8).

Büyükyıldız (2009:157) bu vuruş türlerini aşağıda gösterildiği gibi ifade etmiştir;

- İki vuruşlular (2/2, 2/4, 2/8), (2+2+2=6/8)
- Üç vuruşlular (3/4, 3/8), (3+3+3=9/8)
- Dört vuruşlular (4/4), (4+4+4=12/8)

B. Birleşik Usuller

Halk müziğinin en önemli ve zengin taraflarından birini oluşturan Birleşik Usuller, ana usullerin birleşmesiyle meydana gelmektedir. Bu usullerin bir araya gelerek oluşturduğu zenginlik dünya müziğini ilgilendirecek boyutta önem taşımaktadır (Sarisözen, 1962).

Büyükyıldız (2009: 157) bu vuruş türlerini aşağıda gösterildiği gibi ifade etmiştir;

- Beş vuruşlular (5/4, 5/8); A (3+2) ve B (2+3)
- Altı vuruşlular (6/4, 6/8); A (4+2) ve B (3+3)
- Yedi vuruşlular (7/4, 7/8); A (3+2+2), B (2+3+2) ve C (2+2+3)
- Sekiz vuruşlular (8/8); A (2+3+3), B (3+2+3) ve C (3+3+2)
- Dokuz vuruşlular (9/4,9/8,9/16); A (3+2+2+2), B (2+3+2+2), C (2+2+3+2) ve D (2+2+2+3)

C. Karma Usuller

Karma usûl adı altında toplanan ana usûl ve birleşik usullerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Ana ve birleşik usûllere göre daha az bulunan karma usûller ritim yönünden farklılıklar göstermektedir. Birçok karma usûl örneği bulunsa da biz kural çıkarılabilenleri ele almış bulunuyoruz. Yapılışı kuralla izah edilebilecek olan sekiz usûl tespit edilmiştir. Bunlar; 10, 11, 12, 15, 16, 18, 20, 21 zamanlı karma usullerdir. Yarın, belki başka çeşitli karma usûller le karşılaşsak bile burada anlatılan kuralların dışarısında kalmayacağı kuvvetle tahmin edilebilir (Sarısözen, 1962: 96).

Büyükıldız (2009: 159) bu vuruş türlerini aşağıda gösterildiği gibi ifade etmiştir;

- On vuruşlular (10/4, 10/8, 10/16), A [a (3+2) + b(2+3)], B [b (2+3)+ a (3+2)]
- On bir vuruşlular A (7+4), B (5+6)
- On iki vuruşlular A (2+3+2+3+2), B (3+2+2+2+3)
- On beş vuruşlular (15/4, 15/8); A (7+8) iki birleşik usûl, B (8+7) bir birleşik, iki ana usûl, C (8+7) iki birleşik usûl den oluşan şekildedir.
- On altı vuruşlular (16/8), (9+7)
- On sekiz vuruşlular (18/8), (12/8+6+8)
- Yirmi vuruşlular (20/8); [(3+3) (6/8) + (2+2+3) (7/8) + (3+2+2) (7/8)]
- Yirmi bir vuruşlular (21/8); (12/8+9/8)

Bu yöredeki âşıklardan derlenen türkülerde genel olarak 2/3/4 zamanlı ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Özellikle 2 ve 3 zamanlı usûl örneğinin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Ana usuller kullanılmakla birlikte birleşik 7/8'lik usûl örneğine de rastlanılmaktadır. Üç zamanlı usûl icraları Kafkas etkisiyle bağdaşmaktadır. Azeri Türklerinin müziklerinden bahsettiğimizde zihnimizde canlanan üç zamanlı usüldür. Bu yörede etkisi önemli derecede görülmektedir. Azeri Türk boylarından gelen etnisiteler de bu usûl örnekleri belirgin şekilde görebilmekteyiz (Bkz. EK 1-Unutmam Ay Balam, Göçemedim).

4.3.3. Çalgı Türleri

Âşıklar gelenek içerisinde sanatlarını icra ederken sadece saz kullanmışlar başka bir çalgıya yer vermemişlerdir. Deyişlerini önceleri bağlamanın atası olarak da bilinen kopuz ile günümüzde ise bağlama eşliğinde söylemektedirler. Âşıklık Geleneğinin tek çalgısı “saz (bağlama) ve sazın türevleri olan kemani” gibi telli sazlardır. Âşıklık Geleneğinde önemli olan duygu güzelliğidir ancak saz da aşığa ilham veren önemli bir unsurdur. Âşıklara saz şairi denmesinin nedeni de budur. Âşıklar sazsız düşünülemez bu nedenle gelenek içerisinde “Sazsız âşık kulpsuz testiye benzer” sözü yayılmıştır. Âşıkların dili sazlarıdır. Atışmalarında sazını kullandığı ölçüde karşısındaki aşığın önüne geçer ve kendini o oranda güçlü hisseder. Âşıklık geleneği içinde önemli bir yeri olan saz âşıklarca kutsal sayılmış ve âşıklar sazlarını insana benzetmişlerdir. Sazın “sapının baş tarafına başkaş, burgularına kulak, sapına kol, yüz tarafına göğüs, deliklerine göz, tambur kısmına da gövde” adını vermişlerdir. Gelenek içerisinde saz öyle kutsaldır ki Âşıklar sazı devamlı yüksekte tutarlar ve yere koymazlar. Alevi ve Bektaşî âşıkları ise sazın parçalarını başka şekillerde ifade etmektedirler. “Tellerin üç sıra bağlanması; Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali üçlemesi, sazın on iki telinin ise On İki İmam’ın simgesi olarak düşünmektedirler.” (Yardımcı, 2013:143).

Yardımcı (2013), Âşıklık Geleneği içerisinde tarih boyunca kullanılan sazları şu şekilde sıralamış ve açıklamıştır; kopuz, sataer, ıklığ, çoğur, kumul giceği, dutar, bağlama, bozuk, divan, tambura, dolan revabı, çağur, cura, şeştar, çögür, kövür, kubur, yunkar, damura, gilbut, ve kıl kopuzudur.

Kopuz

Kopuz eski Türk ozanlarının destan ve sagu okurken kullandığı bir çalgıdır. Üç telli Kopuz-1 Ozan ve beş telli Kopuz-1 Rumi olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Kopuz; Kobuz, Kubuz, Kumuz, Çağur, Çoğur, Çögür, Dıngır, Kövür, Kubur, Yunkar, Saz, Bağlama, Meydan Sazı, Kara Düzen, Damura, Gilbut vb. isimlerle anılmıştır.

Telli sazların atası olan kopuz, “saplı, armudi ya da üç kenar gövdeli, teknesi deriyle kaplı, önceleri iki ya da üç telli olup ses perdeleri yokken, Anadolu’ya gelince

madeni tel takılmak ve bağırsak kirişten ses perdeleri bağlanmak suretiyle oldukça gelişkin şekil almış ve saz adı ile anılır olmuştur.”

Sataer

10-12. yüzyıllardan günümüze ulaşan ve Türkistan’da yaygın olarak kullanılan en eski sazlardan biridir. Genellikle nar ağacından yapılan, perdeleri ipek iplik telle bağlı olan, 9 telli, boyu 140 cm olan bir çalgıdır.

İklğ

12. Yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelen ve Türkistan’da kullanılan eski sazlardan biridir. Halen Anadolu’da bazı köylerde saz çalan aşıklara “ıhlıkçı” denilmektedir.

Çoğur

Dağıstan taraflarında Avar Türkleri tarafından kullanılan altı telli bir bağlama türüdür. Günümüzde Yalova’nın Güney köyünde yaşayan Avar Kabilesi tarafında hala kullanılmaktadır.

Kumul Giceği

Türkistan sınırlarında bulunan Kumul iline has eski Türk sazlarındandır. Azerbaycan, Türkmenistan ve Anadolu’da kullanılan kemençeye benzemektedir.

Dutar

Çok geniş bir kullanım alanına sahip olan Dutar Türk halk çalgıları içinde önemli bir yere sahiptir. İki telli, parmakla çalınan, küçük 14 perdeli ve büyük 17 perdeli olmak üzere iki türü bulunana eski bir çalgıdır. Bağlamanın dutardan zenginleştirildiği düşünülmektedir. Günümüzde Uygur, Kazak, Kırgız ve diğer Türk boylarında halen kullanılmaktadır.

Bağlama

Kopuzun Anadolu'ya geldikten sonra aldığı biçimidir. Divan Sazı, Meydan Sazı, Kara Düzen, Bozuk Bağlama, Çögür, Tambura, Cura, Dıngır, Irızva, Küvür, Yeltene isimleri ile bilinen sazlar bağlama grubu sazlardandır. Ses ve perde düzeni açısından oldukça esnek olup tezene hareketlerine; “düz, çırpma, fııldak, vurma, silkme, kazıma, çekme, okşama ve parmak ile” denilmektedir. Genellikle dut ağacından yapılır. Tezenesi kiraz ağacının kabuğundan yapıлып, mızrap, çekü, serpene, büdene, pene gibi çeşitli isimleri bilinmektedir.

Bozuk

Üç sıra, yedi telli, uzun saplı bağlamadır. Halk arasında Bozuk Bağlama olarak da bilinir.

Divan

Bağlama ailesinin tekne büyüklüğü ve sap uzunluğu açısından en büyük üyesidir. Üç sıra, yedi tellidir ve genellikle sade ve süslemesiz çalınır.

Tanbura

Dombranın bugünkü halidir. Kısa saplı bağlama ile aynı büyüklükte olup, üç sıra, yedi telli bir sazdır ve uzun sap bağlam gibi çalınır.

Dolan Revabı

Uygur Türkleri arasında yaygın olarak kullanılan bir sazdır. Gövdesi ağaç olup üzerine deri geçirilmiştir. Eşik kısmında ezginin çalındığı üç ana tel, sap kısmında ise perdesizlerde 12, perdelilerde 7 adet rezonans teli bulunmaktadır. Rebap çalgısı ile benzerlik göstermektedir.

Çağur

15 perdeli, altı ya da dokuz telli Güney Türkmenlerinden Tahtacılar tarafından kullanılan bir saz türüdür.

Cura

Bağlama ailesinin en küçük üyesidir. Üç sıra, altı telli, sapı kısa, teknesi küçük bir sazdır.

Şeştar

Şeşhane olarak da bilinir. Kopuzun Mevlan Celaleddin-i Rumi tarafından değişikliklere uğratarak altı telli bir saz haline getirilmiş şeklidir.

Çöğür

İlk kez Kütahya'da yapıldığı ileri sürülen ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılan, 36 perdeli, 12 telli, tahta göğüslü, gövdesi büyük bir sazdır.

Kövür

8-12 telli Gaziantep yöresinde kullanılan bir sazdır.

Kubur

Tek telli, İçel yöresine özgü bir sazdır.

Yunkar

Bağlamaya çok benzeyen, çöğürün sadeleştirilmiş biçimi olan sazdır.

Damura

Malatya yöresinde bulunan bağlama türüdür.

Gilbut

Sivas yöresinde kullanılan bir sazdır.

Kıl Kopuzu

Zile yöresinde yaygın olarak kullanılan, tokaca benzeyen, eski Türk kopuzunun üzerine deri gerilmeden yapılmış türüdür. Tokacın geniş düz yüzünün kayak gibi oyulmasıyla bu kısma kıl, zamanla da ince tel takılarak oluşturulmuş yöresel bir sazdır.

Ardahan yöresi âşıklarında icra esnasında günümüz de kullandıkları sazlar Divan sazı, Uzun kol bağlama ve kısa kol (bağlama düzeni) ve âşık sazı (Azerbaycan sazı) dediğimiz sazlar kullanılmaktadır. Yörede âşıklar tarafından oturdukları meclislerde kullanılan Divan sazı ve uzun kol bağlamadır. Kısa kol bağlama ise Alevi-Bektaşî geleneğinden gelen âşıkların kullanmış oldukları türdür. Yöre âşıklarından âşık sazı kullanan âşıklarımız mevcuttur. Günümüzde gelenek eski popülerliğini yitirdiği için sayıca az ustaya rastlanmaktadır. Bu yüzden şuan da kullanılan icra edilen saz çeşitliliğine fazla rastlanmamaktadır.

4.3.4. Ağz/Şive

Âşıklar deyiş ve ezgilerini halk şiirinin çeşitli biçimleriyle şekillendirerek varlıklarını yüzyıllar boyunca korumuşlardır. Âşıklarda üslup, tavır ve süslemeler yöresel özelliklere göre şekillenerek değişiklik gösterir. Bu farklılığın oluşmasında yöre ağzı, gelenek-görenek, yaşam tarzı ve inanç da etkilidir. Âşık havaları adlarını, çalınan sazdan, okunan şiirden, âşık adlarından ve hikâye kahramanlarından almışlardır (Yardımcı, 2013:142).

Âşıklar ait olduğu yörenin ve sosyal çevresinin ağız özelliklerini şiirlerine yansıtmaktadırlar. Ardahan yöresinde yaşayan âşıkların şiirlerinde daha belirgin şive özelliklerini görmek mümkündür.

Kuşlar kanatlandı uçu gidiyor,
Yavrular yuvadan iner Posof'ta,
Varhana yarıdan açtı gidiyor,
İçler acısına döner Posof'ta.

Vadiye kurulmuş güzel ormanı,
Çam kokardı bütün dört bir her yanı,
Şimdi viran olmuş beylerin hanı,
Yıkılmış ocaklar söner Posof'ta.

Yüce mevlam böyle yazmış bir yazı,
Gurbete göçmeye oldular razı,
Ahıska sürgünü gibi bir mazi,
Figanla tırlara biner Posof'ta.

Varanayı Yusun Akçay duyurdu,
Sık dokudu gayrı ince eğirdi,
Televizyonlar geldi buyurdu,
Ozanlardan biri Yener Posof'ta. (Yunus Akçay)

4.3.5. İncelenen Temalar

Âşıklık geleneğinin temelinde insanların sesi olmak, onların duygu, düşünceleri ve hassasiyetlerini dikkate alarak üretmek üzerine kuruludur. Âşıklar tarafından işlenen konular âşığın yaşantısıyla bağlantılı bir şekilde devam ederek ortaya çıkmaktadır. Âşıkların bu geleneğe hizmetlerinin sebebi içinde buldukları duygu durumlarıdır. Bunlar gurbet, sevda, hastalık, vatan hasreti veya başına gelen problemlerden kaynaklı

bir başlangıç noktası diyebiliriz. Üretilen ve ortaya çıkan türküleri konu/temalarına göre sınıflandırmak eski zamanlardan bu yana ortaya çıkmış bir fikirdir.

Konularına göre yapılan incelemelerde Boratav Türk Halk Müziği üzerindeki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir (Boratav, 1982);

- a) Lirik türküler; Ağıtlar, Ninniler, Aşk ve Gurbet türküleri,
- b) Komik türküler, Mizahi ve Hicvi türküler,
- c) İş ve meslek türküleri,
- d) Merasim türküleri,
- e) Bir vaka anlatan türküler; Tarihi türküler, Eşkîya türküleri, Sevgi ve Aile faciaları türküleri,
- f) Maniler,
- g) Oyun türküleri olarak sınıflandırıldığını görmekteyiz.

Özbek'in (Özbek, 1975: 357) Türk Halk Müziği üzerine yapılan incelemelerde ki görüşleri ise şu şekildedir;

- a) Lirik türküler; insanı duygulandıran etkili ve coşkulu türkülerdir. Aşk, sevda, gurbet, ağıtlar, ninniler.
- b) Satirik türküler; kişiyi, toplumu kınayan veya yeren türkülerdir. Güldürücü, taşlamalar.
- c) Olay türküleri; tarihi konular, destanlar, kahramanlık, cinayet, eşkıyalık, derebeyi ve serhat türküleri; tarihte halkı etkileyen olayları; fetihler, kaybedilen topraklar, savaşlardaki kahramanlar, mert ve yiğitlik karakterine uyan ifadelerle ortaya konulan türkülerdir. Bu olayların geçtiği türküler birçok yörelerde söylenmiş sahiplenilmiştir. Bir halkın aynı hisleri paylaşması da tabiidir.
- d) Tören ve merasim türküleri; kına, düğün, esvap giydirme töreni türküleri, itikat ve mezhep törenleri türküleri,
- e) İş ve meslek türküleri; Esnaf türküleri
- f) Pastoral türküler; çoban ve kır yaşamını anlatan, tabiat güzelliklerini konu edinen türküler bu gruba girer, Tabiat türküleri.

- g) Didaktik türküler; dinleyene bir şeyler öğreten, ders veren türkülerdir.
- h) Oyun türküleri.
- ı) Ritmik dans türküleri.
- i)Temsili oyun türküleri.

4.4. Araştırmaya Dâhil Edilen Ardahan İli Âşıkları ve Belli Başlı Eserlerinden Örnekler

Araştırma kapsamında Ardahan ili ve ilçelerinde yaşayan Âşıklardan derlenen eserlerin karakteristik özellikleri çeşitli şekillerde incelenmiştir. Analizi yapılan türküler araştırmacı tarafından derlenerek notaya alınmıştır (bkz. EK-1). Türkülere ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. “Ben Köyümden Geçemedim” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Ben Köyümden Geçemedim	Uslü	6/8 (3+3)
	Dizisi	Uşşak Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Dügâh)
	Seyir karakteri	Çıkıcı-İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Mehmet OKTAY (Erkâni)	Yedeni	Sol (Rast)- Yeden kullanılmamıştır.
	Donanımı	Si bemol 2
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Dört Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	La(Dügâh)
	Tiz sesi	Re(Neva)
	Konusu/teması	Özlem, Hasret

Ben Köyümden Geçemedim Türküsünün Hikâyesi

Okday'ın (Yüz yüze mülakat 20.05.2018) ifadesinde "2015 yılında İstanbul'a fuar açılışına davetli olarak gittiğimde köylülerimiz başıma toplandılar. Sohbet esnasında dedikler ki Âşık Mehmet seni köyde de çok dinlerdik, senin bantlarını, medyada, tv den çok takip ettik ama çok özlemini çektik dediler. Seni canlı dinlemek için yanına geldik ve köylülerime baktığımda benim tanıdıklarım yok içlerinde ama çocuklarını benzettiğimi türkümle anlatmak istedim durun size türkü söyleyeceğim diyerek başladım söylemeye."

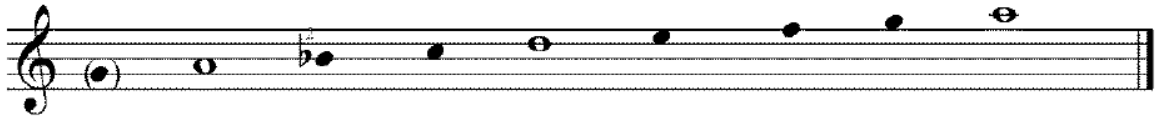
Ben Köyümden Geçemedim Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin çıkıcı ve inici özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Uşşak Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol gösterilen Uşşak Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değiştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmamıştır.

Genişlemesi: Türkü dört ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

A CÜMLESİ

Bu cümlede karar sesi yakınlarından seyre başlayarak si (segah) perdesinde asma kalış yaparak dizinin karar perdesi olan La (dügâh) perdesinde tam karar yapmıştır. Daha sonra üçüncü ölçüde karar sesinde La (dügâh) perdesinden seyre başlayarak karar sesi La(dügâh) perdesinde tam karar yapılmıştır.

B CÜMLESİ

A ve B cümlesi aynı benzerlik üzerinde seyrini yapmaktadır.

Tablo 4. “Unutmam Ay Balam” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Unutmam Ay Balam	Uslü	6/8 (3+3)
	Dizisi	Segâh Makam Dizisi
	Karar sesi	Si (Buselik)
	Seyir karakteri	Çıkıcı-İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Mehmet OKTAY (Erkâni)	Yedeni	La diyez- Yeden kullanılmamıştır.
	Donanımı	Fa diyez
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Sekiz Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	Sol (Rast)
	Tiz sesi	Sol(Gerdaniye)
	Konusu/teması	Hasret

Unutmam Ay Balam Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): Si(segâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin incici-çıkıcı özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Segâh Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında Segâh Makamı Dizisi adıyla tanımlanmaktadır. Donanımda si bir koma bemol ses değiştirici işaret olarak gösterilmektedir.

Donanım: Türkünün nota yazımında, değıştirici işaret kullanılmamıştır.

Yedeni: yedeni kullanılmamıştır.

Genişlemesi: Türkü sekiz ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

A Cümlesi

Bu cümlelerin her iki motifinde aynı şekilde segâh dizisinin karakteristik özelliği olan sol-re atlaması ile başlamış ve güçlüsü olan re(neva) da yarım karar yapmıştır.

B Cümlesi

Bu cümlelerin ilk motifi dizinin güçlü sesi olan neva(re) perdesinde başlayarak yarım karar şeklinde cümleyi tamamlamıştır.

C Cümlesi

Bu cümlede dizinin güçlüsü neva (re) perdesi ile başlayarak güçlü civarında yakın hareketler yaparak tekrar neva (re) perdesinde yarım karar yapmıştır. İkinci motifte güçlü civarından başlayarak inici hareketle si (segâh) perdesinde tam karar yapmıştır.

Yönetken, ölçsüz musikileri şöyle gruplandırmaktadır (Evin, 2002: 6):

- 1- Tamamen ölçsüz olan uzun havalardır. Saz refakat ettiği zaman da saz ölçsüz çalar.
- 2- Aralarında baş ve sonlarında ölçülü olan saz kısımları ya da pasajları olan uzun havalar
- 3- Esasta kırık hava olan fakat başta arada usulsüz pasajlar olan ezgileridir. Tanımından yola çıkarak 2. Maddede yer alan tanımla örtüşen ezgi ve söz yapısına sahip bir eserdir. Bu türkünün usulü 6/8 (3+3) olup saz bölümüne bu yapıda devam edilmiştir. Şan bölümüne gelindiğinde serbest ölçü ile segâh dizisi içerisinde oluşumunu tamamlayarak tekrar usullü olan ritmik yapıda olan bölümüne geçiş yapmıştır.

Tablo 5. “Ceylanıma Ağıt” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Ceylanıma Ağıt	Usulü	Serbest Usul
	Dizisi	Uşşak Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Dügâh)
	Seyir karakteri	İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Vahid Üstündağ (Köroğlu)	Yedeni	Sol (Rast) - Yeden kullanılmamıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Beş Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	La (Dügâh)
	Tiz sesi	Mi(Hüseyni)
	Konusu/teması	Ağıt

“Ceylanıma Ağıt” Türküsünün Hikâyesi

Yıl 1984 kendi köyümüzde olan amcamın oğlu Fahrettin kardeşimiz evinden ayrılıp atıyla kızağıyla geçimini çoluk çocuğunun rızkı peşinde dolaşan yolunu sarp dağlara karlı tepelere düşüren kayıplara karışmıştı. Aradan ay geçti köyüne dönmeyen Fahrettin’in üzüntüsü herkesle yaşamıştık. Çoluk çocuk bütün köy halkı aramaya çıkmıştı bulunamıyordu. Bir gece uyurken rüyama geldi Vahid Köroğlu karşı ormanlara bakmadınız ormana girdiğinizde karşınıza bir ceylan çıkacak onun izini takip edin aranızı bulursunuz. Uyandığında gördüğüm rüyayı halka anlattım daha sonra halka aramaya çıktık ormanın içine dalmıştık ufak bir iz belli oluyordu izi takip ettik Fahrettin’i çamın dibinde atlarıyla kızağıyla donarak hayatını kaybetmiş şekilde bulduk. Rüyamda gördüğüm ceylana ağıtı sazımla bu şekilde dile getiriyorum.

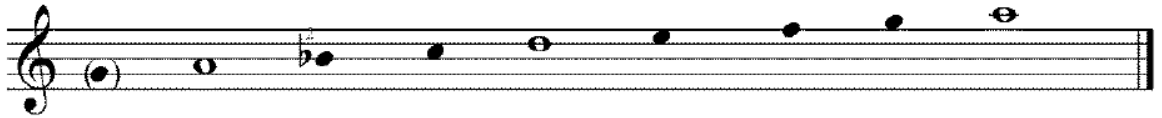
Ceylanıma Ağıt Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin çıkıcı özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Uşşak Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol gösterilen Uşşak Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değiştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmıştır.

Genişlemesi: Türkü beş ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: si (segâh)

Belirli bir usul sayısı olmayan ve tartım olarak serbest icra edilen türküler için uzun hava terimi kullanılır. Uzun hava icraları doğaçlamaya müsaittir. Bu uzun havalar buldukları yörelerde farklı isimlerle bilinmektedirler. Barak, Bozlak, Aydest, Maya ve Ağıtlar vb. Bu eser uşşak dizide seyrini gerçekleştiren ölçüsü bakımından serbest ölçüde icra edilen ağıt türünde icra edilmiştir.

Tablo 6. “Vurguncu” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Vurguncu	Usulü	7/8 (3+2+2)
	Dizisi	Uşşak Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Dügâh)
	Seyir karakteri	İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Vahid Üstündağ (Koroğlu)	Yedeni	Sol (Rast) - Yeden kullanılmıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	Fa diyez
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Beş Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	Fa diyez (Irak)
	Tiz sesi	Re(Neva)
	Konusu/teması	Sitem

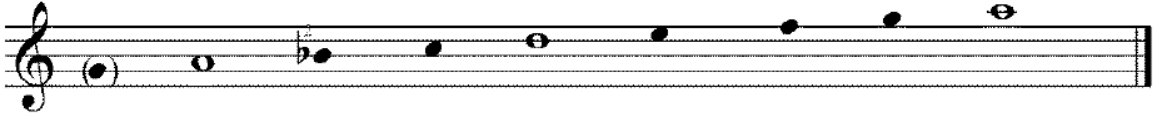
Vurguncu Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin çıkıcı özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Uşşak Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol gösterilen Uşak Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değiştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmıştır.

Genişlemesi: Türkü beş ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: si (segâh)

A Cümlesi

Birinci motif çargâh (do) perdesinden başlayarak inici bir ezgiyle rast (sol) perdesinde rastlı asma kalış yapmıştır. İkinci motifte ise birinci motifle benzerlik göstererek segâh (si) da segâh asma kalış yapmıştır. Ardışık olarak üç cümle A cümlesinin tekrarı niteliğindedir.

B Cümlesi

Birinci motifte karar sesi civarında çargâh (do) perdesinden başlayarak inici hareketle motif sonunda segâh (si) da segâhlı asma kalış yapmıştır. İkinci motif de çargâh (do) perdesinden başlayarak inici bir ezgiyle karar sesine olan düğâh (la) perdesine gelip tam karar yapmıştır. Motifin son ölçüsünde tam karardan yedene gidip cümleyi ek bir ölçü ile tam karara bağlamıştır.

Basit usullerin (2/3/4 zamanlı) Ardahan yöresinden derlenen ve incelenen eserlerde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu eser örneğindeki usul, yöreden derlenen eserlerde pek kullanılmayan bir usul örneği teşkil etmektedir. Eser 7/8'lik (3+2+2) şeklinde üretilmiş bir eserdir.

Tablo 7. “Dertli Çoban” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Vurguncu	Usulü	7/8 (3+2+2)
	Dizisi	Uşşak Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Düğâh)
	Seyir karakteri	İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Vahid Üstündağ (Koroğlu)	Yedeni	Sol (Rast) - Yeden kullanılmıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	Fa diyez
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Beş Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	Fa diyez (Irak)
	Tiz sesi	Re(Neva)
	Konusu/teması	Sitem

Dertli Çoban Türküsünün Hikâyesi

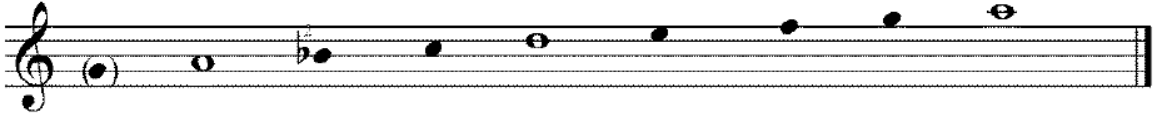
Dertli Çoban Esmâ sultan hikâyesi Şimdiki Gürcistan sınırları içerisinde yer Alan Ahıska'dan köylerinin Ruslar ve Ermeniler tarafından yakılıp o köyde 218 kişi kurşuna dizilerek çocukların kafasına kasatura vurularak öldürüldükten sonra köyü ateşe verirler ve adı Memed olan 14 yaşındaki çocuk kayalıklara saklanarak hayatını kurtarır çetelerin köyden çekilmesiyle Memed köyüne gelir hiç canlı yoktur. Her yer alevler içinde yanmakta köyden kaçma kararı alır lakin o bölgede yaşama imkânı yoktur. Çünkü bütün köyler yakılıp yıkılmıştı günlerce aç susuz Osmanlı topraklarına Türk ocağına ulaşmak için dağlardan yaylalardan kâh koşup kâh yürüyerek günler sonra ulaşır ilk geldiği köy tatalet köyü orda yaşlı bir ihtiyara başından geçenleri anlatır karnını doyurup dağarcığına azık koyar yol tarif eder oradan gelirken güzergâhında bulunan birçok köye uğrar nihayetinde zerebük hamaş köyünden oğuz ovasına ulaşır maley dağının eteğinde bir çobana rast gelir ona başından geçenleri anlatır. Memedin durumuna üzülen çoban derki benimle birlikte gel ağaya çikalım o sana sahip çıkar Oğuz Bey Osmanlı Sancaktarı (şimdiki binbaşak köyü eski adı gügübe şimdi halen Oğuz yaylası Oğuz dağı diye geçer Oğuz dağının başında kale ve oğuz beyin mezarı bulunmakta. Memed çoban olarak oğuz beyin konağında yaşamaya devam eder adına aşağı garip çoban yukarı garip çoban seslenirler. Bir gün Oğuz Beyin kızı Esmâ sultanı görünce dertli çoban ona âşık oldu çoban baba garip çobanın dağın eteğinde elinde kır çiçekleri toplayıp hem türkü söyleyip hem ağladığını görünce Çoban baba dertli çobana; Dağın yamacında garip bir çoban. Oda dertlerini yele söylüyor. Eline toplamış kır çiçekleri. Açmış dertlerini güle söylüyor. Bu hikâye içerisinde Esmâ Sultan dertli çoban karşılıklı söylemeleri ve âşıklar karşılaşmaları var hikâye içerisinde yaklaşık 30 eser yer almakta hikâye kültür bakanlığı arşiv dairesine verilmiştir (Âşık Erol Coşkunoglu).

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin çıkıcı ve inici özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Uşşak Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol gösterilen Uşşak Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değiştirici işareti vardır.

Yedeni: kullanılmamıştır.

Genişlemesi: Türkü beş ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: Si (segâh)

Bu eserin icra edildiği ezgisel yapının makamsal dizisi yukarıdaki belirtildiği gibidir. Ezgisel yapısına baktığımızda belirli bir usül yapısı içerisinde olmadığı fakat seyir bakımından belli bir yapıdadır. “Ezgilerine göre Türkülerimiz tip itibariyle iki kısma ayrılmaktadır; kırık hava, oyun havaları ile uzun hava, yani resitatif türküler ki, kayabaşı, bozlak vb. dir (Emnalar, 1998:183).

Yönetken (1971), ölçüsüz musikileri şöyle gruplandırmaktadır:

- 1- Tamamen ölçüsüz olan uzun havalardır. Saz refakat ettiği zaman da saz ölçüsüz çalar.
- 2- Aralarında baş ve sonlarında ölçülü olan saz kısımları ya da pasajları olan uzun havalar

Esasta kırık hava olan fakat başta arada usülsüz pasajlar olan ezgileridir (Evin, 2002: 6) Bu tanımdan yola çıkarak 1. Maddesiyle benzerlik göstererek, bu eser uşşak makam dizisi içerisinde seyrini gerçekleştiren bir uzun hava türüdür.

Tablo 8. “Aslanla Dost Olup” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Aslanla Dost Olup	Uslü	2/4
	Dizisi	Uşşak Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Dügâh)
	Seyir karakteri	İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Erol Coşkun (Coşkunoğlu)	Yedeni	Sol (Rast) - Yeden kullanılmıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Beş Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	Sol (Rast)
	Tiz sesi	Re(Neva)
	Konusu/teması	Doğruluk, Dürüstlük

Aslanla Dost Olup Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin çıkıcı ve inici özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Uşşak Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol gösterilen Uşşak Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değıştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmıştır.

Genişlemesi: Türkü dört ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: Si (segâh)

A Cümlesi

AŞ LAN LA DOŞT O LU P ÇA KAL LA PA YI
BÖL ME DİM Kİ BE Nİ M KAR Nİ M AĞ RI SİN

Başlangıcı birinci motifte (1 ve 2. ölçü) karar sesi civarından çargâh (do) perdesinde çargâhlı ikinci motifte (3 ve 4. ölçü) karar sesine uşşak dörtlüsü inici hareket yaparak yine çargâh (do) perdesinde çargâhlı asma kalış yapmıştır. Söz bölümü A1 + A2 cümlesi aynı şekilde devam etmektedir.

24

A'ya ek olarak nitelendirilebilecek yukarıdaki iki ölçülük bölüm cümleleri birbirine bağlayan ilave melodi olarak değerlendirilir. Dügâh (La) perdesinde tam karar yapılmıştır.

B Cümlesi

YE ME DİM Kİ BE NİM BE NİM KAR NİM AĞ RI

29

SI N

İlk motif başlangıcı dizinin güçlü sesi olan re (neva) perdesinde buselikli asma kalış yaptıktan sonra ikinci ölçüde inici ezgi yaparak karar sesine düğâh (la) perdesine gelmiştir. İkinci motif de Çargâh (do) da çargâhlı diğer ölçü de segâh (si) da segâhlı asma kalış yaparak cümleyi tamamlamıştır.

Bu eserin söz bölümünün analizi yapılmaktadır. Söz bölümü A cümlesi ile başlayıp tekrarı niteliğinde A cümlesi ile devam ettikten sonra B cümlesi gelmiştir. Bu cümleden sonra tekrar A cümlesi benzer şekilde tekrar etmektedir. A+B+A cümlelerinden oluşan türkü formunda tamamlanmıştır. Usûl bakımından 2/4 ana usul örneği sergilemektedir.

Tablo 9. “Yağmur Yağar Başına” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Yağmur Yağar Başına	Usulü	6/8 (3+3)
	Dizisi	Hüseyni Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Düğâh)
	Seyir karakteri	İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Erol Coşkun (Coşkunoğlu)	Yedeni	Sol (Rast)- Yeden kullanılmamıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Beş Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	La (Düğâh)
	Tiz sesi	Re(Neva)
	Konusu/teması	Sevda

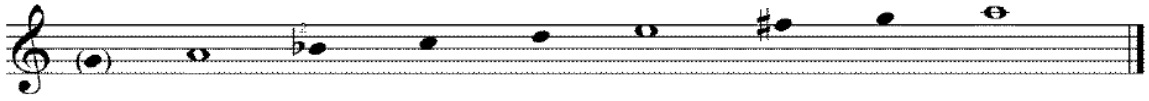
Yağmur Yağar Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Mi (Hüseyni)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin inici ve çıkıcı özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Hüseyni Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Türkü içerisinde fa diyez ses değiştirici işaret kullanılmıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol ve dört koma diyez gösterilen Hüseyni Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değiştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmıştır.

Genişlemesi: Türkü yedi ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: Re(Neva), Do(Çargâh), Si (Segah)

A Cümlesi

İlk cümlenin motifi, güçlü civarından seyrek başlayıp hüseyini(mi) perdesinde kürdili bir yarım karar yapmıştır. İkinci motifte hüseyini(mi) perdesinden başladıktan sonra inici bir ezginin ardından tekrar hüseyini(mi) perdesinde kürdili yarım karar yapmıştır. Bu cümlenin ardından gelen cümle benzer özellik göstermektedir. (A+A1)

B Cümlesi

İlk cümlenin motifi, dizinin güçlüsü olan hüseyini (mi) perdesinden başlayarak çargâh (do) da çargâhlı asma kalış yapmıştır. Motifi inici bir ezgiyle dügâh (la) perdesine gelmiştir. Cümlenin ikinci motifine dizi içerisinde ezgiye devam ederek segâh (si) da segâhlı bir asma kalıştan sonra dügâh (la) perdesinde uşşaklı bir tam karar yapmıştır.

İncelediğimiz bu türkünün analizinde cümle yapıları A+A1+B olup devamında A+A1+B benzer şekilde devam etmektedir. Birleşik usûl örneği sergilemektedir. 6/8 (3+3) şeklinde icra edilmiştir.

Tablo 10. “Etme Yanarsın” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Etme Yanarsın	Usulü	2/4
	Dizisi	Hüseyini Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Dügâh)
	Seyir karakteri	İnici-çıkıcı
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Mi (Hüseyini)
Faruk Erdoğan (Turabi)	Yedeni	Sol (Rast) - Yeden kullanılmıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Sekiz Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	La (Dügâh)
	Tiz sesi	Sol (Gerdaniye)
	Konusu/teması	Nasihat

Etme Yanarsın Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Mi (Hüseyni)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin inici ve çıkıcı özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Hüseyni Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Türkü içerisinde fa diyez ses değiştirici işaret kullanılmıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol ve dört koma diyez gösterilen Hüseyni Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değiştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmıştır.

Genişlemesi: Türkü sekiz ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: Re(Neva), Do(Çargâh), Si (Segah)

A Cümlesi

Bu cümlenin motifleri dört ölçüden oluşmaktadır. Cümlenin ilk motifine gerdaniye (sol) perdesinde seyrine devam ederek uşşaklı bir iniş yapıp ırak (fa diyez) perdesinde asma kalış yapmıştır. Cümlenin ikinci motifinde gerdaniye (sol) perdesinden sıralı bir inici ezgi yapıp hüseyini (mi) perdesinde uşşaklı bir yarım karar yaptıktan sonra hüseyini (mi) perdesinden başlayarak re (neva) perdesinde buselikli bir asma kalış yapmıştır. Bu cümlelerin ardına gelecek olan cümle A' şeklinde benzerlik göstermektedir.

B Cümlesi

Cümlenin ilk motifinde güçlü civarından başlayarak neva (re) perdesinde buselikli asma kalış yapmıştır. Sonraki ölçüde neva (re) perdesinden başlayarak inici bir ezgi yaptıktan sonra çargâhta (do) çargâhlı bir asma kalış yapmıştır. Cümlenin ikinci motifinde güçlü civarından başlayarak segâh da (si) segâhlı asma kalış yapmıştır. Devamında segâh (si) perdesinden başlayarak inici bir ezgiyle yedenli bir şekilde tam karar yapmıştır. Ardına gelecek olan cümle B' şeklinde benzerlik göstermektedir. (A+A'+B+B')

Tablo 11. “Nazlı Yar Yanına Gelemiyorum” Adlı Türküye Ait Özellikler

Türkünün Adı	Özellikler	Geleneksel Türk Halk Müziği
Nazlı Yar Yanına Gelemiyorum	Uslü	6/8 (3+3)
	Dizisi	Hüseyni Makam Dizisi
	Karar sesi	La (Dügâh)
	Seyir karakteri	İnici
Kaynak Kişi	Güçlüsü	Re (Neva)
Faruk Erdoğan (Turabi)	Yedeni	Sol (Rast) - Yeden kullanılmamıştır.
	Donanımı	Si bemol iki
	Ses değiştirici işaretler	-
	Genişlemesi	Genişleme yoktur.
Notaya Alan / Derleyen	Ses aralığı	Beş Ses aralığındadır.
Doğukan DURSUN	Pes sesi	La (Dügâh)
	Tiz sesi	Re(Neva)
	Konusu/teması	Sevda

Nazlı Yar Yanına Gelemiyorum Türküsünün Makamsal Analizi

Karar Sesi (Durağı): La (Dügâh)

Güçlüsü: Re (Neva)

Seyri: İncelenen bu türkü de seyrinin çıkıcı özellikte olduğu ve bu türkünün GTSM kuramsalında Uşşak Makamı seyir özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Dizisi: Ses değiştirici işaret kullanılmamıştır.

Bu dizi geleneksel Türk sanat müziği kuramında donanımda bir koma bemol gösterilen Uşak Makamı dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Donanım: Türkünün nota yazımında, donanımda si bemol 2 ses değıştirici işareti vardır.

Yedeni: Eserde sol (rast) perdesi kullanılmıştır.

Genişlemesi: Türkü yedi ses aralığındadır. Genişleme olmamıştır.

Asma Karar Perdeleri: si (segâh), do (çargâh)

A Cümlesi

Cümlenin ilk motifinde karar perdesi civarından başlayarak inici bir ezgiyle segâh (si) perdesinde segâhlı bir asma kalış yapmıştır. Segâh (si) perdesinden başlayarak inici bir ezgi ile yedenli bir tam karar yapmıştır. Ardından gelen cümle A cümlesinin tekrarı şeklindedir.

B Cümlesi

Cümlenin ilk motifi acem (fa) perdesinden başlayarak inici bir ezgiyle neva (re) perdesinde yarım karar yapmıştır. İkinci motif neva (re) perdesinden başlayarak inici bir ezgi yaparak dizi içerisinde devam etmiştir.

C Cümlesi

Cümlenin ilk motifine çargâh (do) perdesinden başlayarak inici bir ezgiyle segâh (si) perdesinde segâhlı bir asma kalış yapmıştır. İkinci motife segâh (si) perdesinden başlayarak inici bir ezgiyle yedenli bir tam karar yapmıştır. Devamında gelen cümleler B ve C cümleleriyle benzerlik gösteren B'+C' şeklindedir.

Eserin akışında bulunan cümle sıralaması A+B+C+B'+C' şeklinde eseri tamamlamaktadır. 6/8'lik (3+3) birleşik usül şeklinde icra edilmiştir.

4.4.1. TRT Ardahan Türkülerinin Genel Özellikleri

Ardahan Yöresine ait türkülerin genel özelliklerinin betimlenmesinde belirleyici bir unsur olabileceği düşüncesinden hareketle TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında (bkz. EK-2) yöresi Ardahan olan toplam 21 adet türkünün karakteristik özellikleri tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. TRT Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türkülere Ait Tablo

Rep. Nosu	Türkünün Adı	Kaynak Kişisi	Derleyen	Yöresi	Makam Dizisi	Karar Sesi	Yeden	Ses Aralığı	Usul
207	Gezdim Gurbet Eli Seyran Eyledim	Âşık Nuri Şenlik	Muzaffer Sarısözen	Ardahan / Çıldır	Hüseyini Dizisi	La Dügâh	-	5 ses	5/8
415	Bir Çift Gavlak Koşarım	Paşa Duman	Muzaffer Sarısözen	Ardahan	Uşşak Dizi	La Dügâh	Sol Rast	4 ses	3/4
986	Bu Gelen Nahir mıdır	Yöre Ekibi	Muzaffer Sarısözen	Ardahan	Uşşak Dizi	La Dügâh	-	5 ses	4/4
1271	Çayda Çınar Ağacı (Tello)	Şeref Canku	Muzaffer Sarısözen	Ardahan	Uşşak Dizi	La Dügâh	Sol Rast	6 ses	18/8
1558	Ayvannın Altından Geçtim	Oruç Topal	Nida Tüfekçi	Ardana / Çıldır / Yakınsu Köyü	Çargâh Dizi	Do Çargâh	Si Buselik	5 ses	10/8
1576	Erzurum Ovaları (Gel Beri Gel Ay Gelin)	Oruç Topal	Nida Tüfekçi	Ardana / Çıldır / Yakınsu Köyü	Uşşak Dizi	La Dügâh	Sol Rast	5 ses	10/8
1728	Karanfil Olanacah	Âşık Veli Yaycı	Nida Tüfekçi	Ardahan / Hanak / Dereköy	Uşşak Dizi	La Dügâh	Sol Rast	6 ses	6/8
2259	Aşayım Karlı Dağlar Aşayım ²	Veli Yaycı	Nida Tüfekçi	Ardahan / Hanak	Hüseyini - Buselik Dizi	La Dügâh	-	7 ses	4/4
2310	Karşıda Kuş Oturur ³	Ümit Kaftancıoğlu / Garip Tataroğlu	Ümit Kaftancıoğlu	Ardahan / Hanak / Saskara Köyü	Segâh Dizisi	Si Segâh	-	4 ses	6/8
2535	Arpa Ektim Leğene	Süleyman Karabağ	Mehmet Özbek	Ardahan / Çıldır	Segâh Dizi	Si Segâh	-	5 ses	6/8
2536	Giderem Yolum Budur ⁴	Süleyman Karabağ	Mehmet Özbek	Ardahan / Çıldır / Kakaç	Neva da Hicaz Dizisi	Re Neva	-	5 ses	4/4

² “Aşayım Karlı Dağlar Aşayım” türküsü makamsal dizi açısından incelendiğinde; TRT repertuarı ile yöre Âşıklarının icraları açısından farklılık olduğu görülmüştür. TRT notasında, yöre icracılarının seslendirmelerinden farklı olarak si bemol2 kullanılmadığı görülmektedir.

³ “Karşıda Kuş Oturur” türküsü makamsal dizi açısından incelendiğinde; Uşşak Makam Dizisi etkisinde kaldığı görülmektedir. Tamamen Uşşak Makam Dizisi özellikleri göstermemektedir.

Köyü									
2537	Çıldırım Çiçekleri	Süleyman Karabağ	Mehmet Özbek	Ardahan / Çıldır	Çargâh Dizi	Do Çargâh	Si Buselik	6 ses	10/8
2538	Menim Toyuğum Ağıdı	Süleyman Karabağ	Mehmet Özbek	Ardahan / Çıldır	Segâh Dizisi	Si Segâh	-	6 ses	6/8
2542	Bu Dağın Önünde Kuş Yuvası Var	Süleyman Karabağ	Mehmet Özbek	Ardahan / Çıldır / Kakaç Köyü	Uşşak Dizi	La Dügâh	Sol Rast	5 ses	6/4
2567	Yılan İnceden Öter	Süleyman Karabağ	Mehmet Özbek	Ardahan / Çıldır	Uşşak Dizi	La Dügâh	-	4 ses	10/8
2602	Hey Ağalar Nasıl Deyim	Naim Yıldırım	Ahmet Yamacı	Ardahan / Çıldır	Segâh Dizi	Si Segâh	-	8 ses	6/8
3657	Al Kayadan At Beni	Enver Büyükkaya	Tekin Büyükkaya	Ardahan / Hanak	Uşşak Dizi	La Dügâh	-	4 ses	5/8
3667	Şak Şak Öter Kemerim	Yurdagül Ulgar	Tekin Büyükkaya	Ardahan / Hanak	Çargâh Dizisi	Do Çargâh	-	3 ses	6/4
3796	Aya Baktım Ay Hani	Faruk Demir	Faruk Demir	Ardahan / Hanak / Çayağzı Köyü	Uşşak Dizi	La / Dügâh	Sol Rast	4 ses	6/4
3943	Bu Dağlar Kömürden	Tekin Büyükkaya	Yücel Paşmakçı	Ardahan / Hanak	Hüseyini Dizi	La Dügâh	-	7 ses	4/4
3974	Yeşil İpek Bükerim	Yurdagül Ulgar	Tekin Büyükkaya	Ardahan / Hanak	Uşşak Dizi	La Dügâh	-	4 ses	15/8

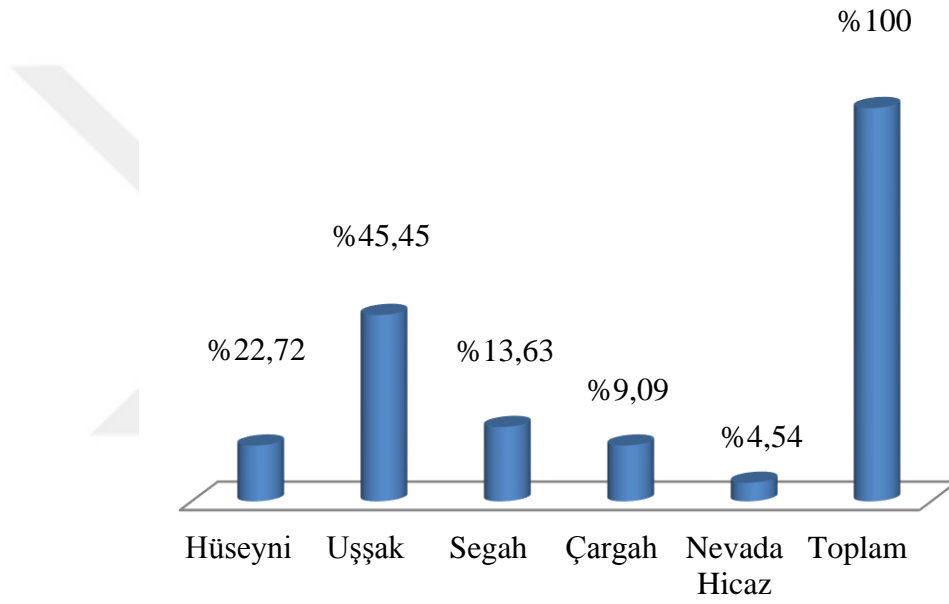
Kaynak: TRT Nota Arşivi (http://www.trtnotaarsivi.com/thm_arama.php)

Tablo 12 incelendiğinde TRT Türk Halk Müziği Repertuarında yöresi Ardahan olan 21 türkünün bulunduğu, bu türkülerin farklı kaynak kişilerden alındığı ve farklı kişiler tarafından derlendiği, türkülerin makamsal dizi bakımından Uşşak, Segâh, Hüseyini, Çargâh, Nevada Hicaz Makam Dizisi ile yazıldığı, usûl bakımından ana usûl birleşik usûl ve karma usullerin kullanıldığı görülmektedir.

⁴ “Giderem Yolum Budur” türküsü makamsal dizi açısından incelendiğinde; TRT repertuarı ile yöre Aşıklarının icraları açısından farklılık olduğu görülmüştür. TRT notasında, yöre icracılarının seslendirmelerinden farklı olarak fa diyez³ kullanılmadığı görülmektedir.

4.4.2. TRT Ardahan Türkülerinin Makamsal Açısından İncelenmesi

TRT Türk Halk Müziği repertuarında yöresi Ardahan olan türkülerin Makamsal Dizi açısından incelendiğinde; türkülerin %22,72'sinin Hüseyini Makam Dizisi ile, %45,45'inin Uşşak Makam Dizisi ile, %13,63'ünün Segâh Makam Dizisi ile, %9,09'unun Çargâh Makam Dizisi ile, %4,54'ünün ise Nevada Hicaz Makam Dizisi ile yazıldığı görülmektedir. Buradan hareketle Ardahan Türkülerinin ağırlıklı olarak Uşşak Makam Dizisi ile yazıldığı görülmüştür.

Şekil 9. TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türkülerin Makam Türlerinin Grafik ile Gösterimi

4.4.3. TRT Ardahan Türkülerini Usul Açısından İncelenmesi

Sarisözen “yaptığı derleme ve notalama çalışmaları sonunda THM usûllerinin bir kısmının TSM ve bir kısmının da batı müziği usûllerine benzerlik gösterdiğini belirterek netice olarak THM usûllerini üç grupta toplamıştır.” (Emnalar, 1998:114):

- D. Ana usuller ve üçerli şekilleri (2-3-4 zamanlılar)
- E. Birleşik usuller (5-6-7-8-9 zamanlılar)
- F. Karma usuller (10 ve daha yukarı zamanlılar)

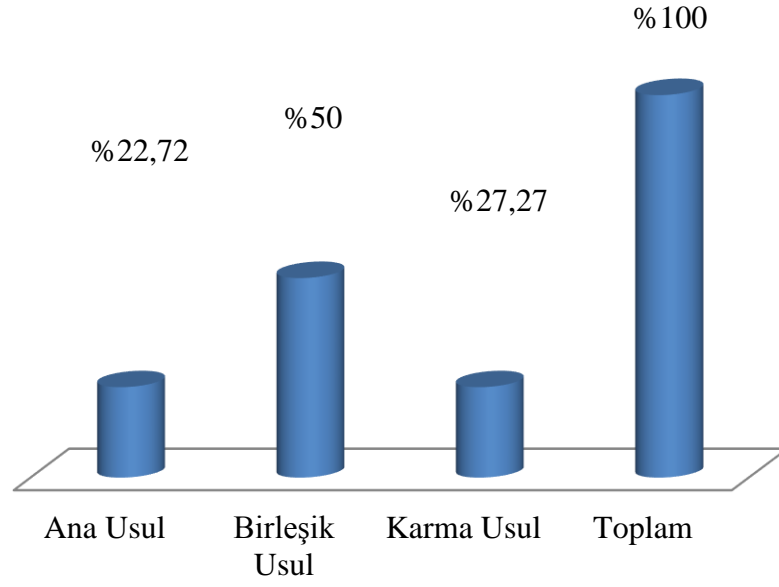
Sarisözen’in yapmış olduğu bu gruplandırmadan yola çıkarak TRT repertuarında yer alan Ardahan türkülerinin usulleri ana, birleşik ve karma usuller olarak gruplandırılmış ve grafikte belirtilmiştir.

Tablo 13. TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türkülerin Usul Türlerinin Tablo Halinde Gösterimi

Usûl Türü	Sayısı
Ana Usul	5 adet
Birleşik Usul	11 adet
Karma Usul	5 adet
Toplam	21 adet

Tablo 13’te görüldüğü gibi TRT Türk Halk Müziği Repertuarında yöresi Ardahan olan toplam 21 adet türkü yer almaktadır. Bu türkülerde bir tanesi 3/4’lük, dört tanesi 4/4’lük, üç tanesi 6/4’lük, iki tanesi 5/8’lik, beş tanesi 6/8’lik, bir tanesi 9/8’lik, üç tanesi 10/8’lik, bir tanesi 15/8’liktir. Buna göre; eserlerden beş tanesi ana usülle, on bir tanesi birleşik usûl ve altı tanesi de karma usülle yazılmıştır.

Şekil 10. TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türkülerin Usul Türlerinin Grafik ile Gösterimi

Şekil 10'a bakıldığında TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yöresi Ardahan olan türkülerin %22,72'sinin Ana Usul ile %50'sinin Birleşik Usul ile %27,27'sinin ise Karma Usul ile yazıldığı görülmektedir. Buna göre, Ardahan yöresine ait türkülerde daha çok Birleşik Usul kullanımının tercih edildiği görülmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin genel özelliklerinin belirlenmesini amaçlayan bu araştırmada ulaşılan sonuçlar, alt problemlere göre aşağıda sıralanmıştır:

- Araştırmanın birinci alt problemi olan “Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Genel Özellikleri Nelerdir?” sorusundan yola çıkarak elde edilen sonuç; Ardahan İli Âşıklık geleneğini yöre halkının büyük oranda talep etmesi ve benimsemesinden dolayı günümüze kadar taşınmıştır. Tarihsel süreç içerisinde birçok kez el değiştirmesine rağmen zorluklara göğüs gererek, yılmadan ve korkusuzca halkın sorunlarını dile getirmişler ve gündeme yönelik halka yön veren sözleriyle varoluş mücadelesi vermişlerdir. Bu gelenek usta-çırak ilişkisiyle devam etmekle birlikte çıraklık dönemi, kalfalık dönemi ve ustalık dönemi gibi süreçler izleyerek kendini tamamlamaktadır. Buradan da tıpkı Anadolu Âşıklık Geleneği gibi Ardahan Âşıklık Geleneğinin de sözlü kültür ve usta-çırak ilişkisi ile varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.
- Bu süreçle ortaya çıkan Âşıklık kolları ile ustanın adının gelecek nesillere aktarılması sağlamaktadır. Ardahan Yöresi Âşıkları, yöre insanını bilgilendirmeyi, dile getirilmeyen sorunları vurgulayan, dolaylı ya da doğrudan gönderme yapan halk için hikâyeleri ve atışmalarıyla neşe kaynağı olup aynı zamanda topluma yön veren dağarcıkları ile kültürümüzün önemli değerlerindedir.

- Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin kültürel özellikleri nelerdir?” sorusundan yola çıkarak elde edilen sonuç: Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin, Anadolu Âşıklık Geleneğinin genel özelliklerine büyük oranda benzerlik gösterdiği. Ortaya çıkan farklılıklar, yörede yaşayan farklı etnisitelerin inanışları, yaşam biçimleri ve şivelerinde görülmektedir. Yöre günümüzde, eski görkemli günleri olmasa da bu geleneğin yaşatıldığı coğrafyadır. Eskiden insanların uzun soğuk kış günlerinde sosyal yaşantısını devam ettirdikleri ve takip ettikleri sözlü kültürün unutulmaz değerleridir. Âşıklar, halkın sosyal yaşantısının her alanında kendilerine yer bulmuşlardır. Bununla birlikte, halk içerisinde bu geleneğe gönüllü hizmet edecek yetenekli, hazır cevap ve saz çalmaya hazır bulunuşluğu olan gençlerin geleneğe dâhil olma şekilleri; “heveslenme”, “rüya görme”/ “bade içme”, “dert ve seveda nedeniyle âşık olma”, “gurbete çıkma” ve “vatan hasreti” gibi etkenlerden oluşmaktadır. Ardahan Âşık Edebiyatı Geleneği içerisinde; “saz çalma”, “mahlas alma”, “usta-çırak ilişkisi”, “bade içme (rüya)”, “atışma, hoş geldiniz”, “canlandırma”, “hikâye anlatma”, “tarih bildirme”, “değiştirme/ atıştırma” konuları yer almaktadır.
- Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Uygulandığı Toplumsal Olaylar ve Ritüel Mekânları; Âşıklık Geleneğinde “köy odaları, hanlar, âşık kahvehaneleri, düğünler, panayır ve şenlik” benzeri yerler, önemli icra mekânları arasında yer almaktadır. Ayrıca düğünler, nişan-nikâh-toy meclisleri, sünnet düğünü meclisleri, köy odaları, ağa-bey evlerin/konakları, günün/yılın özel zamanlarında (özellikle Ramazanlarda) fasıllar yapılan kahveler, hanlar, bayram, şenlik, festival, özel gün ve gece programları olarak saptanmıştır.
- Araştırmanın üçüncü alt problemi “Ardahan İli Âşıklık Geleneğinin Yapısal Özellikleri Nelerdir?” sorusundan hareketle elde edilen sonuç; Ardahan ili Âşıklık Geleneğinin yapısal özellikleri ezgisel yapı, usul, çalgı türleri, ağız/şive başlıkları altında ele alınmıştır. Ardahan yöresindeki âşıklardan derlenen türküler makamsal dizi olarak incelendiğinde uşşak, hüseyini ve segâh makam dizilerinde örnekler görülmüştür. Usul bakımından incelendiğinde, ağırlıklı

olarak 2/4, 3/4, 4/4, 6/8 ve 7/8'lik usuller kullanıldığı görülmektedir. Âşıkların günümüzde kullandıkları çalgı olan bağlama ve bağlama ailesinden; “kısa kol”, “uzun kol” ve “divan bağlama” kullanılmakla birlikte Azeri Türklerinin genellikle kullandığı “âşık sazı” da kullanılmaktadır. Konu/temalarına göre incelediğimizde “sevda”, “gurbet”, “nasihat”, “hasret”, “ağıt” gibi konular görülmektedir.

- Araştırmanı dördüncü alt problemi “Araştırmaya Dâhil Edilen Ardahan İli Âşıkları ve Eserlerinden Belli Başlı Örnekler Nelerdir?” sorusundan hareketle elde edilen sonuç; Araştırma kapsamında “Çıldır”, “Göle”, “Hanak” ve “Posof” olmak üzere toplam dört yerleşim biriminden beş Âşık, her Âşığa ait mahlas, bir notaya alan kişi ve Âşıklardan derlenen toplam dokuz türkü çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen türküler araştırmacı tarafından derlenmiş ve tamamı ekler kısmında gösterilmiştir.

Alt Problemlerinden Elde Edilen Gelen Sonuçlar:

- Hızla değişen ve küreselleşen dünyamızda gelişen teknoloji ile birlikte giderek kaybolmaya yüz tutan geleneklerimizin nesilden nesle aktarımında en önemli araçlardan biri de Sözlü/Müzikli Halk Edebiyatı ürünlerinden olan “âşıklık geleneği”dir. Bu geleneğin eskiye oranla azalma görülse de hala Ardahan yöresinde aktif bir şekilde devam ettiği görülmüştür.
- Köklü ve eski bir geçmişe sahip olan “Ardahan Âşıklık Geleneği”, yöreye özgü özellikleri ile günümüzde de devam etmektedir. Yörenin kültürel özellikleri, geleneksel müzik uygulamalarına da yansımıştır ve bu gelenek, Ardahan kültürünün yansımaları olarak varlığını devam ettirmektedir.

Öneriler:

- Belirli yörelere ait somut olan-olmayan kültür ürünleri, bu çalışmanın konusu ile ilgili düşünülecek olursa da müzik kültürü ürünleri incelenirken, bu ürünlerin kültürel bağlarıyla birlikte ele alınması; bu işin yapılabilmesi için ise antropoloji, sosyoloji ve etnomüzikoloji gibi bilim disiplinlerinden faydalanması önerilmektedir.
- Âşıklık Geleneğinin incelenmesine yönelik bu tür çalışmalar zenginleştirilmelidir. Âşıklık Geleneğinin amaçları doğru olarak belirlenmeli, konuyla ilgili ortak kararlar alınmalı, ilgili diğer disiplinler de dâhil edilerek bu geleneğin devamlılığı için sistemli çalışmalar yapılmalıdır.
- Âşıklık Geleneğinin niteliğinin artması için konu ile ilgili bilimsel toplantılar yapılarak akademik çalışmalarla desteklenmelidir.
- Âşıklık Geleneği ile ilgili Kamu Spotları, TV programları ve çeşitli sosyal programlar yapılarak insanlara bu gelenekle ilgili bilgi verilmeli ve böylece Âşıklık Geleneği ile ilgili farkındalık oluşturulmalıdır.
- Ardahan ili Âşıklık Geleneği, yörede geleneksel olarak yapılacak olan şenlikler, şöenler ve çeşitli etkinliklerle yaşatılmalı ve varlığını devam ettirmelidir. Böylece hem Ardahan yöresi Âşıklık Geleneğinin devamına hem de Ardahan İli'nin tanıtılmasına ve kültürel zenginliğinin artmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ardahan Tanıtım Broşürü, (2014), Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA).
- Ardahan Valiliği, (2013), Ardahan Yatırım Rehberi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Ardahan Valiliği.
- Artun, E., (2005a), Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Artun E., (2005b), Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun E., (2008), Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun E., (2017), Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler Karahan Kitabevi, Adana.
- Balcı, Ş., (2015), “Ardahan Merkez, Hanak, Damal, Posof, Çıldır, Göle İlçelerinde Topraktaki Doğal Radyoaktivite Seviyelerinin Belirlenmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Fizik Anabilim Dalı, Kars, (Türkiye).
- Başgöz İ., (1986), Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul.
- Başgöz İ., “Karacaoğlan mı , Pir Sultan Abdal mı Halkın Dilinden Konuşuyor, Halk mı Onların Dilinden Konuşuyor”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 1977, (2)-6, İstanbul.
- Bektaş, C., (2015) *Kars İli Âşıklık Geleneği Bağlamında Bir Âşık: Ensar Şahbazoğlu*, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Temel Bilimler Anabilim Dalı, İzmir.
- Benli, E., *Türkiye’deki Âşıklık Geleneğinin Toplumsal ve Siyasal Yansımaları*” (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi, Türk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul (Türkiye).
- Boratav, P. N. (1982). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, P.N. ve Fıratlı, H.V., (1943). İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara.
- Büyükyıldız, H. Z., (2009). Türk Halk Müziği-Ulusal Türk Müziği, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Çiftçi M., (2014). *Ardahan-Posofta Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Kars.
- Çitgez, M., (2010), *19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kars.
- Çobanoğlu Ö., (2000), Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Doğuş Varlı, Ö., (2007), *Kültürel Kimliğin Değişim-Oluşum Süreci-Sürecin Kadın Kimliği ve Müziğine Yansıması: Afyon, Trabzon, Kıbrıs, İstanbul Örnekleri*, (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Müzikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Durbilmez B., (2016), *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Duran, E., (2011), *Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:10 Sayı:19, 2011/1 Bahar.
- Emnalar, A., (1998), *Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir.
- Ercilasun, A. B., (2002). *Kars İli Ağzları –Ses Bilgisi-* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Evin, A., (2002), *Uzun Havalar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Günay U., (1992), *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güvenç, B., (1970), *Kültür Kuramında Bütüncülük Sorunu Üzerine Bir Deneme*, Hacettepe Basım evi, Ankara.
- Halıcı, F., (1992). *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şâirleri Güldeste*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 58 Ankara.
- Karadağ M. , (1996), *Türk Halk Şiiri*, Akademi Yayınları, Balıkesir.
- Karagöz, B. (2013). *İlköğretim Öğrencilerine Değerlerin Okul Şarkıları Yoluyla Kazandırılması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.
- Kaya D., (1984), *Âşık İsmeti, Hayatı ve Değişleri*, Esnaf Matbaası, Sivas.
- Kılınçer, Z. ve Mustan Dönmez, B., (2013), 'Kültürel Kimlik' Ve 'Kültürel Adaptasyon' Kavramları Çerçevesinde Malatya Romanlarının Müzik Pratikleri, Folklor/edebiyat, cilt:19, Sayı: 74, 2013/2.
- Koltuk, M. T., ve Sağlam, T. S., (2009), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ardahan, Ardahan Valiliği Yayınları*, Ardahan.
- Konukçu, E., (1999), *Ardahan Tarihi*, Ardahan Valiliği Kültür Yayınları, No:2, Ajans Türk Basım Basım A. Ş., Ankara.

- Köprülü M. F., (1989), Edebiyat Araştırmaları, Ötüken Yayınları-1, İstanbul.
- Köprülü M. F. (2004), Edebiyat Araştırmaları- I, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mustan Dönmez, B., “Törenselleşme (Cem) ve Dünyasal Türk Halk Müziği Performansı İçinde Âşıklık Geleneğinin Konumu”, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:34 / 2010, (1), 33-37.
- Oğuz, M. Ö., (1994), Yozgatta Halk Şairlerinin Dünü ve Bugünü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M. Ö., “Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVI. Yüzyılına Dair”, *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu*, (1995), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M. Ö., (1997) Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVII. Yüzyılı, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri II, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M. Ö., (1997). Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVIII. Yüzyılı, Milli Folklor, c.5, Ankara.
- Oral, O. İ., (2010), *Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.
- Ozanoğlu, İ., (1940), Âşık Edebiyatı Methal ve Ana Hatları, Kastamonu.
- Öksüz, M., (2013). *Artvin Âşıklık Geleneği*, (Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Trabzon.
- Örnek S.V., (1971), 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V., (1971). Etnoloji Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 200, Ankara.
- Özaslan, M. (2001). Erzurum Âşıklık Geleneği, Akçağ Yayınları/355, Kaynak Eserler/100, Ankara.
- Özbek, M., (1975), Folklor ve Türkülerimiz, İstanbul.
- Sakaoğlu S., (2014), Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Kömen Yayınları, Konya.
- Sarısozen, M., (1962). Türk Halk Musikisi Usûlleri, Resimli Posta Matbaası Ltd. Şirketi, Ankara.
- Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA), (2018), Turizm Rehberi.
- Siyasal Birikim Yayınları, (2002), Kars, Ardahan, İğdır'ın Sesi Tanıtım Albümü, Kars.

Taşlıova, M., (2006), *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turhan, S., vd, *Kars-Ardahan-Iğdır Türküleri ve Oyun Havaları*, Kültür Ajans Yayınevi, 2010, Ankara.

Tutar H., vd, *Ardahan'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları*. T.C Serhat Kalkınma Ajansı, Ardahan Yatırım Destek Ofisi, 2013.

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1988, s.96.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), (2013), *Seçilmiş Göstergelerle Ardahan*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Uğurlu, A. ve Uğurlu, S.S., (2006), *Yörenin Kültürel Kimliği Olarak Buldan Bezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Halı-Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı. İstanbul.

Yardımcı, M., (2013). *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ürün Yayınları, İzmir.

Yıldırım M., (2013), *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*, Kanyılmaz Matbacılık, İzmir.

İnternet Kaynakları

<http://www.cildir.gov.tr>

<http://www.gole.gov.tr>

<http://www.hanak.gov.tr>

<http://www.posof.gov.tr/>

<http://www.damal.gov.tr>

<https://www.youtube.com/watch?v=tGqA8Myv6u0>

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_arama.php

Türk Dil Kurumu, (TDK), (2018), <http://tdk.gov.tr/>

İdare Faaliyet Raporu, (2012), http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1082

Görüşmeler

- Oktay, Mehmet, Yüz yüze mülakat, 20.05.2018
- Üstündağ, Vahid, Yüz yüze mülakat, 20.05.2018
- Coşkunoğlu, Erol, Yüz yüze mülakat, 20.05.2018
- Erdoğan, Faruk, Yüz yüze mülakat, 21.05.2018
- Akçay, Yunus, Yüz yüze mülakat, 23.05.2018

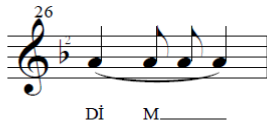
EKLER

EK 1. Araştırma Kapsamında Görüşülen Âşıklardan Derlenen Türküler

YÖRESİ
ARDAHAN/ ÇILDIR
SÖZ-MÜZİK
MEHMET OKTAY

BEN KÖYÜMDEN GÖCEMEDİM

DERLEME/NOTAYAALAN
DOĞUKAN DURSUN
DERLEME TARİHİ
20.05.2018

-2-
GAM GELİR KEDERİM ARTAR
AYRILIK ÖLÜMÜ DARTAR
ANA BABA KÖYDE YATAR (AY DOSTLAR)
ONUN İÇİN GEÇEMEDİM

-3-
DEMEYİN Kİ BEN BOŞ OLDUM
İÇMEDEN SERHOŞ MU OLDUM
KANADI KIRIK KUŞ OLDUM
HAVALANIP UÇAMADIM
İSTANBUL'A UÇAMADIM

-4-
ŞAŞIRMIŞAM BEN BU İŞE
YOLUM DÜŞÜPTÜ ENİŞE
MEHMET YANAŞTI YETMİŞE
AZRAİL DEN KAÇAMADIM
YAŞLILIKTAN KAÇAMADIM

YÖRESİ
ARDAHAN ÇILDIR

KAYNAK KİŞİ
AŞIK MEHMET OKTAY
(ERKÂNI)

UNUTMAM AY BALAM

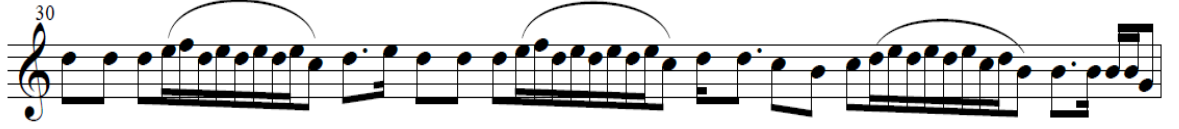
DERLEYEN/NOTAYA ALAN
DOĞUKAN DURSUN

DERLEME TARİHİ
20.05.2018

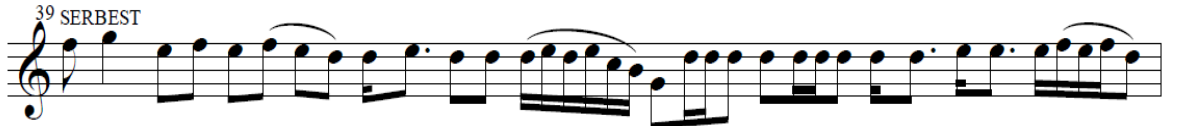
ON BEŞ YA ŞIN DAYKENSEV Dİ ĞİM SE Nİ_____ U ZAK LAR DAN BAK TI ĞI NI U NU_____ T RAM AY

BA LAM U NU_____ T RAM AY BA LAM U NU_____ T RAM AY BA LAM U NU_____ T RAM (SAZ)

(SAZ_____)

TE TEN TE ZE ĞI NE__ N SA BAH O CA ĞI_____ (SAZ_____) TE TEN TE ZE ĞI_____ NE

SA BAH O CA ĞI (SAZ) ÇÖR ÇÜ PÜ NEN YAK TI ĞI NI U NU_____ T MAM AY BA LAM U NU_____ T

MAM AY BA LAM U NU_____ T MAM AY BA LAM U NU_____ T MAM

SEN BENİM ANAMA DİYERDİN ANA
KIRK SAVUNUR SAP OLARDI HARMANA
BAYRAMDAN BAYRAMA ELİNE KINA
EZİP EZİP YAKTIĞINI UNUTMAM

O ZAMAN VARDI BEREKET BOLLUK
NEHRE ÇALKARDIK KESERDİK TULUK
ON TENEKE YAĞNAN YİRDİ DE TULUK
AÇ YARNINA YIKTIĞINI UNUTMAM

AŞIK MEHMET SÖZ SÖYLEMEK BOŞUNA
KONU KOMŞU TOPLANIRDI BAŞINA
DİNLEYENİN GİDERDİ HOŞUNA
YAŞLILIKTAN KAÇTIĞIMI UNUTMAM

YÖRESİ
ARDAHAN/GÖLE

KAYNAK KİŞİ
AŞIK VAHİT ÜSTÜNDAĞ
(KÖROĞLU)

CEYLANIM

(AĞIT)

DERLEYEN/NOTAYAALAN
DOĞUKAN DURSUN

DERLEME TARİHİ
20.05.2018

DERT LER BEN DE KA RA BEN DE

CEY LA _____ NI _____ M Yİ TİR Mİ ŞİM Cİ VA NI MI A RA _____ RI _____ M

_____ SA NA A ŞI KAR DIR KAH KÜ LÜ HÜ _____ DA _____ NI _____ M BU DER Dİ MİN DER MA NI NI

A RA _____ RI _____ M DE _____ DE _____ DE _____ DE _____

LE _____ A RA _____ RI _____ M _____

GELİN AĞLADI KIZLAR AĞLADI
FİDANIM KEŞİLDİ DALI ÖKSÜZ KALDI
BÜLBÜL FERYAD EDER GÜL ÖKSÜZ KALDI
YAPRAK AÇAN FİDANIM ARARIM LE LE LE ARARIM

DÜNYAM KARARMİŞ BİR ZİNDANA DÖNDÜ
FERYADIM BAŞLADI OCAĞIM SÖNDÜ
GELMEDİ EVİNE BİR ŞEY Mİ OLDU
KAYBETTİĞİM CANANIMI ARARIM LE LE LE ARARIM

ANNE GİDİYORUM DEDİ GÖRÜŞTÜ
FAHRETTİN KADER İLE YARIŞTIN
ATLARINLA KAYIPLARA KARIŞTIN
GİTTİ GELMEDİ KERVANIMI ARARIM LE LE LE ARARIM

VAHİT KÖROĞLUYUM SENİ SEVERİM
KADERİM BÖYLEYİMİŞ BOYUN EĞERİM
MEKANIN GURBETTE YOKMUŞ HABERİN
BU GÖNLÜMÜN SARAYINI ARARIM LE LE LE ARARIM

AH AH AH EYLENMEZ YARA BENDE
ELE YUVASIZ KUŞLAR GİBİ
KALMIŞAM PERAKENDE

YÖRESİ
ARDAHAN / GÖLE

SÖZ-MÜZİK
VAHİD KÖROĞLU

VURGUNCU

DERLEME/NOTAYA ALAN
DOĞUKAN DURSUN

DERLEME TARİHİ
20.05.2018

2
4
7
10
13
16
19

KU LAK VE Rİ N

BU SÓ Z LE RE YA RE N LER

HER BİR YER DE YÜ ZÜ KA RA VUR GU

CU VUR GUN CU YU GÖR ME Z

-2-

GEZER ÜLKELERİ GÖNÜLLER EYLER
BABAM ŞEYH EVLİYA SOYUMUZ BEYLER
GİTTİĞİ YERDE HEP YALAN SÖYLER
ÇEKER HAZİNE DEN PARA VURGUNCU

-3-

ÖĞÜT NASİHATI BABADAN ALMIŞ
OTELLERDE SARIŞINLA EĞLENMİŞ
HABERİ YOK KÜLTÜRÜNÜ BİLMEMİŞ
BİR TOP OLMUŞ YERDEN YERE VURGUNCU

-4-

BİN BİR ÇEŞİT BOYAKLARA BOYANIR
BOYNUZLU KENDİNİ ADAMDAN SANIR
BORÇLU KAPISINA GELİR DAYANIR
ÇIKAR UZAKLARA KARA VURGUNCU

-5-

HALKA KARŞI DOĞRU DÜRÜST GÖRÜNDÜN
MASKE GEYDİN KILIFLARA BÜRÜNDÜN
TALAN ETTİN NE OCAKLAR SÖNDÜRDÜN
YOLUN DÜŞER BİR MEZARA VURGUNCU

-6-

BU HALK BİRGÜN SENDEN HESAP SORACAK
VÜCUDUN BEDENİN TOPRAK DOLACAK
KARINCALAR ÜSTEN YUVA KURACAK
DÜŞERSİN ZİNDANA DARA VURGUNCU

-7-

VAHİD KÖROĞLUYAM SONUMUZ NE OLUR
VAKİT GELİR ECEL KAPINI ÇALIR
BU DÜNYA NE SANA NE BANA KALIR
BİR GÜN DÜŞECEKSİN TORA VURGUNCU

YÖRESİ
ARDAHAN/HANAK

KAYNAK Kişi
EROL COŞKUNOĞLU

ASLANLA DOST OLUP

DERLEYEN /NOTAYAALAN
DOĞUKAN DURSUN

DERLEME TARİHİ
18/05/2018

AS LAN LA DOST O LU____ P ÇA KAL LA PA YI____
BÖL ME DİM Kİ BE Nİ____ M KAR NI M AĞ RI SIN____

____ ZA LİM SOF RA SIN DA____ HA RA M LOK MA YI____

____ YE ME DİM Kİ BE NİM BE NİM KAR NİM AĞ RI

SI____ N____ KAR NİM AĞ RI SIN____ ZA LİM SOF RA

SIN DA____ HA RA M LOK MA YI____ YE ME DİM Kİ

CEHALETLE BENİM BARDIM SAVAŞIM
KAYGILARIM BÜYÜK ÇOKTUR TELAŞIM
ÇIKARIM UĞRUNA KİMSEYE BAŞIM
EĞMEDİM Kİ BENİM KARNİM AĞRISI

NE AYA MEYLETTİM NE BAKTIM GÜNE
BUGÜN GELİR GEÇER TAKILMAM DÜNE
MAZLUMLARI EZİP YETİM GÖNLÜNE
DEĞMEDİM Kİ BENİM KARNİM AĞRISI

COŞKUNOĞLUYUM BEN SÖYLEMEM BOŞA
KİMSENİN ELİNDE OLMADIM MAŞA
KİSBE UYDURMADAN HER RENK KUMAŞA
GİYEMEDİM Kİ BENİM KARNİM AĞRISI

YÖRESİ
ARDAHAN / HANAK

KAYNAK KİŞİ
ÂŞIK EROL COŞKUN
(COŞKUNOĞLU)

GARİP ÇOBAN

DERLEYEN/NOTAYAALAN
DOĞUKAN DURSUN

DERLEME TARİHİ
20.05.2018

DAĞIN YAMACINDA GARİP BİR ÇOBAN
SÜRÜNÜN PEŞİNDE GEZİP AĞLIYOR
TOPLAMIŞ MENDİLE KIR ÇİÇEKLERİ
TEK TEK ELLERİYLE DİZİP AĞLIYOR

NE KARDEŞ ÖZLEMİ NE ANA BACI
SEVDA SARAYINDA KAYBOLMUŞ TACI
KALBİNDE HÜZÜN VAR DİLİNDE ACI
GÖZÜNDEN YAŞINI SÜZÜP AĞLIYOR

OĞUZ YAYLASININ DAĞINA DÜŞMÜŞ
GENÇLİĞİN EN HOYRAT ÇAĞINA DÜŞMÜŞ
GİZLİ BİR SEVDANIN AĞINA DÜŞMÜŞ
AH ÇEKİP GÖNLÜNÜ EZİP AĞLIYOR

BÜLBÜL FIGAN EYLER GÜLÜN ÜSTÜNE
KELEPÇE VURULMAZ DİLİN ÜSTÜNE
EKMEKLERİ SERMİŞ KÜLÜN ÜSTÜNE
AÇMIŞ ÇANTASINI ÇÖZÜP AĞLIYOR

ÂŞIK COŞKUNOĞLU ÇALINCA SAZI
SANKİ TAZELENDİ ONDAKİ SIZI
ELLERE VERMİŞLER SEVDİYİ KIZI
ODA ÖZ CANINI ÜZÜP AĞLIYOR

YÖRESİ
ARDAHAN/HANAK

YAĞMUR YAĞAR BAŞINA

DERLEYEN/NOTAYAALAN
DOĞUKAN DURSUN

KAYNAK KİŞİ
EROL COŞKUNOĞLU

DERLEME TARİHİ
18.05.2018

YAĞ MUR YA ĞAR BA ŞI__ NA

KA LEM ÇE KER KA ŞI__ NA AĞ LA MA KUR BA NO__ LAM A KAN GÖ ZÜN

YA ŞI NA AĞ LA MA KUR BAN O__ LAM EY__ A KAN GÖ ZÜM YA ŞI NA__

_____ AH U GÖZ LER YAŞ MI DIR GÖN LÜN DE TE

LAŞ MI DIR A CI MA DIN HA Lİ ME__ YOK SA KAL BİN TAŞ MI DIR

36

YOK SA KAL BİN TAŞ MI DIR_____ A CI MA DIN HA Lİ ME

41

YOK SA KAL BİN TAŞ MI DIR_____ YOK SA KAL BİN TAŞ MI DIR

YAĞMUR YAĞAR ISLANIR
CEYLAN DAĞA SESLENİR
KAÇMA BENDEN UZAĞA
GARİP GÖNLÜM YASLANIR

NAKARAT
AHU GÖZLER YAŞ MIDİR
GÖNLÜNDE TELAŞ MIDİR
ACIMADIN HALİME
YOKSA KALBİN TAŞ MIDİR

YAĞMUR YAĞAR SELOLUR
RÜZGAR ESER YEL OLUR
SEVDAN GİRDİ GÖNLÜME
YANAR YÜREK KÜLOLUR

NAKARAT

YAĞMUR YAĞAR ÇİMENE
KERVAN GİDER YEMENE
BU CAN SANA SEVDALI
SÖYLE GÜLÜM KİMEDE

NAKARAT

YÖRESİ
ARDAHAN/ÇILDIR

ETME YANARSIN

DERLEYEN/NOTAYAALAN
DOĞUKAN DURSUN

KAYNAK KİŞİ
AŞIK FARUK ERDOĞAN
(TURANİ)

DERLEME TARİHİ
21.05.2018

SA NA YA RA MA YAN

HA YIR SIZ YOL LAR _____ Bİ LE REK Gİ DİL MEZ

29

 GİT ME YA NAR SIN_____ SA NA YA RA MA YAN

33

 HA YIR SIZ YOL LAR_____ Bİ LE REK Gİ DİL MEZ

37

 GİT ME YA NAR SIN_____ U ÇU RUM U CUN DA
 CA HİL LE SOH BET_____

41

 BEK Lİ YOR NEF SİN_____ KEN Dİ Nİ A TE ŞE
 EY LE ME ÜL FET_____ DOS TU NA TÖH MET_____

45

 İT ME YA NAR SİN_____ U ÇU RUM U CUN DA
 ET ME YA NAR SİN_____

49

 BEK Lİ YOR NEF SİN_____ KEN Dİ Nİ A TE ŞE

53

 İT ME YA NAR SİN_____

DOĞRU KUL VİCDANIN PEŞİNE GİDER
 GAFİLLER BATILA BOŞUNA GİDER
 KÖTÜLÜK ŞEYTANIN HOŞUNA GİDER
 BİR CANA KİN NEFRET GÜTME YANARSIN

NAKARAT

NİZAMI ŞAŞIRMAANLIN AK OLSUN
 GÜMANIN YARADAN YOLUN HAK OLSUN
 TURANİ HER LOKMAN HELAL PAK OLSUN
 KAZANCINA HARAM KATMA YANARSIN

CAHİLLE SOHBET EYLEME LÜTFEN
 DOSTUNA TÖHMET ETME YANARSIN

YÖRESİ
ARDAHAN / ÇILDIR

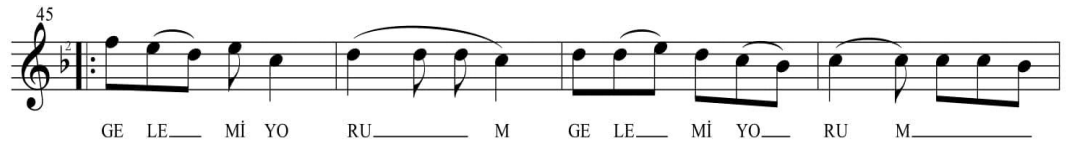
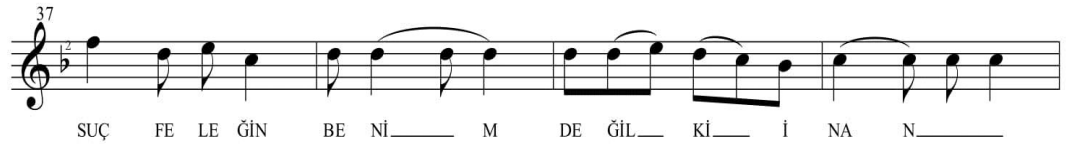
NAZLI YAR YANINA GELEMİYORUM

DERLEME
DOĞUKAN DURSUN

SÖZ - MÜZİK
AŞIK FARUK ERDOĞAN
(TURANİ)

DERLEME TARİHİ
28.05.2018

-1-
NEDİR BU SİTEMİN SEVGİLİ CANAN
NAZLI YAR YANINA GELEMİYORUM
SUC FELEĞİN BENİM DEĞİLKİ İNAN
NAZLI YAR YANINA GELEMİYORUM

NAKARAT
GELEMİYORUM, GELEMİYORUM
NAZLI YAR YANINA GELEMİYORUM

-2-
HAKİKAT RUYADA GÖRMÜSÜM SENİ
DAGA TASA KUŞA SORMUSUM SENİ
YAR DİYE SİNEME SARMISIM SENİ
GUNAHI M NEDİR YAR BİLEMİYORUM..

NAKARAT
BİLEMİYORUM, BİLEMİYORUM
GUNAHI M NEDİR Kİ BİLEMİYORUM

-3-
FARUK TURAN'IYI GEL SALMA DERDE
KOYMA BRNİ ZALİM SAHİPSİZ YERDE
BİR GÜZEL SEVDASI TUTUYOR SERDE
YİLLARDIR AGLADIM GULEMİYORUM..

NAKARAT
GULEMİYORUM, GULEMİYORUM
YİLLARDIR AGLADIM GULEMİYORUM

EK 2. TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yöresi Ardahan Olan Türküler

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 3657
İNCELEME TARİHİ : 12.2.1992

YÖRESİ
KARS / Hanak
KİMDEN ALINDIĞI
ENVER BÜYÜKKAYA
SÜRESİ :

AL KAYADAN AT BENİ

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA

DERLEME TARİHİ
15.1.1990

NOTALAYAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

AL KA YA DAN AT BE Nİ DE EN AŞ SAH DA
DUT BE Nİ AL O KO LUN ÜS TÜ NE DE
YIR GA LA U YUT BE Nİ

AL KAYADAN AT BENİ (DE)
İN AŞ SAH DA DUT BENİ
AL O KULLUN ÜSTÜNE (DE)
YIRGALA UYUT BENİ

KAYA DİBİ GÖRGENLİK (DE)
NE OLUR ERGENLİK
ERGENLİKTE KIZ SEVMEK (DE)
O DA BİR BEZİRGENLİK

İNÖM ÇAYIR BİÇMEĞE (DE)
SOĞUK SULAR İÇMEĞE
DEDİLER YARIN GELİR (DE)
KANAT VURDUM UÇMAGA

EN : İN
AŞ SAHTA : AŞAĞIDA
YIRGALA : IRGALA, SALLA
ERGENLİK : YÖREDE BEKARLAR İÇİN KULLANILIR

T RT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

◀ H M REPERTUAR SIRA No: 2567

İNCELEME TARİHİ: 28 . 6 . 1984

YÖRESİ:

KARS/ÇILDIR/Kakaç Köyü

KİMDEN ALINDIĞI:

SÜLEYMAN KARABAĞ

SÜRESİ: ♩ = 48

DERLEYEN:
MEHMET ÖZBEK

DERLEME TARİHİ:
5.3.1980

NOTAYA ALAN:
MEHMET ÖZBEK

YILAN İNCEDEN ÖTER (Nanay-Yallı Havası)

AY YI LAN İN CE DE NÖ TER
AY NAZ LI YA RIN BA GIN DA
AY SU DAN NE ZİK SEN GE LİN
AY İN CİR BA Ğ DAT TA Bİ TER
AY EL VAN Çİ ÇEK LER Bİ TER
İÇ ME REM YA ZİK SAN GE LİN

— 1 —
AY YILAN İNCEDEN ÖTER
AY SUDAN NEZİKSEN GELİN
AY İNCİR BAGDATTI BİTER
İÇMEREM YAZIKSAN GELİN
AY NAZLI YARIN BAĞINDA
AY SUDAN NEZİKSEN GELİN
AY ELVAN ÇİÇEKLER BİTER
İÇMEREM YAZIKSAN GELİN

— 2 —
AY BU DAĞDA GEYEN OLSA
AY SUDAN NEZİKSEN GELİN
AY GEYEN DE BENİM OLSA
İÇMEREM YAZIKSAN GELİN
AY PADİŞAH FERMAN YAZSA
AY SUDAN NEZİKSEN GELİN
AY SEVEN SEVENİN OLSA
İÇMEREM YAZIKSAN GELİN

TNT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TNT REPERTUAR SIRA NO: 3667
İNCELEME TARİHİ: 11.12.1991

YÖRESİ

KARS - HANAK
KİNDEN ALINDIĞI

YURDAQUL ULGAR
BÜRESİ

DERLEYEN

TEKİN BÜYÜKKAYA

DERLEME TARİHİ

ŞAK ŞAK ÖTER KEMERİM

NOTALAYAN

TEKİN BÜYÜKKAYA

ŞAK ŞAK Ö TE—R KE ME— Rİ—M ŞAKŞA—K Ö TE—R
KE ME— Rİ—M GUR BET TE Dİ—R Ö ME— Rİ—M
GUR BE—T TE Dİ—R Ö ME— Rİ—M DE SE LER Ö—
MERGE—L Mİ—S DE SE— LER Ö— MERGE—L Mİ—S MÜJ DE
Sİ NE— KE ME— Rİ—M MÜJ DE— Sİ NE— KE ME— Rİ—M

ŞAK ŞAK ÖTER KEMERİM
GURBETTEDİR ÖMERİ'İN
DESELER ÖMER GELMİŞ
MÜJDESİNE KEMERİM

KEMERİM YAR KÜPEM YAR
EĞİL RÜİL ÜPEM YAR
UZAK YOLDAN GELMİSSİN
GÜL SULARI SEPEN YAR

SEPEN : BİRPEYİN, DÜKEYİN

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TRT M REPERTUAR SIRA No: 2538
İNCELEME TARİHİ: 12.7.1984

YÖRESİ:
KARS

KİMDEN ALINDIĞI:
SÜLEYMAN KARABAĞ

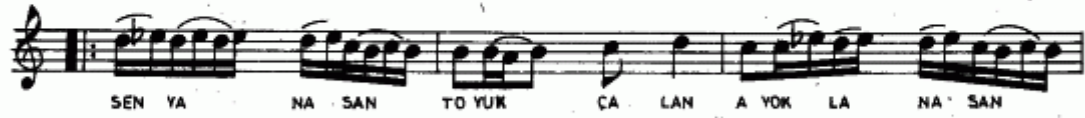
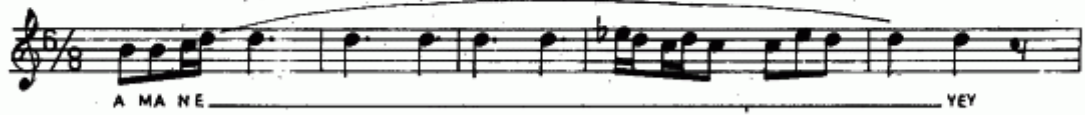
SÜRESİ: 4. 08

DERLEYEN:
MEHMET ÖZBEK

DERLEME TARİHİ:
5.3.1980

NOTAYA ALAN:
MEHMET ÖZBEK

MENİM TOYUĞUM

- I -
MENİM TOYUĞUM AĞDI BALAM
DERİSİ DÖLÜ YAĞDI BALAM
ÖNÜN BU YEDE SAĞDI BALAM

Bağ SEN YANASAN TOYUK ÇALAN
AY OKLANASAN TOYUK TUTAN
NİCE Kİ MEN YANIRAM
SEN YANASAN TOYUK ÇALAN
AY OKLANASAN TOYUK APARAN

- II -
MENİM TOYUĞUM CİL CİL İDİ
GANADLARI TEL TEL İDİ
TOYUK DEĞİL BİR FİL İDİ

- Bağ -

- III -
ZÜBEYDE HALA OKTI DAMA
BAKTI SAĞA BAKTI SOLA
TOYUĞU TUTUP ATTİ DAMA

- Bağ -

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2310
İNCELEME TARİHİ :

DERLEYEN

YÖRESİ

KARS HANAK (Sakara köyü)

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

AHMET KAPTANCIOĞLU
GARİP YERLİOĞLU

KARŞIDA KUŞ OTURUR GÜZELLER

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

— 1 —
KARŞIDA KUŞ OTURUR GÜZELLER
KUŞ KUŞA YEM GÖRÜR
Değ- DE GÜLÜM GÜLÜM GÜZELLER
GÖKÜŞE DÜŞME DÜZELER GÜZELLER
BİLDİRİKİ SEN GÖNLÜME GÜZELLER
BU YIL BAYMIŞ OTURUR GÜZELLER
Bağlantı.

— 2 —
DAVULU ÇALA ÇALA GÜZELLER
ÇIKTIM BİR İNCE DALA GÜZELLER
Bağlantı.
KORKARIM DAL KIRIL GÜZELLER
YARIMI ELLER ALA GÜZELLER
Bağlantı.

— 3 —
KIZLAR
GEL DERİYE YUKARI GÜZELLER
DEREHİN ÖZÜNDEYİM GÜZELLER
Bağlantı
PİŞMANLIK NEDEN OLDU GÜZELLER
BEN GENE SÖZÜMÜYİM GÜZELLER
Bağlantı.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1728
İNCELEME TARİHİ : 9 - 3 - 1978

YÖRESİ
KARS - HANA K. - Dereköy

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK VELİ VAYELİ

SÜRESİ : 1. = 00

DERLEYEN
NİDA TUFEKÇİ

DERLEME TARİHİ
3 - 1 - 1972

NOTAYA ALAN
NİDA TUFEKÇİ

KARANFİL OLANACAĞI

KA RAN Fİ LO
SA RA RİP SO
YAR BEN SE Nİ
BİR Dİ ŞİM GA

KARANFİL OLANACAĞI

SARARIP SOLANACAĞI

YAR BEN SENİ UNUTMAM

BİR DİŞİM GALANACAĞI

{
Esen yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)
Ben yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)
Esen yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)

- 2 -

DAĞDA DAVARÇIN OYNAR

GÖYDE GÜVERCİN OYNAR

DEDİLER YAR GELİYOR

KAFANDA SAÇIM OYNAR

{
Esen yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)
Esen yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)
Ben yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)
Esen yel esen yel esen yel }
Halim yara sırım yara }
Desen yel desen yel desen yel } desen yel)

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2602
İNCELEME TARİHİ : 22.11.1984

YÖRE
KARS-ÇILDIR

KİMDEN ALINDIĞI
NAİM YILDIRIM

SÜRESİ :

HEY AĞALAR NASIL DEYİM

DERLEYEN
AHMET YAMACI

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

1. HE YA ĞA LAR NA SIL DE YİM GÖZ LE Rİ E LÂ ZÜ VEY DA
2. HA LI YA ÇA LAR IL ME Ğİ E ZİL ME Yİ ÇÖ ZÜL ME Yİ
3. KEK LİK Gİ Bİ SE KER GE LİR SE DA Sİ A LE Mİ BU RÜ R

GÖZ LE Rİ E LÂ ZÜ VEY DA DUDAK LA Rİ GÜL YAP RA ĞI
E ZİL ME Yİ ÇÖ ZÜL ME Yİ SAL LA NIP A ZİZ GEL ME Yİ
SE DA Sİ A LE Mİ BU RÜ R YA NA ĞI HA CE LET VE RİR

YA HA Ğİ LA LA ZÜ VEY DA YA NA Ğİ LA LA ZÜ VEY DA
İS TER CA HA LA ZÜ VEY DA İS TER CA NA LA ZÜ VEY DA
KIR MI Zİ GÜ LE ZÜ VEY DA KIR MI Zİ GÜ LE ZÜ VEY DA

GER DAN Gİ RAR GAM ZE NE ĞER ZÜ LÜF TO PU
Sİ MEN TA ZE YAĞ MIŞ KAR DI YA NA NİN DA
NA Zİ Nİ ME TİN YE Mİ ŞEM İK RAM İZ ZE

ĞU NA DE ĞER HE RA ŞIK BİN TA RIF Dİ YER
BİR ÇİFT HAL DI MİN TE NİN ZEH RA Bİ DAR DI
TİN GÖR MÜ ŞEM MEN SE NE BA Cİ DE Mİ ŞEM

O MAH CE MA LA ZÜ VEY DA O MAH CE MA LA ZÜ VEY DA
SEV DA DA O LA ZÜ VEY DA DÜŞ ME HA YA LA ZÜ VEY DA
DÜŞ ME HA YA LA ZÜ VEY DA DÜŞ ME HA YA LA ZÜ VEY DA

— 1 —
HEY AĞALAR NASIL DEYİM
GÖZLERİ ELÂ ZÜVEYDA
DUDAKLARI GÜL YAPRAĞI
YANAĞI LALA ZÜVEYDA

GERDAN GIRAR GAMZEN EĞER
ZÜLÜF TOPUĞUNA DEĞER
HER AŞIK BİN TARIF DİYER
O MAH CEMALA ZÜVEYDA

— 2 —
HALIYA ÇALAR İLMEĞİ
EZİLMİYİ ÇÖZÜLMİYİ
SALLANIP AZİZ GELMEYİ
İSTER CAN ALA ZÜVEYDA

SİNEN TAZE YAĞMIŞ KARDI
YANAĞINDA BİR ÇİFT HALDI
MİNTENİN ZEHRABİ DARDI
SEVDA DA OLA ZÜVEYDA

— 3 —
KEK LİK GİBİ SEKER GEÜR
SEDASI ALEMİ BÜRÜR
YANAĞI HACELET VERİR
KIRMIZI GÜLE ZÜVEYDA
NAZİ NİMETİN YEMİSEM
İKRAM İZZETİN GÖRMÜSEM
MEN SENE BACI DEMİSEM
DÜŞME HAYALA ZÜVEYDA.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR NO : 2536
İNCELEME TARİHİ : 12. 07. 1984

DERLEYEN
MEHMET ÖZBEK

YÖRESİ
KARS / Çıldır - Kakaç Köyü

DERLEME TARİHİ
05. 03. 1980

KİMDEN ALINDIĞI
SÜLEYMAN KARABAĞ

GİDEREM YOLUM BUDUR

NOTAYA ALAN
MEHMET ÖZBEK

SÜRESİ : ♩ = 96

AY Gİ DE RE M YO LUM BU DUR
HA NİM YAY LA YAY LA DA YAY LA
AY Bİ Rİ SAĞ Bİ Rİ SOL DUR
CA NİM YAY LA YAY LA DA YAY LA
AY SO LU NA A TAŞ DÜŞ SÜN
HA NİM YAY LA YAY LA DA YAY LA
AY SA ĞIN DA YAR O TU RUR
CA NİM YAY LA YAY LA DA YAY LA

- 1 -
GİDEREM YOLUM BUDUR
BİRİ SAĞ BİRİ SOLDUR
SOLUNA ATAŞ DÜŞSÜN
SAĞINDA YAR OTURUR

- 2 -
GİDEREM DUR DİYEN YOK
KEBAP OLDUM YİYEN YOK
AYRILIK KÖYNEĞİNİ
BENDEN BAŞKA GİYEN YOK

S. SABUNCU

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 207- 4 / 5 / 1973

YÖRESİ
ÇILDIR

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK NURİ ŞENLİK

SÜRE

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

GEZDİM GURBETLİ (Güzelleme)

(Saz.....)

A YA MA
NA YI
GEZ DİM GUR BE YE YE TE Lİ SEY RA
NEY LE DİM GÖR DÜM Kİ MÜŞ KİL DİR HAL LE Rİ PE Rİ ŞA NA
YA MA MAN MA NA YA MA NAM MA NA YA MA NAM MAN Ö ZÜM ÖZ DE Yİ
Rİ Dİ Mİ Pİ Kİ REY LE DİM DERT Lİ BEN DE Yİ LE MA LE YİM
PE Rİ ŞA NA YA MA NAM MA NA YA MA NAM MA NA YA NA NAM
MAN A YI VA GE LİN AY VA GE LİN NEL MA GE LİN NAR GE
LİN SEN KÜS DÜR DÜN GEL ÖÖ NÜ MÜ AL GE
Lİ NA YA MA NAM MA NA YA MA NAM MA NA YA NA NAM MAN

Ser çekip semaya dumanlı dağlar
Eşinden ayrılan ah çeker ağlar
Bozuldu gülsenler virandır bağlar
Bübülün konduğu dallar perişan

Bağlanız { Elma demem ayva demem nar demem
Bin yıl kalsa vefasız yâr demem

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1576
İNCELEME TARİHİ: 14.2.1978

YÖRESİ
ÇİLDİR- Yakınsu Köyü

KİMDEN ALINDIĞI
ORUÇ TOPAL

SÜRESİ :

DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

ERZURUM OVALARI

ER ZU RU MO VA LA RI GEL
BU DE RE DEN BU ZAL MA
BE Rİ GE LA... Y GE LİN YA YI LIR DE
AĞ CA LAR DAN
VE LE Rİ DAŞ LI DU MA NAY
KI ZAL MA O TUR MUŞ GO YUN SA GA
GE LİN AĞ CA LA RIN KIZ LA Rİ Rİ
GEL BE Rİ GE LA... Y GE LİN TER LE
MİŞ Sİ NE LE Rİ SA RI DA VAZ MA
LI DIR Rİ Rİ SA RI DA VAZ MA
LI GE LİN

—1—
ERZURUM OVALARI GEL BERİ GEL AY GELİN
YAYILIR DEVELERİ DAŞLI DUMAN AY GELİN
OTURMUŞ GOYUN SAĞAR GEL BERİ GEL AY GELİN
TERLEMİŞ SİNELERİ SARIDA YAZMALI GELİN

—2—
BU DEREDEN BUZ ALMA GEL BERİ GEL AY GELİN
AĞCALARDAN KIZ ALMA DAŞLI DUMAN AY GELİN
AĞCALARIN KIZLARI GEL BERİ GEL AY GELİN
SÜRMELİDİR GÖZLERİ SARIDA YAZMALI GELİN

T RT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

THM REPERTUAR SIRA No: 2537

İNCELEME TARİHİ : 12. 7. 1984

YÖRESİ:

KARS-CILDIR

KİMDEN ALINDIĞI:

SÜLEYMAN KARABAĞ

SÜRESİ: ♩ ♩ = 46

DERLEYEN:
MEHMET ÖZBEK

DERLEME TARİHİ:
5. 3. 1980

NOTAYA ALAN:
MEHMET ÖZBEK

CILDIR'IN ÇİÇEKLERİ

10/8

CIL DIR İN Çİ ÇEKLERİ BA LAM
" " " " " " " " "

E Lİ DE A MA Lİ GİZ LAR
BU LA — K DA GÖYH ÇEYH LE Rİ

BU LAK DA GÖY ÇEYH LE Rİ BA LAM
YEL VUR DU DA DÜ ŞÜR DÜ BA LAM

YAN DIM CİL YE Lİ GİZ LAR
BA ŞIN DA LE ÇEK LE Rİ

- I -

CILDIR'IN ÇİÇEYHLERİ BALAM
ELİ DE AMALI GIZLAR
BULAK DA GÖYÇEYHLERİ BALAM
YANDIM CİLVELİ GIZLAR

- II -

CILDIR'IN ÇİÇEYHLERİ BALAM
BULAK DA GÖYÇEYHLERİ
YEL YURDU DA DÜŞÜRDÜ BALAM
BAŞINDA LEÇEKLERİ

ÇAYDA ÇINAR AĞACI
(Sahife-2)

- 1 -

ÇAYDA ÇINAR AĞACI TELLO
ÇİFT GEZER İKİ BACI ..
BÜYÜĞÜ HELE MELE ..
KÜÇÜĞÜ CAN İLACI ..
Bağlantı- HOP TELLO CAN TELLO CAN TELLO
YAKTIN BENİ SUNA CAN TELLO

- 2 -

SUDA BALIK YAN GİDER TELLO
AÇMA YARAM KAN GİDER ..
BUNA TABİP NEYLEŞİN ..
ECEL GELMİŞ CAN GİDER ..
Bağlantı.

- 3 -

ARPA ÇAVIN KENARI TELLO
AKTI SÖNDÜ FENERİ ..
BEN BU DERDİ ÇEKMEM ..
BÖLÜŞEK YARI YARI ..
Bağlantı.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1271
İNCELEME TARİHİ : 24 . 5 . 1977

DERLEYEN

YÖRESİ
ARDAHAN

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
ŞEREF CANKU

ÇAYDA ÇINAR AĞACI
(-TELLO-)

SÜRESİ :

NOTAYA ALAN

ÇAY DA CI NA RA ÇA CI TE...L LO ÇAY DA
SU DA BA LI...K YAN GI DER SU DA
AR PA ÇA VI...N KE NA RI AR PA

ÇI NA RA ÇA CI TE...L LO ÇİFT GE ZE Rİ Kİ
BA LI...K YAN GI DER AC MA YA RA...M KAN
ÇA VI...N KE NA RI AK TI SÖN DÜ FE

BA CI TEL LO BÜ YÜ GÜ HE LE ME LE TE...L
GI DER NE RI NEY LE SIN TE...L
BEN BU DER Dİ ÇE KE MEM ..

LO BÜ YÜ GÜ HE LE ME LE TE...L LO KÜ CÜ
BU NA TA B...P NEY LE SIN E ÇE KE MEM .. BO ÇEL

GÜ CA Nİ LA CI TE...L LO HOP TEL LO CA...N TEL
GEL Mİ...Ş CAN GI DER SEK YA RI YA RI .. HOP TEL LO CAN TEL LO CAN

LO CAN TE...L LO HOP TEL LO CAN TEL LO CAN
TE...L LO YAK TIN BE Nİ SU NA CAN TEL LO
.. Hoplatma ..

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TMM REPERTUAR SIRA No: 986
İNCELEME TARİHİ : 12-6-1975

DERLEYEN
M. SARISOZEN

YÖRESİ
ARDAHAN

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

BU GELEN NAHIRMIDIR

SÜRESİ :

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

BU GE LEN NA HIR MI DR AY MA
BU DAĞ DA MA RAL GE ZER .. ..
RAL MA RAL MA RAL SA RA LAN TA
TE Lİ Nİ TA
HIL MI DIR KIZ MI SIN GE LİN MA RAL
RAR GE ZER .. ..
DE Dİ LER YA RİN GE LİR AY MA
DAĞ Bİ ZİM MA RAL Bİ ZİM .. ..
RAL MA RAL MA RAL MEN Zİ Lİ YA
AV CI BUR DA
KIN MI DIR KIZ MI SIN GE LİN MA RAL
NE GE ZER .. .. ..

-1-

BU GELEN NAHIRMIDIR (Ay maral maral maral)
SARALAN TAHİLMİDİR (Kızmsın gelin maral)
DEDİLER YARIN GELİR (Ay maral maral maral)
MENZİLİ YAKINMIDIR (Kızmsın gelin maral)

-2-

BU DAĞDA MARAL GEZER (Ay maral maral maral)
TELİNİ TARAR GEZER (Kızmsın gelin maral)
DAĞ BİZİM MARAL BİZİM (Ay maral maral maral)
AVCI BURDA NE GEZER (Kızmsın gelin maral)

BU DAĞLAR KÖMÜRDENDİR

YA AL CA NINGUR TU LAM YA VER DER DE DER MA NI
YA AL CA NINGUR TU LAM YA VER DER DE DER MA NI
YA AL CA NINGUR TU LAM YA VER DER DE DER MA NI

YA AL CA NINGUR TU LAM YA VER DER DE DER MA NI
YA AL CA NINGUR TU LAM YA VER DER DE DER MA NI
YA AL CA NINGUR TU LAM YA VER DER DE DER MA NI

GEÇTİRİŞ

BU DAĞLAR KÖMÜRDENDİR
GEÇEN GÜN ÖMÜRDENDİR
FELEĞİN BİR GUŞU VAR
PENÇESİ DEMİRDENDİR

HADİ LEYLİ LEYLANI
MEVLÂM YAZMIŞ FERMANI
YA AL CANIM GURTULAM
YA VER DERDE DERMANI

BU YOL PASİNE GİDER
DÖNER TERSİNE GİDER
BURDA BİR YİĞİT ÖLMÜŞ
GUŞLAR YASINA GİDER

HADİ LEYLİ LEYLANI
MEVLÂM YAZMIŞ FERMANI
YA AL CANIM GURTULAM
YA VER DERDE DERMANI

BİR AT BİNDİM BAŞI YOK
BİR ÇAY GEÇTİM DAŞI YOK
BURDA BİR YİĞİT ÖLMÜŞ
YANINDA GARDAŞI YOK

HADİ LEYLİ LEYLANI
MEVLÂM YAZMIŞ FERMANI
YA AL CANIM GURTULAM
YA VER DERDE DERMANI

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 3943
İNCELEME TARİHİ : 12. 8. 1994

YÖRE
KARS / Hanak
KAYNAK Kişİ
TEKİN BÜYÜKKAYA
SÜRE : 46

BU DAĞLAR KÖMÜRDENDİR

DERLEYEN
YÜCEL PAŞMAKÇI

DERLEME TARİHİ
12. 2. 1991

NOTALAYAN
YÜCEL PAŞMAKÇI

(SAZ)

BUDAĞLAR KÓ MÜR DEN DİR GEÇEN GÜN Ö MÜR DENDİR
BUYOL PA Sİ NE Gİ DER DÖNER TER Sİ NE Gİ DER
BİR AT BİN BİN BA Şİ YOK BİRÇAY GEÇ TIM DA Şİ YOK

FE LE ĞİN BİR GU ŞU VAR PEN ÇE Sİ DE MİR DEN DİR
BUR DA BİR Yİ Ğİ DÖL MÜŞ GUŞ LAR YA Sİ NA Gİ DER
BUR DA BİR Yİ Ğİ DÖL MÜŞ YA NİN DA GAR DA Şİ YOK

FE LE ĞİN BİR GU ŞU VAR PEN ÇE Sİ DE MİR DEN DİR
BUR DA BİR Yİ Ğİ DÖL MÜŞ GUŞ LAR YA Sİ NA Gİ DER
BUR DA BİR Yİ Ğİ DÖL MÜŞ YA NİN DA GAR DA Şİ YOK

HA Dİ LEY Lİ LEY LÄ Nİ MEV LÂM YAZ MIŞ FER MA Nİ
HA Dİ LEY Lİ LEY LÄ Nİ MEV LÂM YAZ MIŞ FER MA Nİ
HA Dİ LEY Lİ LEY LÄ Nİ MEV LÂM YAZ MIŞ FER MA Nİ

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

T H M REPERTUAR SIRA No: 2542

İNCELEME TARİHİ: 28. 6. 1984

YÖRESİ:

KARS-ÇILDIR-Kakac köyü

KİMDEN ALINDIĞI:

SÜLEYMAN KARABAĞ

SÜRESİ: ♩ : 132

DERLEYEN:
MEHMET ÖZBEK

DERLEME TARİHİ:
5. 3. 1980

NOTAYA ALAN:
MEHMET ÖZBEK

BU DAĞIN ÖNÜNDE
KUŞ YUVASI VAR
((NANAY-YALLI HAVASI))

The musical score is written on four staves. The first staff begins with a treble clef, a 2/4 time signature, and a key signature of one flat (B-flat). The melody consists of eighth and sixteenth notes. Below the staff, the lyrics are written in uppercase letters. The second staff continues the melody with similar note values. The third staff begins with a double bar line and a repeat sign, indicating the start of a new section. The fourth staff concludes the piece with a double bar line and a repeat sign. The lyrics are: BU DAĞIN ÖNÜNDE KUŞ YUVASI VAR, BU DAĞLAR AY DAĞLAR YARA GİDERİM, BU BENİM GÖNLÜMÜN HOŞ HAVASI VAR, YOL VERİN AY DAĞLAR YARA GİDERİM.

BU DAĞIN ÖNÜNDE KUŞ YUVASI VAR
AY DAĞLAR AY DAĞLAR YARA GİDERİM
BU BENİM GÖNLÜMÜN HOŞ HAVASI VAR
YOL VERİN AY DAĞLAR YARA GİDERİM

- 2 -

BU DAĞIN BAŞINDA KAR KATAR KATAR
AY DAĞLAR AY DAĞLAR YARA GİDERİM
YAR GELİR GELİR AKLIMA DERTLERİM ARTAR
YOL VERİN AY DAĞLAR YARA GİDERİM

- 3 -

BU DAĞIN BAŞINA ÇIKTIM OTURDUM
AY DAĞLAR AY DAĞLAR YARA GİDERİM
DAĞI DAŞI DELDİM SULAR GETİRDİM
YOL VERİN AY DAĞLAR YARA GİDERİM

- 4 -

BU DAĞIN BAŞINDA KAR BURAM BURAM
AY DAĞLAR AY DAĞLAR YARA GİDERİM
İÇİME AKITTİM DERD İLE VEREM
YOL VERİN AY DAĞLAR YARA GİDERİM

TRT . MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TMM . No: 415 — 22.6.1973

YÖRESİ
ARDAHAN

KİMDEN ALINDIĞI
PAŞA DUMAN

SÜRE

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
21. 2. 1952

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

BİR ÇİFT GAVLAK KOŞARIM

M. ♩ = 140

1. BİR ÇİFT GAV LAK KO ŞA RIM LEY LÂ
2. Pİ NA RIN BA Şİ KA RA LEY LÂ
3. BEN BİR CÜ ZEL YAR SEV DİM LEY LÂ

Nİ LEY LÂ Nİ BİR ÇİFT GAV LAK
Nİ LEY LÂ Nİ BEN BİR RİN BA
Nİ LEY LÂ Nİ ZEL

KO ŞA RIM LEY LÂ Nİ LEY LÂ
Şİ KA RA DİM LEY LÂ Nİ LEY LÂ
YAR SEV DİM LEY LÂ Nİ LEY LÂ

Nİ DAĞ DAN DA Şİ A ŞA RİM
Nİ Dİ Bİ ZÜ GÖK TA Şİ KA RA

CAN LEY LÂ Nİ LEY LÂ Nİ DAĞ DAN DA Şİ
CAN LEY LÂ Nİ LEY LÂ Nİ Dİ Bİ ZÜ GÖK TA
CAN LEY LÂ Nİ LEY LÂ Nİ

A ŞA RİM CAN LEY LÂ Nİ LEY LÂ Nİ
Şİ KA RA CAN LEY LÂ Nİ LEY LÂ Nİ

- 1- [BİR ÇİFT GAVLAK KOŞARIM (LEYLÂNİ LEYLÂNİ)
DANŞAN DAĞI AŞARIM (CAN LEYLÂNİ LEYLÂNİ)
- 2- [PİMARIN BAŞI KARA (LEYLÂNİ LEYLÂNİ)
DİBİNİN TAŞI NARA (CAN LEYLÂNİ LEYLÂNİ)
- 3- [BEN BİR CÜZEL YAR SEVDİM (LEYLÂNİ LEYLÂNİ)
GÖZÜ GÖK KAŞI KARA (CAN LEYLÂNİ LEYLÂNİ)

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No:1558
İNCELEME TARİHİ: 26 - 9 - 1977

YÖRESİ
ÇİLDİR - Yakınsu Köyü
KİMDEN ALINDIĞI

AYVANIN ALTINDAN GEÇTİM

DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

SÜRESİ :

AY YA NI NAL TIN DA...N KE...Ç TİM
E RI SI...N DAG LA RI...N KA...C RI
E. Çİ...L Dİ...M SU YUN DA Nİ...C TİM BEN BU
DÖ KÜ...L SÜ...N ÇAY LA RA BA RI YA KI...N
YE SU RE GA Rİ...F DÜŞ...S DÜM VAY VA...Y
SU NUN BİR ÇİFT NA RI YAY VA...Y
DA...Ğ LAR VAY VA...Y ÇÖ...L LER YOL VE...R
YO...L VER YA Rİ...M GE...L SİN

- 1 -

AYVANIN ALTINDAN GEÇTİM
EĞİLDİM SUYUNDAN İÇTİM
BEN BU YERE GARİF DÜSDÜM
Bağlantı: - VAY VAY DAĞLAR VAY VAY ÇÖLLER
- YOL VER YOL VER YARIM GELSİN

- 2 -

ERİŞİN DAĞLARIN KARI
DÖKÜLSÜN ÇAYLARA BARI
YAKINSU'NUN BİR ÇİFT NARI
Bağlantı:

GARİF : GARİP

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA NO:3796
İNCELEME TARİHİ: 2.7.1992

YÖRESİ
KARS, HANAK

KİMDEN ALINDIĞI
FARUK DEMİR

DERLEYEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
FARUK DEMİR

AYA BAKTIM AY HANI (TURALIM)

SÜRESİ:

AY_ TURA LI_ M A_ YA_ BAK_ TI_ M AY HA_ Nİ_ SE_ Nİ_ OK_ ŞA_ R YAR GE_ Z Dİ_ M

AY_ TURA LI_ M YA_ RA_ BAK_ TI_ M YAR HA_ Nİ_ EL_ DE_ SE_ NE_ TAY HA_ Nİ

MÜZBULAK

	-1-
AY TURALIM	AYA BAKTIM AY HANI
" "	YARA BAKTIM YAR HANI
" "	SENİ OKŞAR YAR GEZDİM
" "	ELDE SENE TAY HANI
	-2-
" "	BU YERLER GÜRGEN MEŞE
" "	GÜNEŞE BAK GÜNEŞE
" "	SENİN YARIN GÜL İSE
" "	BENİM Kİ MENEVŞE
	-3-
" "	SENİN ADIN GÜLSENEM
" "	HAYRAN OLUR EL SENE
" "	SEVDİĞİM BAHÇENİZDEN
" "	YOLLASANA GÜL BENE

OKŞAR : BENZER, DENK
TAY : EŞ
ELDE : YABANCIDA

—2—
ASAYIM KARLI DAĞLARI

—1—
ASAYIM KARLI DAĞLARI
DÖNEMEM YAR ŞİMDEN GERİ
DÜNYADA ÖLÜM VAR İMİŞ
YANMANAM YAR ŞİMDEN GERİ

—2—
SAR ALTINDAN SARI OLSAN
CENNETTEKİ HÜRÜ OLSAN
GÜN GÜMÜSTEN DURU OLSAN
KUCMANAM YAR ŞİMDEN GERİ

—3—
YOL ÜSTÜNDE PINAR OLSAN
SUSUZUMDAN ÖLÜRÜSEM
AKAR AKAR DURULURSAN
İCMENEM YAR ŞİMDEN GERİ

—4—
KANBEROĞLU YÜREK YANDI
EDER İSEN YÜZBİN ANDI
AÇILSIN SİNEMİN BENDİ
İNANMAM YAR ŞİMDEN GERİ

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

THM REPERTUAR SIRA No: 2259

İNCELEME TARİHİ:

YÖRESİ:

KARS (HANAK)

KİMDEN ALINDIĞI:

AŞIK VELİ YAYCI

SÜRESİ: ♩ = 72

DERLEYEN:

DERLEME TARİHİ:

NOTAYA ALAN:

AŞAYIM KARLI DAĞLARI

AŞAYIM KAR LI DAĞ LA RI A ŞA
YIM KAR LI DAĞ LA RI DÖNME NEM YAR ŞİM
DEN GE Rİ DÜNYA DA Ö LÜM VA
Rİ MİŞ YANMA NAM YAR ŞİM DEN GE Rİ
DÜNYA DA Ö LÜM VA Rİ MİŞ
YANMA NAM YAR ŞİM DEN GE Rİ

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

THM REPERTUAR SIRA No: 2535

İNCELEME TARİHİ: 12. 7. 1984

YÖRESİ:

KARS

KİMDEN ALINDI:

SÜLEYMAN KARABAĞ

SÜRESİ: $\text{♩} = 88$

DERLEYEN:

MEHMET ÖZBEK

DERLEME TARİHİ:

5.3.1980

NOTAYA ALAN:

MEHMET ÖZBEK

ARPA EKTİM LEĞENE (ABUTEL)

AR PA EK TİM LE ĞE NE A BU TEL
" " " " Bİ ÇE MEM " " "
" " " " BİÇ Mİ ŞEM " " "

SÜM BÜL BOY NUN E ĞE NE GA RA GÖZ
DER DİN NE DİR SE ÇE MEM " " "
Bİ ÇEN DE AND İÇ Mİ ŞEM " " "

O Nİ Kİ GUR BAN DE Mİ ŞEM A BU TEL
YU RUR SA NÖL DÜR ME Nİ " " "
A LEM GÖ ZEL SE ÇEN DE " " "

E Lİ ME Lİ ME DE ĞENDE GA RA GÖZ
MEN YA RA LI GE ÇE MEM " " "
MEN DE SE Nİ SEÇ Mİ ŞEM " " "

— 1 —

— 2 —

— 3 —

ARPA EKTİM LEĞENE (Abutel) ARPA EKTİM BİCEMEM (Abutel) ARPA EKTİM BİÇMİSEM (Abutel)
SÜMBÜL BOYNUN EĞENE (garagöz) DİRDİN NEDİR SECEMEM (garagöz) BİÇENDE AND İÇMİSEM (garagöz)
ON İKİ GURBAN DEMİSEM (Abutel) YURURSAN ÖLDÜR MENİ (Abutel) ALEM GÖZEL SEÇENDE (Abutel)
ELİM ELİME DEĞENDE (garagöz) MEN YARALI GECEMEM (garagöz) MEN DE SENİ SEÇMİSEM (garagöz)

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 3657
İNCELEME TARİHİ : 12.2.1992

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA

YÖRESİ
KARS / Hanak
KİMDEN ALINDIĞI
ENVER BÜYÜKKAYA

AL KAYADAN AT BENİ

DERLEME TARİHİ
15.1.1990

NOTALAYAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

SÜRESİ :

AL KA YA DAN AT BE Nİ DE EN AŞ ŞAH DA
DUT BE Nİ AL O KO LUN ÜS TÜ NE DE
YIR GA LA U YUT BE Nİ

AL KAYADAN AT BENİ (DE)
İN AŞŞAH DA DUT BENİ
AL O KULUN ÜSTÜNE (DE)
YIRGALA UYUT BENİ

KAYA DİBİ GÜRGENLİK (DE)
NE OLUR ERGENLİK
ERGENLİKTE KIZ SEVMEK (DE)
O DA BİR BEZİRGENLİK

İNDİM ÇAYIR BIÇMEĞE (DE)
SOĞUK SULAR İÇMEĞE
DEDİLER YARIN GELİR (DE)
KANAT VURDUM UÇMAĞA

EN : İN
AŞŞAH TA : AŞAĞIDA
YIRGALA : İRGALA, SALLA
ERGENLİK : YÖREDE BEKARLAR İÇİN KULLANILIR

DERLEYEN
TEKİN BÜYÜKKAYA

DERLEME TARİHİ

NOTALAYAN
TEKİN BÜYÜKKAYA

YÖRE
ARDAHAN / HANAK
KAYNAK KİŞİ
YURDAGÜL ULGAR
SÜRE : 192

YEŞİL İPEK BÜKERİM

(SAZ -

YE ŞİL PEK
YE ŞİL PEK

BÜ KE RİM A NA YÂR DAN AY RİL DİM
DEL DE DİR A NA YÂR DAN AY RİL DİM

YÂR DAN AY RİL DİM U MUT KAL DİM ÇÖL LER DE
YÂR DAN AY RİL DİM A KİM RİL DİM ÇÖL LER DE

YÂ RE YE LEK Dİ KE Rİ MA NA
SA ÇAK LA Rİ YER DE DİR A NA

YÂR DAN AY RİL DİM YÂR DAN AY RİL DİM U MUT
YÂR DAN AY RİL DİM YÂR DAN AY RİL DİM U MUT

KAL DİM ÇÖL LER DE DE SE LER YÂR
KAL DİM ÇÖL LER DE YÂ RİM GİT Tİ

-2-
YEŞİL İPEK BÜKERİM

EV LEN MIŞ A NA YÂR DAN AY RIL DIM
GEL ME Dİ A NA YÂR DAN AY RIL DIM
YÂR DAN AY RIL DIM U MUT KAL DIM ÇÖL LER DE
YÂR DAN AY RIL DIM U MUT KAL DIM ÇÖL LER DE
DÖNER GE Rİ SÖ KE RİM A NA
VAL LAH BİL MEM NER DE DİR A NA
YÂR DAN AY RIL DIM YÂR DAN AY RIL DIM U MUT
YÂR DAN AY RIL DIM U MUT KAL DIM ÇÖL LER DE
KAL DIM ÇÖL LER DE

YEŞİL İPEK BÜKERİM
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE

YÂRE YELEK DİKERİM
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE

DESELER YÂR EVLENNİŞ
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE

DÖNER GERİ SÖKERİM
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE

YEŞİL İPEK BELDEDİR
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
AMAN KALDIM ÇÖLLEDE

SAÇAKLARI YERDEDİR
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE

YÂRİM GİTTİ GELMEDİ
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE

VALLAH BİL MEM NERDEDİR
ANA YÂRDAN AYRILDIM
YÂRDAN AYRILDIM
UMUT KALDIM ÇÖLLEDE